

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Antické dějiny v komiksu
Ancient history in comics
Veronika Dragounová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Képartová, CSc.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: B D-NJ

2019

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Antické dějiny v komiksu* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....
podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala především doc. PhDr. Janě Kepartové, CSc. za její ochotu, vstřícnost a cenné rady, které daly vzniknout výsledné podobě této práce.

ABSTRAKT

Objektem zájmu bakalářské práce jsou komiksy, tematicky a obsahově orientované na dějiny antického Řecka a Říma. Pozornost je soustředěna na komiksy publikované od počátku žánru do současnosti, se záměrem zdokumentovat tak co největší spektrum rozličných obsahových i ilustračních pojetí. Cílem mé práce je vybrané publikace zanalyzovat, jak z hlediska struktury, tak především obsahově z hlediska historické faktografické adekvátnosti. Pozornost je dále věnována pojetí příběhu a záměru autora vzdělat čtenářské publikum, ačkoli se samozřejmě jedná o beletristická díla s účelem především čtenáře pobavit. Tento záměr úzce souvisí s dalším podstatným cílem práce, jímž je zhodnotit přínos těchto děl pro dětskou literaturu a zvážit úměrnost množství faktografických poznatků pro dětského či mladistvého čtenáře. V potaz bude také samozřejmě bráno jejich případné využití pro výuku antických dějin v rámci hodin dějepisu, či jiných výukových programů.

KLÍČOVÁ SLOVA

antika, komiks, starověké Řecko, starověký Řím, dějiny komiksu, literatura

ABSTRACT

The subject of this thesis is comic books which are in themes and subject matter devoted to the history of ancient Greece and Rome. Attention is paid to comic books which were published from the beginning of the genre up to the present day, with the intention to document the largest spectrum of content and various conceptions of illustration. The goal is to analyse these publications both from the perspective of structure and, more importantly, from the viewpoint of factual correctness. The thesis pays attention to the concept of a story and to the author's intention to educate the reader; but taking into consideration that these books are fictional with the main purpose to entertain the reader. This aim is closely connected to another substantial objective of the thesis, which is to evaluate the benefit of these publications for children's literature and to consider the adequacy, whether the amount of factual knowledge is suitable for the intended child or juvenile reader. The potential use and application in the teaching of ancient history within the framework of school history teachers or other educational programs is also taken into consideration.

KEY WORDS

ancient times, comics, ancient Greece, ancient Rome, history of comics, literature

OBSAH

Úvod	7
1. Komiks jakožto umělecké médium	10
2. Stručný vývoj komiksu	13
3. Vybraná komiksová díla a jejich rozbor	16
3.1. Democracy – Alecos Papadatos, Abraham Kawa, Annie Di Donna	16
3.2. Historie Evropy, obrazové putování – Renáta Fučíková	22
3.3. Komiksová historie světa – Larry Gonick	28
3.3.1. Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého. 30	
3.3.2. Komiksová historie světa. Od vzestupu Číny po pád Říma.	36
3.4. Action Philosophers! – Ryan Dunlavey & Fred Van Lente.....	43
3.5. Série Děšivé dějiny – Terry Deary	49
3.6. Gladiátoři a koloseum – Nick Saunders.....	56
3.7. Starověké Řecko v komiksech Franka Millera	59
3.7.1. 300	59
3.7.2. Xerxés.....	61
4. Antické dějiny v komiksových časopisech.....	65
5. Komiksy inspirované antickou tematikou	68
Závěr	72
Seznam použitých pramenů a literatury	74
Přílohy.....	82
Obrazová příloha.....	82
Zdroje obrázkových příloh.....	110
Seznam vybraných komiksů s mytologickou tematikou.....	113

Úvod

Člověk současné moderní doby, uvržen do konstantního technologického pokroku, je předem předurčen k jisté míře pohodlnosti, ztrátě zájmu o minulost a touze nazírat pouze do budoucna hektické a progresivní doby. Tato „pohodlná“ doba ústí ale také v pozitivní důsledky, jako například v možnost vzdělávat se nenásilnou a zábavnou formou, prostřednictvím nových médií různého druhu. Jako objekt zájmu pro svou bakalářskou práci jsem nezvolila komiksy historické tematiky pouze proto, že tento literární „žánr“ se zálibou vyhledávám i v jeho beletristické podobě; ale také se snahou o zpřístupnění pramenů a rozšíření obzorů těch čtenářů, pro které byly komiksy dosud jen brakovým čtivem. S vizí prokázat i možnost praktického využití historicky laděných ilustrací jak ve školní výuce žáků, tak pro samostudium a vlastní snahu ponořit se do lidských dějin a pochopit dějinné události netradiční a zábavnou formou. Na začátku tohoto úvodu k bakalářské práci se sice kriticky stavím proti hektické době, ve které se jen malá hrstka jedinců ohlíží zpět; na druhou stranu bych ale ráda docenila možnosti, které doba snadného přístupu k informacím nabízí. Troufám si tak tvrdit, že dohledat například podklady pro přípravu interaktivních a záživných hodin dějepisu, ze kterých si žáci mohou odnést více než nadiktovaná fakta, nebylo nikdy tak snadné. Nabízí se projekce archeologických fotografií, ilustračních obrázků, četba dobové literatury či beletrie inspirované antickou dobou, promítání dokumentárních či taktéž dobově zasazených filmů; a v neposlední řadě také využití komiksů, které jsou ideální korelací textu jakožto sdělovacího prostředku, a ilustrace pro lepší dokreslení myšlenky a snazší zpřístupnění představy čtenáři.

Mým hlavním tvůrčím zájmem ale samozřejmě není pouze přednesení jednotlivých komiksových počinů s antickou tematikou, nýbrž také jejich kritický rozbor současně se snahou zhodnotit historickou akurátnost a faktografickou validitu vyličených historických momentů či osobností, samozřejmě s vědomím, že hlavním záměrem autorů je pobavit čtenářské publikum. Ve výčtu děl, jejichž rozbořením se budou následující kapitoly zabývat, tak jmenujeme některé velmi povedené počiny, jimž dala vzniknout nejen touha ilustrátora, ale také dlouhé hodiny poctivého studia pramenů pro co nejpřesnější zachycení starověké reality a denního života. Na druhé straně ale považuji za záhodné jmenovat také díla, která jsou antickými dějinami pouze inspirovaná a využívají prostředí antického Řecka či Říma;

ačkoli se fakta příliš neblíží našim historickým znalostem. Metoda kritického zhodnocení věrohodnosti a faktografické přesnosti je uplatňována na základě vědomostí získaných při studiu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, stejně jako na základě pečlivého studia dobové literatury a literatury sekundární, uvedené v seznamu použité literatury na konci bakalářské práce.

V prvních kapitolách bych se ráda zaměřila na stručný, nicméně výmluvný úvod do problematiky komiksu jakožto jistého literárního „žánru“ sekvenčního umění a uvedla při této příležitosti náhledy a definice předních odborníků, kteří se této tematice věnují na badatelské úrovni. V návaznosti na vymezení definice a uvedení do formy pramenů, jimiž se následující kapitoly budou předně zabývat, bych ráda také uvedla čtenáři klíčové momenty postupného vývoje tohoto uměleckého média od jeho prvopočátků až po dnešní dobu, kdy se stalo především mezi dětmi a adolescenty velmi populárním. Po tomto uvedení čtenáře do problematiky bych se ráda věnovala již samotnému rozboru jednotlivých komiksových děl, která se stala součástí výběru pro kritické zpracování a zhodnocení jejich obsahu. Komiksová díla byla vybírána na základě relevantnosti k tematickému obsahu bakalářské práce, tedy díla reflektující dějiny antického Řecka či Říma, zohledňující tak českou i zahraniční tvorbu. Při rozboru jednotlivých knih či komiksových sešitů bych se ráda nejdříve zaměřila na shrnutí děje; jak již bylo řečeno výše, především bude zkoumána jeho faktografická správnost a věrohodnost, stejně jako jeho literární dopad na čtenáře. To znamená, jak je dílo literárně čtivé, jaký má potenciál pro užití ve školních hodinách dějepisu, či při soukromém studiu. Další zásadní oblastí mé pozornosti bude dále samozřejmě druhý aspekt sekvenčního umění, jímž je umělecká stránka, čili ilustrace. Také zde bych ráda zhodnotila a doložila v ilustrační příloze několik příkladů historické validity zobrazených historických postav, architektonických staveb, dobových oděvů a obecně vizáže charakterů a dalších aspektů, které seznám za dostatečně zajímavé pro bližší interpretaci.

V naprostém závěru své bakalářské práce bych ráda zhodnotila výsledky kritických rozborů jednotlivých komiksových děl, faktografickou znalost jejich autorů, umělecký um ilustrátorů a především možnost prakticky využít toto „zábavné“ čtivo k bližšímu seznámení se s historií lidstva. Bylo by záhodno využívat beletristická a komiksová díla, stejně jako další novodobá média, ve školních hodinách dějepisu? Jen tato otázka samotná by skýtala široký prostor pro sáhodlouhou polemiku a bádání, jež by dala vzniknout celé

řadě dalších studií. Můžeme tak pro doplnění jmenovat některé již vydané knihy, zabývající se touto tematikou, mezi nimi například publikace Nakladatelství lidových novin *Antika? Zajděte do kina, přečtěte román...*¹, či *Pop history: o historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*². Dále se tematikou zabývá Zuzana Kozoňová ve své diplomové práci *Evropské národy v komiksové sérii o Asterixovi*³, dále Doubravka Olšáková ve svém příspěvku pro kulturně historické revue *Dějiny a současnost* s titulem *Jsou ti historikové blázni? Asterix a vlastenecká tabu francouzských republikánských dějin 19. století*⁴, a v neposlední řadě také Jana Kepartová ve svém sborníkovém příspěvku *Komiks ve výuce na ZS a SS*⁵. Ze zahraničních studií bych ráda za všechny zmínila alespoň jednu publikaci, a to *Comics as history, comics as literature: roles of the Comic Book in Scholarship, Society, and Entertainment*⁶. Jak je již uvedeno, tematika využití moderních médií a beletrie ve školství a vzdělávání je již několika autory blíže zpracována, upřednostním proto pouze shrnutí a zohlednění především konkrétních děl, která budou v následujících kapitolách předmětem zájmu. Doufám, že se mi tak podaří zaujmout případné čtenáře a rozšířit jejich obzory v oblasti tolik rozmanitého komiksového žánru a třeba je tímto i motivovat k bližšímu zájmu o toto umělecké médium.

¹ KEPARTOVÁ, Jana, ed. *Antika?: zajděte do kina, přečtěte román--*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 209 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 31. ISBN 80-7106-850-0.

² BARTLOVÁ, Milena, ed. *Pop history: o historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 164 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 21. ISBN 80-7106-345-2.

³ KOZOŇOVÁ ZUZANA, *Evropské národy v komiksové sérii o Asterixovi*. Praha 2016. 169 str. Diplomová práce, Pedagogická fakulta UK. Vedoucí práce doc. PhDr. Jana Kepartová, CSc.

⁴ OLŠÁKOVÁ, Doubravka. *Jsou ti historikové blázni? (Asterix a vlastenecká tabu francouzských republikánských dějin 19. století)*. IN: *Dějiny a současnost*, roč. XXVI, č. 5, 2004, s. 20-23.

⁵ KEPARTOVÁ, J. *Komiks ve výuce na ZS a SS*. In XXIV. letní škola historie. Dědictví materiální i dědictví idejí. Sborník přednášek. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2012. s. 110-114.

⁶ BABIC Annessa Ann, *Comics as History, Comics as Literature: Roles of the Comic Book in Scholarship, Society, and Entertainment*. Rowman&Littlefield, 2013.

1. Komiks jakožto umělecké médium

Po důkladném zvážení co nejvhodnějšího uvedení do problematiky komiksu, zabývajících se antickou tematikou, jsem seznala za vhodné uvést čtenáře nejprve do obrazu krátkou úvodní kapitolou, seznamující se samotným komiksovým „žánrem“. Jak si podrobněji uvedeme v následujících odstavcích, jsou zde uvozovky ohraničující pojem *žánr* zcela na místě. Ačkoli pravděpodobně každému z nás při tomto pojmu vyvstane velmi jasná a konkrétní představa, není snadné komiks zcela jednoznačně a věcně definovat.

Vezmeme-li v potaz slovníkový výklad, dojdeme následující definice:

*comics [komiks] i komiks m. (2. j. -u) n. neskl. (pův. amer.) obrázkové seriály s dobrodružnými n. komickými příběhy, doprovázené textem dialogů, otiskované v časopisech.*⁷

Uchlácholme se faktem, že výkladový slovník slouží pouze pro přiblížení významového rámce jednotlivých pojmů, nikoli však k přesné definici a dostačující charakteristice. Pouze samotným vymezením pojmu „komiks“ se zabýval již nespočet autorů, ráda bych nicméně uvedla alespoň tři představitele.

Prvním zmíněným je Thierry Groensteen, jenž je jedním z předních výzkumníků a teoretiků problematiky komiksu a jeho dílo *Système de la bande dessinée* (Paris: Presses universitaires de France. 1999) se stalo jednou ze zásadních studií, zabývajících se touto tematikou. Hodnotným přispěním Thierryho je především nebojácné tvrzení, že přední roli v komiksovém příběhu zastupuje vizuální stránka, nikoli text, jehož funkci autor vnímá jako druhořadou a doplňující. Na tento „kreslený pás“ je z jeho pohledu nahlíženo jakožto na „*sekvenci obrázků s případným doplňujícím textem (přímá řeč v bublinách, narativní texty v recitativěch), která tvoří příběh*“; Groensteen komiks definuje jako narativní druh s vizuální dominantou.⁸ Již zpočátku své teoretické práce autor prvořadost vizuální a obrazové stránky komiksu zdůrazňuje: „*Komiks je prý ze své podstaty směsicí textu a obrazu, specifickou kombinací lingvistických a vizuálních kódů, místem setkání dvou ‚substancí výrazu‘. V protikladu k této koncepci hodlám prokázat prvořadost obrazu a z ní plynoucí nutnost přisoudit teoretické přednostní právo tomu, co provizorně zařadím pod*

⁷ KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., V SPN vyd. 3. - rozš. a dopl. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. xxix, 829 s. ISBN 978-80-7235-446-7, s. 93.

⁸ GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. Překlad Barbora Antonová. Vyd. 1. Brno: Host, 2005. 218 s. Studium. 16. ISBN 80-7294-141-0, s. 196.

obecný název „vizuální kódy“.⁹ Svou tezi podrobněji dokazuje autor v jednotlivých kapitolách, v nichž věnuje detailnější popis charakteristickým způsobům zobrazování a členění komiksového pásma. Čtenář se tak například důsledněji seznámí se specifickými jevy, jakými jsou například oddělující rámečky, řečové bubliny, viněty či strip sám o sobě.

Druhá slíbená zmínka se bude týkat autora Scotta McClouda, který se spíše než teorií zabývá přímou praxí v podání vlastních komiksových kreseb. O tom také vypovídá formát jeho knihy *Understanding Comics* (1993; Jak rozumět komiksu, BB/art; 2008), která je ideálním shrnutím teoretických i praktických poznatků, formou komiksového zpracování. Jak lépe pojednávat o komiksu a přiblížit čtenáři jeho funkce, než promlouvat k němu skrze komiks samotný. Scott McCloud je si také vědom nedostačující definice pro pojem sám a uvádí své vlastní přiblížení, tedy že komiks je „*záměrná juxtaponovaná sekvence kreslených a jiných obrazů, určená ke sdělování informací nebo k vyvolání estetického prožitku*“.¹⁰ Důraz je přitom kladen především na slovní spojení „*sequential art*“ (sekvenční umění), či „*graphic novel*“, jež dodávají komiksu větší serióznost. McCloud tento druh umění prezentuje jakožto jedinečný způsob komunikace mezi autorem a čtenářem, neboť „*nabízí rozmach a mnohostrannost, operující se vším potenciálem obraznosti, filmu a malířství; a navíc s důvěrností slovesných umění*“.¹¹

Jako poslední zástupkyni autorů, kteří se věnují problematice sekvenčního umění, bych ráda uvedla uznávanou americkou profesorku anglického jazyka a literatury působící na Northeastern University v Bostonu, Hillary Chute, jež je také autorkou nespočtu publikací, zabývajících se právě komiksem jakožto formou média. Mimo jiné je také redaktorkou pravidelných rubrik zabývajících se tematikou komiksu a grafických novel pro týdeník *The New York Times Book Review*¹². S přihlédnutím k odbornosti a profesionalitě profesorky Hillary Chute bych proto ráda uvedla také její definici komiksu, pro doplnění trojice postřehů a lepší utvoření vhledu do problematiky sekvenčního umění. Ve své knize *Comics as Literature?* autorka uvádí, že komiks je „*a hybrid word-and-image form in which two narratives tracks, one verbal and one visual, register temporality spatially*“.

⁹ GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. 2005, s. 13.

¹⁰ MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7381-419-9, s. 20.

¹¹ Ibid., s. 212.

¹² Northeastern University College of Social Sciences and Humanities, 2018 [online]. *Hillary Chute, Distinguished Professor of English and Art + Design*. [cit. 2019-06-10] Dostupné z: <<https://cssh.northeastern.edu/people/faculty/hillary-chute>>.

*Comics moves forward in time through the space of the page, through its progressive counterpoint of presence and absence: packed panels (also called frames) alternating with gutters (empty space)*¹³.

Rozličných definic bychom vypátrali jistě více, stejně jako velké množství teoretiků, kteří se touto otázkou zabývají. Výše uvedení tři představitelé a jejich představa definice komiksu je tak jen krátkým náhledem do problematiky.

¹³ CHUTE, Hillary. *Comics as Literature? Reading Graphic Narrative*. Publ. Modern Language Association, 2008, s. 452.

2. Stručný vývoj komiksu

Po tomto střídavém úvodu bych se dále ráda krátce věnovala dějinám samotného vzestupu sekvenčního umění a důležitým okamžikům v jeho dějinách, neboť i tyto momenty bezpochyby determinovaly vznik a rozličné vnímání děl, jež jsou pramenem pro rozbor této práce.

Nicméně i v této otázce čelíme stejnému úskalí jako při snaze definovat samotný pojem „komiks“, neboť co nelze přesně charakterizovat a definovat, nelze ani lehce časově zařadit. Chceme-li jít k naprostým prvopočátkům ilustračního vyprávění, můžeme se ohlédnout již do pravěku na jeskynní malby; jako příklad můžeme uvést jeskyni Altamira v obci Santillana del Mar v severním Španělsku, či jeskynní komplex Lascaux v jihozápadním francouzském departementu Francie. V návaznosti na konkretizované téma této práce by bylo záhodno zmínit také například Traianův sloup, římský pomník stojící nedaleko Fora Romana, postavený roku 113 našeho letopočtu.¹⁴ Stejně tak jako například egyptské hieroglyfy je za historický pozůstatek výpravného sekvenčního umění považována také Tapisérie z Bayeux, výšivka o šířkovém rozsahu téměř 70 metrů, odkazující na normanskou invazi do Anglie roku 1066. Vyšité výjevy zobrazují bitevní scény, zvěř a mytické postavy, které doprovází latinský text.¹⁵ Všechny výše zmíněné umělecké či literární počiny jsou ale pouhými náznaky komiksové formy, které dala vzniknout až moderní doba. Autoři publikace *Comics as History, Comics as Literature: Roles of the Comic Book in Scholarship, Society, and Entertainment*¹⁶ předkládají čtenáři jako první komiks svého druhu dílo švýcarského autora Rudolpha Töpffera, jenž nese název *Histoire de M. Vieux Bois*¹⁷. Komiks byl publikován roku 1837 v Ženevě¹⁸ a za hlavní progres od dříve uvedeného pravěkého a starověkého sekvenčního umění zde již

¹⁴ KRUML, Milan. *Comics: stručné dějiny*. 1. české vyd. Praha: Martin Trojan - 3-JAN, ©2007. 318 s. ISBN 978-80-86839-12-7, s. 13.

¹⁵ Bayeux Museum, 2019 [online], [cit. 2019-08-28]. Dostupné z: <<https://www.bayeuxmuseum.com/en/the-bayeux-tapestry>>.

¹⁶ BABIC, Ann. *Comics as history, comics as literature: roles of the comic book in scholarship, society, and entertainment* [online]. Lanham, Maryland: Fairleigh Dickinson University Press, 2014, ©2014 [cit. 2019-06-08]. ISBN 978-1-61147-557-9. Dostupné z: <<http://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/detail.action?docID=1583588>>.

¹⁷ Anglicky publikováno roku 1842 pod názvem: *The Adventures of Obadiah Oldbruck* [cit. 2019-06-08] Části dostupné z:

<<https://www.dartmouth.edu/~library/digital/collections/books/ocn259708589/ocn259708589.html>>.

¹⁸ The Internet Archiver, 2005 [online], [cit. 2019-06-08]. Dostupné z: <https://archive.org/details/gri_33125008412021/page/n15>.

pozorujeme text začleněný do kresleného příběhu, doplňující ilustrace. Ačkoli se prozatím nejedná o text v bublinách, které se později stávají typickým označením dialogů postav, také text pod ilustracemi výjevy doplňuje a dokresluje autorovo sdělení.

Mezi první publikované komiksy autoři dále řadí například *The Yellow Kid in McFadden's Flats* (1897) od autora a ilustrátora Richarda F. Outcaulta, či *The Blackberries* (1901), zabývající se studiem rasové diskriminace ve Spojených Státech; autorem i ilustrátorem je Edward Windsor Kemble.

Začátek 20. let se stává důležitým obdobím pro rozvoj filmového průmyslu, jisté snahy utéct realitě (meziválečná doba), která dává zároveň vzniknout levné formě zábavy (tzv. „*pulp novels*“), mezi níž řadíme také komiksy této doby. Následující třicátá léta se stávají takzvaným zlatým věkem komiksu. Kreslené seriály jsou nyní vydávány pravidelně v návaznosti na předchozí díly a vzniká klasické schéma boje superhrdiny proti nespravedlnosti a zlu. Vítězí tak vždy konání dobra a justice.

Za tzv. stříbrný věk označují odborníci léta padesátá, která dala vzniknout například superhrdinské postavě Flashe (1956 v „*Showcase 4*“ – postava samotná ale vznikla již roku 1940). Nyní se autoři soustřeďují především do větších společností, které jejich díla vydávají pod svou značkou (např. studio DC). Na konci 20. století a začátkem století 21. jsou již ve velké míře vydávány komiksy také ve formě knižně vázaných produktů, nikoli jen periodicky vycházejících sešitů, a získávají si velkou popularitu a oblibu širokého čtenářského spektra.

První předchůdce komiksů v českých zemích můžeme dohledat ve druhé polovině 19. století, a to ve formě satirických a humoristických karikatur v obrazových časopisech, označovaných jako „žertovné cykly“ či „žertovné obrázky“. Je ale třeba zmínit že typické komiksové řečové bubliny se začaly v českých časopiseckých kresbách objevovat až v 90. letech 19. století¹⁹. Prvními protagonisty komiksu v Československu se svými kresbami stali především Josef Lada a Ondřej Sekora, jejichž obrázkové seriály již doplňujícím textem nesly charakteristické prvky komiksového „žánru“, tak jak ho známe dnes. Převratný byl na poli československého komiksu také rok 1938, kdy byl v časopisu *Mladý hlasatel* publikován první díl seriálu Jaroslava Foglara *Rychlé šípy*, který si rychle získal popularitu a přivedl ke komiksu širší čtenářské publikum. Po druhé světové válce se stejně

¹⁹ PROKŮPEK, Tomáš et al. *Dějiny československého komiksu 20. století*. Vyd. 1. Praha: Akropolis, 2014. I. sv. ISBN 978-80-7470-061-3, s. 26.

jako v zahraničí oblība tohoto média značně zvýšila a rozšířilo se také spektrum obrázkových periodik. Roku 1957 vyšlo první číslo časopisu *ABC mladých techniků a přírodovědců* spojené především se jménem českého novináře a spisovatele Vladislava Tomana, které s drobnými změnami formy a podtitulů vychází na českém trhu i v současnosti²⁰. K podstatnému rozmachu komiksu v českém prostředí došlo také na přelomu 60. a 70. let, kdy bylo publikováno širší spektrum komiksových příběhů pro dospělé a objevují se známá jména Miloše Macourka či Káji Saudka. V šedesátých letech, konkrétně roku 1969, nicméně vychází také první díl nejrozsáhlejšího domácího komiksového seriálu *Čtyřlístek*, nesoucího podtitul „*Veselé obrázkové čtení*“. Autorem je Jaroslav Němeček, a jeho seriál je díky své popularitě nejdéle souvisle publikovanou komiksovou řadou u nás²¹.

Zásadním zvratem v množství publikovaných obrázkových seriálů byl samozřejmě také pád komunismu v Československu, kdy mělo uvolnění cenzury za následek značný komiksový boom. Toto obrazové a textové médium je i přes mírné utichnutí v 90. letech 20. století i v současnosti stále žádaným zbožím, ať již se jedná o tvorbu domácí či zahraniční produkce.

²⁰ PROKŮPEK, Tomáš et al. *Dějiny československého komiksu 20. století*. 2014, s. 379.

²¹ Ibid., s. 524.

3. Vybraná komiksová díla a jejich rozbor

3.1. Democracy – Alecos Papadatos, Abraham Kawa, Annie Di Donna

Komiksová kniha *Democracy*, která se dosud nedočkala českého překladu, je dokonalou ukázkou skvělé souhry faktografické znalosti a uměleckého talentu autorů. Krátké medailonky jakožto vhled do života všech tří spolupracujících autorů a ilustrátorů nalezneme na vnitřní zadní straně přebalu. Autor Alecos Papadatos, pocházející z Řecka, působí mimo jiné také jako filmový animátor a je známý především díky své předchozí komiksové knize *Logikomiks*²². Dílo *Logikomiks* pojednává o vybraných osobnostech matematiky a filosofie 19. a 20. století a se svým úspěchem se prosadilo dokonce na první místo komiksových bestsellerů amerického listu The New York Times.

Dějová linka *Democracy* sleduje život a osudy fiktivní postavy řeckého athénské chlapce jménem Leander, odehrávající se na pozadí doby klasického Řecka. Nicméně je třeba zmínit, že fiktivní postava Leandera je pouze prostředníkem provázejícím čtenáře klíčovými dějinnými momenty a seznamující ho s historickými osobnostmi Athén této doby, nikoli postavou charakterově se rozvíjející, která by měla podstatnější podíl ve vyprávěném příběhu. Do vypravování nás uvádí rozhovor Leandera s jeho otcem Thersippem, který syna poučuje o minulé vládě Peisistrata v jejich rodných Athénách. Peisistratovu vládu charakterizuje jakožto „*age of gold*“ (zlatý věk), zároveň ale také poukazuje na vznik řeckého tyranství v souvislosti s tímto vládním údobím a kritizuje tak stav společnosti a politiky po Peisistratově vládě. Mimo jiné zde autoři slovy Thersippa předkládají porovnání státoprávního modelu athénské a spartské vlády doby klasického Řecka. Zatímco v íónském, tedy athénském státoprávním modelu, přešly postupně nejvyšší pravomoci z krále (basileos) na archonty (v podstatě funkce, kterou v pozdějších údobích nazýváme regentskou), kteří nyní ve vládních záležitostech rozhodují po boku poradní rady areopagu (aristokratická rada, složená z králů a bývalých archontů) a lidového sněmu (ekklésia); dórský státoprávní model v klasické Spartě vypadal podstatně odlišně. V čele spartského státoprávního zřízení stáli dva rovnocenní králové, tradičně zastupující dva zneprátené rody, jejichž vláda byla omezována lidovým shromážděním (apellá) volených eforů a radou (gerúsiá). Leanderův otec Thersippus líčí synovi vývoj tyranství v městských státech; příčinu jeho vzniku přičítá potřebě pevné vládnoucí ruky v nelítostném období.

²² DOXIADÍS, Apostolos a PAPADIMITRIOU, Christos Ch. *Logikomiks: hledání absolutní pravdy*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2012. 335 s. ISBN 978-80-7363-401-8.

Upozorňuje ale také na to, že původní forma tyranství v době nouze postupně přešla k vládě rodově dědičné. Komentuje tuto skutečnost slovy „*There used to be a time, when the word tyrant meant a strong ruler, leader. Someone who took over when the state needed it, and fixed things. But when a tyrant dies and power passes on to his sons, tell me, how is that different to the kings of old? Or to people like Spartans?*“²³ Postava Thersippa tak kriticky hodnotí výše zmíněné spartské dědičné vládnoucí rodiny, a uvádí čtenáři jasný rozdíl mezi jednotlivými státoprávními modely městských řeckých poleis.

Thersippos následně vysílá Leandera na obchodní cestu do Chersonésu, což byla zaniklá řecká polis sídlící na Heraklejském poloostrově na pobřeží Krymu; zatímco on sám zůstává v Athénách, jakožto svědek politických tahanic po Peisistratově smrti. Otec se synem se opět setkávají po Leanderově návratu z jeho úspěšné obchodní cesty, který se časově shoduje s právě probíhajícími a v té době nejvěhlasnějšími panathénajskými hrami, konajícími se v Athénách. Mimo závodníků zobrazují ilustrace také procesí athénských obyvatel, mířících společně se zástupci athénských kolonií směrem k Akropoli. Jak slavnostní procesí panathénajských her postupovalo, komentuje blíže česká historička Věra Olivová: „[procesí] *kráčelo bohatě vyzdobeným městem. Krása průvodu byla otázkou cti a jednotlivé fýly závodily v nápaditosti a lesku průvodu. A i v tomto závodě se vítězné fýle dostávalo pocty i peněžitě odměny*“²⁴. Na Akropoli došlo k obětování bohyni Athéně (která dala slavnostem jejich název), společně s věnováním slavnostního peplosu. Peplos, přenášený během procesí je také ilustrován (obr. 1). Jednalo se o řecký klasický ženský oděv z vlny, převlečený tradičně přes spodní chiton a podvázaný v pase.²⁵ Panathénajské slavnosti ilustrované autory příběhu se odehrávají roku 514 př. n. l.²⁶, kdy byl během oslav a všeobecného veselí zavražděn nástupce Peisistrata, jeho syn Hipparchos (obr. 2). Vražda vládnoucího Hipparcha proběhla v důsledku revolty, organizované atentátníky Harmodiem a Aristogeitonem²⁷. Jejich jména jsou mimo jiné také retrospektivně uvedena

²³ PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. Bloomsberry USA, 2015, s. 21.

„*Bývaly časy, kdy slovo ‚tyran‘ znamenalo silného vládce, vůdce. Někoho, kdo převzal velení, když to stát potřeboval a dal věci do pořádku. Ale když tyran zemře a moc se přesune na jeho syny, řekni mi, čím se to liší od králů starých časů? Nebo od lidí jako jsou Spartané?*“ (překlad VD).

²⁴ OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia, 1988. 207 s., s. 130.

²⁵ SKARLANTOVÁ, Jana. *Od fíkového listu k džínům*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. 228 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 80-7169-785-0, s. 220.

²⁶ PEČÍRKA, Jan et al. *Dějiny pravěku a starověku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 1 sv. Učebnice pro vysoké školy, s. 514.

²⁷ Wikipedia: The Free Encyclopedia, 2001 [online]. *Hipparchus of Nicaea*. [cit. 2019-06-11] Dostupné z: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Hipparchus>>.

v komiksovém příběhu při Leandrově vyprávění. Během následující revolty a krveprolití umírá také fiktivní postava Thersippova, jehož smrt se stává pohnutkou pro Leanderův odchod z Athén a pro další vývoj příběhu. Aristotelés mimo jiné přičítá nařknutí Hippiia pozdější demokratické vládě, která se tak snažila zdiskreditovat tyranskou vládu a obhájit své státoprávní cíle.

V následujících komiksových stripech opět sledujeme další osudy osiřelého Leandera, který se vydává z momentálně velmi nestabilních Athén do delfské věštírny. Ilustrace zachycují možnou podobu Apollónova chrámu (obr. 3), z nějž se ve skutečnosti bohužel dochovaly pouze základní kameny a několik sloupů. Apollónův chrám byl vystavěn v centru této významné antické obce, jak můžeme vyčíst z mapy doložené v obrazové příloze (obr. 4). Také v této části Leandera počínání nalezne čtenář podrobnější historicky pravděpodobný popis zvyklostí a kultu delfské věštírny společně s přiblížením života její hlavní kněžky, nesoucí jméno Pýthia. Součástí zdejších zvyklostí věštírny bylo mimo jiné užívání losování barevných fazolek v případě Pýthiiny nepřítomnosti, kterého bylo využíváno jakožto náhradní formy zodpovězení žádosti tazatele (obr. 5). Místo delfské věštírny nicméně nebylo autory vybráno pouze jako kulisa a jakási „kulturní vložka“ v příběhu fiktivního Leandera, naopak, čtenář je zde seznámen s jednou z klíčových postav jak reálné lidské historie, tak jejího zjednodušeného komiksového znění. Po vraždě Hipparcha se v Athénách k moci dostal především jeho bratr Hippiás, proti jehož působení stála silná opozice. Tato revolta byla reprezentována především rodem Alkmeónovců, kteří si postupně se zásluhami delfské věštírny získávali vliv a podporu Sparťanů v boji proti Hippiově vládě.²⁸ (obr. 6). Již výše naznačenou klíčovou osobou se v tomto diplomatickém boji stal právě zástupce rodu Alkmeónovců, Kleisthenés, který je právoplatně považován za zakladatele a průkopníka demokracie v Athénách. V knize je velmi čitelnou formou načrtnuta jeho pozdější reforma, kterou se také v následující části pokusím přiblížit. Namísto rodové příslušnosti by po Kleisthénově reformě hrála prim příslušnost demografická, tedy územní. Athénské území se nyní dělilo na správní území, tzv. démy, které byly seskupeny do tritií. Jednotlivé trittye byly následně tvořeny třiceti fýlami, z čehož počet zástupců byl vždy vybírán rovnoměrně z městské, vnitrozemské a přímořské oblasti. Tento nový systém dělení je pečlivě vysvětlen a názorně ilustrován Leanderovým vyprávěním (obr. 7), které je zakončeno jeho konstatováním

²⁸ PEČÍRKA, Jan et al. *Dějiny pravěku a starověku*. 1979, s. 514.

„*That would change the way power was distributed in the city forever. It'd create a true equality of Athenians before the law*“²⁹. Díky svému politickému a diplomatickému vlivu v delfské věštírně na svou stranu získává Spartu, která se snaží o získání silnějšího vlivu na konkurenční polis, Athény.³⁰ Kleisthenés jedná s čelními představiteli delfské věštírny o možnosti ujmout se vlády v Athénách a poučuje mladého hochy Leandera o kultuře a původu nejznámější řecké věštírny. Po dlouhé vládě a politické situaci za tyranské vlády v Athénách se nakonec v 6. stol. př. n. l. prosadily především nearistokratické vrstvy obyvatel, stavící se na odpor proti rodové dělbě moci. Po porážce athénské aristokratické složky a odchodu spartských vojsk z polis v čele vlády usedl Kleisthenés, budoucí vůdce Athénanů, a dokázal prosadit své dříve načrtnuté reformy, v jejichž důsledku se vláda v Athénách postupně odklonila od aristokratické vrstvy a vedla pozvolna ke vzniku řecké demokracie.³¹ Komiksový výjev končí symbolicky vrcholem klasické polis a zároveň také počátkem jejího pádu, který zosobňuje dvoustránkový výjev bitvy Athénanů a Spartanů proti společnému nepříteli, Perské říši, v čele s králem Dareiem, v bitvě u Marathónu roku 490 př. n. l.

Zpětně bych se nyní ráda pozastavila nad několika drobnostmi, které prokazují potěšující historickou znalost autorů a také jejich cit pro čtenářsky co nejatraktivnější podání těchto faktů, stejně jako sympatické ilustrace dobové architektury, umění, oděvu a každodenního života Řeků tohoto období. Jestliže se zaměříme na vyobrazení lidských postav, můžeme je označit za vcelku realisticky vyhlížející a také proporčně odpovídající realitě, bez nějakých větších anomálií. Hlavní postava Leandera je po celý běh příběhu oděna pouze do roušky, zatímco u dalších zobrazených Řeků si můžeme povšimnout dalších typů řeckého šatu, jako například již dříve zmíněného *peplu*, *chitonu*³² (obr. 8), či

²⁹ PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. Bloomsberry USA, 2015, s. 134.

„*To by změnilo způsob, jímž byla distribuována moc ve městě navždy. Znamenalo by to opravdovou rovnost Athénanů před zákonem*“ (překlad VD).

³⁰ HLAVATÝ, Vladim. *Řečtí a římsí reformátoři*. Praha, 2011. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, s. 18.

³¹ PEČÍRKA, Jan et al. *Dějiny pravěku a starověku*. 1979, s. 514.

³² *Chitón* = spodní mužské košilovité roucho. Bylo z bílé nebo tmavě obarvené vlny nebo ze lněného plátna, s krátkými rukávy nebo bez nich; na jednom nebo na obou ramenou bylo spjato sponou, popř. nad boky podkasáno pásem nebo řemenem a našaseno [SVOBODA, Ludvík, ed. a kol. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 1974, s. 428].

pláště *himatia*³³ (obr. 9). Zaměříme-li se na obuv, je čtenář seznámen s klasickými řeckými vysoce řemínky šněrovanými botami, tzv. *krepis* (obr. 10). Jestliže na moment setrváme u zobrazení každodenního života antických Řeků, můžeme se od autorů snadno poučit například v oblasti řeckého stravování, kdy jsou několikrát vyobrazeny a zmíněny typické potraviny, lidmi té doby požívané. Za všechny můžeme zmínit například olivy, ryby, cibule a další. Za velmi erudovanou a překvapivou referenci dále považuji především zmínku o *hybris*, vyřčenou v souvislosti s Hipparchem, kdy Leander situaci vládce komentuje slovy „*So Hipparchus was punished for his sins? The gods were angered by his hubris?*“³⁴. Pojem ve starověkém Řecku označoval namyšleného a arogantně jednajícího člověka, na kterého byl nakonec seslán hněv a trest bohů. Označení „*hubris*“ dnes nalezneme také v anglických výkladových slovnících, jakožto důsledek antické lingvistické recepce – v moderním užití označuje taktéž extrémní a neoprávněný pocit pýchy a sebevědomí v sebe sama.³⁵

Autoři jsou si také dobře vědomi toho, že podstatnou součástí života starověkých Řeků byla mytologie, která bezprostředně ovlivňovala jejich každodenní životy. Seznamují nás tak například s bohyní Pallas Athénou, zaštiťující moudrost, válečné umění a statečnost, což jsou atributy, jejichž vizualizaci známe například z klasických soch reprezentujících tuto bohyni. Podle představ ilustrátorů je Pallas Athéna zosobněná jakožto vysoká štíhlá žena, oděná do dlouhého peplu, přeloženého hluboko pod pás; nesoucí helmici, kruhový štít a oštěp (obr. 11). Zajímavým detailem je mimo jiné hlava Medusy na prsou bohyně, značící výhru Pallas Athény nad pyšnou Medúsou, jak praví Ovidiova varianta řeckého mýtu. V podání Ovidia Nasona³⁶ byla Medúsa obyčejnou leč krásnou smrtelnicí, ovšem pouze do okamžiku, kdy byla Pallas Athénou proměněna v ohyzné monstrum s hadími lokny, které se staly předním rozpoznávacím atributem této mytické postavy. Verze Hesioda³⁷ oproti tomu představuje Medúsu jako jedinou smrtelnici

³³ *Himation* = byl velmi oblíbeným a často vídaným typem řeckého oděvu. Nejčastěji byl obtočen kolem těla a zachycen přehozením přes jedno rameno – možností jak himation obléknout bylo ale několik, u postavy Kleisthény na str. 105 vidíme například hemation zakrývající obě ramena nositele [*Dějiny odívání*, s. 89].

³⁴ PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. Bloomsberry USA. 2015, s. 60.

„*Takže Hipparchos byl potrestán za své hříchy? Bohové byli rozhněváni jeho hybris*“ (překlad VD).

³⁵ Cambridge Dictionary, 1999 [online]. Cambridge University Press, 2019 [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hubris>>.

³⁶ OVIDIUS a Leo NOVOTNÝ. *Proměny*. 2., přeprac. vyd., (ve Svobodě 1. vyd.). Přeložil Ivan BUREŠ, autor úvodu Eva KUŤÁKOVÁ. Praha: Svoboda, 1974. Antická knihovna, sv. 25, s. 135.

³⁷ HÉSIODOS. *The Theogony* (Greek: Θεογονία, *Theogonia*) - "the genealogy or birth of the gods" – poem by Hesiodos from 8th-7th century BC.

z Gorgon, jejíž dvě nesmrtelné sestry nesou jména Sthenno a Euryale. Autoři se tak vzhledem k náznaku Medúsy na Athénině oděvu zjevně přiklání k pozdější Ovidiově verzi vzniku a vývoje tohoto mytického stvoření.³⁸ Čtenáři jsou dále seznámeni s bohem Apollónem, k jehož soše se Leander modlí v Apollónově svatyni v Delfách.³⁹ Na základě báje o Apollónově příchodu z Kréty do Delf na hřbetu Delfína se bůh pro řecký lid stal ochráncem mořských cest⁴⁰. Apollónova svatyně v Delfách se tak stala vyhledávaným místem především řeckých kolonistů, kteří se zde modlili za šťastnou cestu před svým vyplutím⁴¹.

Poslední vizuální stránka kreseb, které bych se ráda krátce věnovala, se týká ilustračního pojetí antické architektury a klasického řeckého umění. Z existujících staveb byl již výše zmiňován Apollónův chrám v Delfách, dále se střetáváme s athénskou akropolí během vyobrazení Panathénajských slavností a v neposlední řadě samozřejmě s kresbami obydlí běžných Athénanů (obr. 12). Představu klasického umění získá čtenář především z předmětů denní potřeby, které jsou součástí komiksových vinět, za všechny můžeme zmínit například hezké seznámení s detaily červenofigurové keramiky doby řeckého klasického umění, mincí či malovaných kruhových štítů (obr. 13). Ve skutečnosti se bohužel nedochovalo příliš exemplářů z doby archaického a klasického Řecka, neboť byly v pozdějších dobách raného křesťanství a středověku často ničeny v důsledku náboženské nenávisti k antickému pohanskému náboženství. Určitá část řeckého umění se nicméně dochovala díky mladším kopiím římských umělců, kteří se s oblibou nechávali svými řeckými předchůdci ve své tvorbě inspirovat. Jedním z těchto exemplářů je dochované římské sousoší Hipparchových vrahů, Harmodia a Aristogeitóna, kteří byli oslavováni jakožto tyranovi vrazi, dnes uloženého v Národním muzeu v Neapoli (obr. 14). Socha byla vytvořena v Athénách na jejich počest a jako předzvěst demokratického směřování tohoto polis. Původní řecká bronzová socha byla umístěna na athénské Akropoli v roce 477 př. n. l., nicméně zničena při nájezdu Peršanů během řecko-perských válek pouze o tři roky později.⁴² Autoři vybrali jistě s dobrým rozmyslem a úmyslem zrovna toto umělecké dílo,

³⁸ GARCIA, Brittany. *Medusa*, Definiton. [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: <<https://www.ancient.eu/Medusa>>.

³⁹ PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. Bloomsberry USA. 2015, s. 71.

⁴⁰ SVOBODA, Ludvík, ed. a kol. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia. 1974, s. 60.

⁴¹ BURIAN, Jan a OLIVA, Pavel. *Civilizace starověkého Středomoří*. Vydání 1. Prah, s. 279.

⁴² University of Cambridge, 2019 [online]. *Harmodios and Aristogeiton, the tyrant slayers* [cit. 2019-06-14]. Dostupné z: <<https://museum.classics.cam.ac.uk/collections/casts/harmodios-and-aristogeiton-tyrant-slayers>>.

kteře charakterizuje mentální stav společnosti po odstranění tyrana a oslavující nástup demokracie, jež je také názvem knihy samotné.

Komiksová kniha *Democracy* je zakončena přílohovou částí⁴³, ve které je čtenář detailněji seznámen s vybranými osobami, mýty, řeckými destinacemi, či pojmy; tato hesla autoři považují za hodné bližší specifikace a definice. Jedná se víceméně o jakýsi rozsáhlejší glosář. Mezi vybranými pojmy jsou například následující osobnosti: Agamemnón, Kleisthenés, Hippiás, Hipparchos, Peisistratos, Thersippos či Solón. Z destinací a obecnějších pojmů můžeme jmenovat například výrazy agora, arktos, aulos, městský sněm, Delfy či městský stát Sparta. V přílohové části se dále autoři stručně odkazují na prameny, které ke svému studiu a přípravě využívali, jsou jmenováni především přední řečtí historici Hérodotos, Thúkýdídés a také řecký filosof Aristotelés; což je důkazem snahy autorů jít takřikajíc *ad fontes*, a nečerpat pouze ze sekundární literatury. Závěrečným slovem v této kapitole bych ráda citovala jednoho z autorů knihy, Abrahama Kawu: „*Like their predecessors, contemporary historians don't always see eye to eye on what happened and why. In other words, the truth of history remains as elusive as the truth of fictions. Yet rather than let this deter us, we used it.*“⁴⁴

3.2. Historie Evropy, obrazové putování – Renáta Fučíková

Knih *Historie Evropy*, jejíž autorkou je Renáta Fučíková a její spolupracovníci, je svým formátem ojedinělým počinem, mapujícím dějiny evropského kontinentu od doby kamenné až po současné 21. století. Tomuto projektu dalo vzniknout především tvůrčí vnuknutí autorky Renáty Fučíkové, která vnímá školní osnovy pro děti základních škol, kdy je pozornost koncentrována výhradně na české dějiny, jako nedostatečné a svou ilustrovanou knihou se tak snažila především dětem základních škol rozšířit obzory jejich dějepisných znalostí.⁴⁵ Společně s iniciátorkou Renátou Fučíkovou spolupracovala na textových částech knihy autorka dětských knih a překladatelka skandinávských jazyků

⁴³ PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. Bloomsberry USA. 2015, s. 209-234.

⁴⁴ Ibid., s. 206. „*Stejně jako jejich předchůdci, také současní historikové se ne vždy shodnou na tom, co se stalo a proč. Jinými slovy, pravda historie zůstává stejně prchavá, jako pravda fikce. Ale namísto toho aby nás tato skutečnost odradila, využili jsme ji*“ (překlad VD).

⁴⁵ 3 minuty s ... Renáta Fučíková – *Historie Evropy – Obrazové putování*. In: YouTube [online] 25.11.2011 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=WyAFIzR9NA8>> Kanál uživatele *upcexpress*.

Daniela Krolupperová⁴⁶. Faktografickou správnost obsahu redigovala absolventka Pedagogické fakulty UK Václava Kofránková, která mimo jiné spolupracuje s Českým rozhlasem, Českou televizí a je také zakladatelkou spolku přátel historie KLEIOKLUB⁴⁷. Úsek, zabývající se dějinami antického Řecka a Říma, nalezneme mimo původní publikované knihy *Historie Evropy, obrazové putování* také v jejím parciálním vydání pod názvem *Pravěk a starověk Evropy, obrazové putování*⁴⁸. Toto vydání obsahuje oproti původní celistvé knize šest rozšiřujících dvojstran, které tvoří především mapy Evropy odkazující na umělecké předměty jak doby bronzové⁴⁹, tak kulturní předměty rozličných národností Evropy 4. století př. n. l.⁵⁰ Mimo kulturu se nabízí také mapa vykreslující suroviny a přírodní zdroje Římské říše v době jejího největšího rozmachu⁵¹.

Jelikož je antická historie, kultura a její následná recepce pilířem pro rozvoj evropských národů a ovlivňuje naše životy do současnosti, vysloužilo si toto dějinné údobí značný prostor také v této populárně naučné knize. Jednotlivé kapitoly obsahují obvykle celostránkové ilustrace o velikosti dvou stran, jejichž vizuální členění lehce a plynule přechází, strukturálně tak komiks není typicky členěn na jednotlivě uspořádané viněty, nýbrž působí na první pohled spíše jako koláž sestavená z několika do sebe zapadajících střípků. Komiksovou formu ale snadno poznáme v bublinách mluvčích, které zpravidla zasvěcují čtenáře především do dějin každodennosti obyvatel řecko-římské etapy starověku. Historická fakta naopak předkládají autorky v souvislých textech, které uvádějí jednotlivé kapitoly a skládají se vždy z několika krátkých, stručně ale věcně, informačních odstavců. Stejně tak jsou kapitoly zakončeny několika odstavci, které ilustrace doplňují detailnějšími informacemi. V souvislosti s výpravnou strukturou je záhodno zdůraznit další prvek společný všem kapitolám díla, a to řetězovou časovou osu, která se line podél spodního okraje všech ilustrovaných stran. Upozorňuje tak čtenáře na důležité historické mezníky a časově definuje, do jakého období se která z vykreslených kultur chronologicky řadí.

⁴⁶ HAJDOVÁ, Marie. *Daniela Krolupperová*. literatura.cz, 2000 [online], 01.12.2018 [cit. 2019-06-15]. Dostupné z: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/40829/krolupperova-daniela>>.

⁴⁷ Historický ústav Akademie věd České republiky [online]. *Kofránková Václava, PhDr., Ph.D.* Dostupné z: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/lide/seznam-pracovniku/kofrankova-vaclava,-phdr,-ph-d-.ep>>.

⁴⁸ FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Pravěk a starověk Evropy: obrazové putování*. Vydání první. Praha: Práh, 2015. 95 stran. ISBN 978-80-7252-550-8.

⁴⁹ Ibid., s. 28-29.

⁵⁰ Ibid., s. 62-63.

⁵¹ Ibid., s. 90-91.

Jednotlivé kapitoly s antickou tematikou se postupně zabývají údobím počínajícím mínojskou civilizací, pokračujícím vývojem pevninského Řecka a Řeckem ovládnutých provincií a vzestupem Říma, až po zánik západořímské říše, datovaného tradičně do roku 476 př. n. l., kdy se vlády v Římě ujal germánský náčelník Odoaker. Jak již bylo výše naznačeno, koncentrují se jednotlivé kapitoly především na kulturu, umění a každodenní život antických národností, a dávají tak čtenáři skrze pestrobarevné ilustrace možnost snadněji pochopit a vžít se do života tehdejší společnosti. Ilustrace mají často rozdílnou informační hodnotu, jak si můžeme ukázat ihned v první kapitole, zachycující mínojskou civilizaci. Zatímco horní polovinu obrazu tvoří pouze symbolické znázornění palácové zástavby, ostatní části jsou podstatně detailnější a mají také větší výpovědní hodnotu. Například je tak čtenář seznámen se způsobem odívání zdejšího lidu. Ženy (obr. 15) jsou oděny do typických šatů, které se vyznačují úzkým přiléhavým pasem, dlouhou širokou sukní a živůtkem odhalujícím ňadra. O této podobě ženského oděvu jsme zpraveni především díky dochovaným uměleckým předmětům, jako jsou dochované palácové malby (například žena nesoucí dary z paláce v Tíryntu), či sošek (například varianty kněžky nesoucí hady). Muži na protější straně jsou oděni do tradiční roušky. Zajímavostí je dále detailní zachycení koruny s pery, pravděpodobně inspirované jednou z krétských palácových maleb, na které král-velekněz nese korunu z lilií a ptačích per (obr. 16). Dalšími detaily je zobrazen mínojský rituál přeskoku býka, či nástěnné palácové malby s mořskými malbami. Z mořských výjevů je ilustrován například typický motiv skákajících delfinů. Na následujících stránkách je dále zobrazena slavná mykénská Lví brána. Té nicméně autorky nepřisuzují žádný prostor v psaném projevu, čtenář má tak předložen pouze její obraz a nejspíše se předpokládá alespoň základní povědomí čtenáře o reálné existenci tohoto artefaktu, což můžeme v publikaci určené především dětským čtenářům považovat za nedostatek. Dále jsme seznámeni s národy Etrusků a Keltů, které jsou přiblíženy především prostřednictvím náboženských obřadů, bůžků, či jejich přírodním ročním cyklem. Velmi strukturně přehlednou je dvojstrana představující dvanáct významných bohů řeckého pantheonu, kteří podle řecké mytologie sídlili na hoře Olymp. Stojící na sloupcích jsou zde přehledně jeden vedle druhého vyobrazeni: Déméter, Artemis, Poseidón, Zeus, Hestia, Árés, Afrodité, Apollón, Athéna, Dionýsos, Hermés a Héfaiostos. Každému z řeckých bohů přísluší podesta nadepsaná jeho jménem a charakteristikou, stejně jako atributy, podle kterých lze jednotlivé postavy snadno rozeznat. Aby byl naplněn vyšší potenciál dvojstrany, přiblížily také autorky několik

architektonických prvků na domnělém olympském chrámu. Čelní zobrazení chrámu detailně zobrazuje jak jednotlivé typy sloupoví, tedy sloup dórský, iónský a korintský; tak také členění římsy s popisem hlavních architektonických částí. Ačkoli nejsou popsány všechny segmenty římsy, ilustrovány jsou velmi pečlivě. Kresby navíc správně rozlišují iónský jednoduchý vlys a vlys dórský, jenž je členěn na triglyfy a metopy (obr. 17). Velmi zdařile je také na patách dórského štítu vyobrazena akroteria angularia a na vrcholu akroteria mediana v podobě palmety, jež jsou zakončovacím článkem vyráběným z pálené hlíny⁵².

Dalším společenským jevem, který k antické kultuře nepopíratelně patří, jsou sportovní hry a závody a také divadlo, které přibližují krátké dialogy sportovců a herců. Zajímavostí jsou například zmíněná jména konkrétních historických sportovců. Z úst jedné postavy tak zaznívá jméno Diagorás, které patrně okazuje na Diagora z Rhodu, který byl zakladatelem celé rodiny atletů; či Milón z Krotónu, který olympijský věnec vybojoval celkem sedmkrát, jak je také uvedeno v jedné z komiksových vinět. Oba sportovce řadíme mezi takzvané periodoníky, což byli ti účastníci závodů, kterým se podařilo zvítězit na všech čtyřech panhelénských hrách⁵³. Jména sportovců jsou nicméně pouze vyřčena, a text vinět neposkytuje žádné přiblížení a hodnotnější informace o jejich životě. S podobně neobsáhlou interpretací historických postav se setkáváme i v dalších kapitolách knihy, například u aktérů politických dějin. Můžeme nicméně zmínky o nich považovat za ponouknutí autorek k vlastní iniciativě a hlubšímu studijnímu zájmu. Zajímavé jistě také je, jak ilustrace záměrně podtrhují atmosféru obsahu jednotlivých kapitol pomocí barevných tónů. To velmi dobře dokazuje následující kapitola *Breptající barbaři*, která čtenáři na čtyřech stranách převážně rudých a černých odstínů přibližuje národ Peršanů a následný průběh řecko-perských válek, a podtrhuje tak agresivitu válčení. Opět narážíme na velmi stručné pojetí politických dějin, příčin a samotného průběhu válek mezi perskou a řeckou říší. Kontrastní jsou oproti tomu některé velmi detailní a konkrétní odkazy, například osvětlení funkce a průběhu ostrakismu, či nakreslený pomník, nesoucí citát tradičně do češtiny překládán takto: „*Poutníče, zvěstuj Ladedaimonským, že my zde mrtvi ležíme, jak zákony kázaly nám.*“⁵⁴ Pomník byl podle Herodota⁵⁵ postaven na památku

⁵² HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 4. vyd. V Praze: Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště středních Čech, 2011. 326, [13] s. ISBN 978-80-86516-40-0, s. 107.

⁵³ OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia, 1988. 207 s, s. 119.

⁵⁴ FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPEROVÁ, Daniela. *Historie Evropy: obrazové putování*. 2011, s. 39.

Lakedaimonských i Thespijských válečníků, kteří padli v bitvě u Thermopyl, a autorství vytesaného epitafu je přičítáno starověkému řeckému básníkovi jménem Simónidés. Velmi zásadním prvkem pro pochopení života starověkých Řeků je jistě také politický režim a společenské rozvrstvení obyvatel polis, které ani v *Historii Evropy* nechybí. Ilustrace řecké polis a v ní procházejících obyvatel předkládá zásadní rozdíly mezi občanem a otrokem starověkého Řecka, nicméně nedostatečné rozlišení postavení obyvatel v íónských a dórských poleis je hodné výtky; toto téma by si jistě zasloužilo většího prostoru, neboť je zcela fundamentální pro naši představu o každodennosti starověkých Řeků.

Období klasického Řecka je ukončeno opět kulturně laděnou dvojstranou, představující čtenáři další velké osobnosti ze světa umění a filosofie antických Řeků. Je zde vyobrazeno celkem sedm zástupců klasické řecké filosofie a pomocí textových bublin jejich jednotlivá přesvědčení o takzvané původní pralátce či jiných životních pravdách. Pojem „pralátka“ čtivě přibližuje a vystihuje filosof a historik filosofie Frederick Copleston slovy „*Musí existovat něco, co je primární, co přetrvává, co na sebe bere různé podoby a prochází procesem změny. Změna nemůže být jen konfliktem protikladů. Přemýšliví muži byli přesvědčeni, že existuje něco za těmito protiklady, něco, co je primární. Íónská filosofie nebo kosmologie je tedy především pokusem se rozhodnout, která to je ona primitivní prvotní pralátka [Urstoff]- jeden filosof se rozhoduje pro jeden prvek, další zase pro jiný*“⁵⁶. Mezi zástupci íónské filosofie jsou uvedeni Thalés z Milétu a Anaximenés z Milétu. Další z před Sokratovských filosofů je vyobrazen Hérakleitos z Efesu, atomisty reprezentuje Démokritos z Abdér, eleaty Zenón z Eleje, a nechybí samozřejmě ani zmínka o Sókratovi či Platónovi. Všechny ze zmíněných velkých postav dějin filosofie jsou tak opět uvedeny pouze ve zkratce a ilustračně definovány pouze stručnými výroky v textových bublinách. Sókratés tak pronáší „*K čemu je člověku vědění? K šíření ctnosti*“ a ve druhé bublině „*Čím se má člověk v životě řídit? Má naslouchat vnitřnímu svědomí*“⁵⁷, čímž je představen jeho zájem o etiku a etické záležitosti a charakterizována jeho filosofie.

K politickým dějinám se autorka vrací osobností Alexandra Velikého a příchodem období helénismu, které završuje epochu samostatnosti starověkého Řecka. Následná éra

⁵⁵ HÉRODOTOS. *Dějiny*. Překlad Jaroslav Šonka. 3. vyd., v nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2004. 548 s., [20] s. obr. příl. ISBN 80-200-1192-7, s. 437.

⁵⁶ COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie. I., Řecko a Řím*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. 702 s. Prameny spirituality; 44. ISBN 978-80-7412-167-8, s. 61-62.

⁵⁷ FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPEROVÁ, Daniela. *Historie Evropy: obrazové putování*. 2011, s. 47.

římské nadvlády je uvedena rozměrnou ilustrací Kapitolské vlčice, jejíž bronzová socha se stala symbolem pro založení města Řím. Panské války jsou představeny prostřednictvím postav kartaginského generála Hannibala a římského senátora Catona, jehož komiksové řečové bubliny vždy končí dovětkem zmiňujícím nutnost zničit město Kartágo. Čtenář je dále zasvěcen do bojů o rovnoprávnost mezi patricijí a plebeji, kteří jsou autorkami definováni jako přistěhovalci nevlastníci pozemky – podle autorek je pojmenování odvozeno od latinského *pleo* „naplňuji“, zatímco odborné prameny většinou odkazují na základ *plebs* „lid“. V souvislosti s rozdělením obyvatel starověkého Říma je dále ve zkratce uvedeno také politické členění, které dalo základ římské republice. Ve zkratce jsou zmíněny důležité funkce politického života – funkce konzula, rady starších či tribuna lidu. Na tomto místě bych nicméně ráda zmínila, že upřednostnění některých informací nad jinými není vždy zcela objektivně vyváжено. Například o existenci Zákonů dvanácti desek, které písemně stanovovaly starší obyčejové právo a staly se neodmyslitelnou součástí římských občanů takřka po celé římské období, se autorky zmiňují pouze strohou poznámkou na řetězové časové ose, ačkoli by si tento zásadní písemný počín bezesporu zasloužil větší prostor. Další strany čtenáři přibližují období od pozemkových reforem bratří Tiberia a Gaia Graccha, prvního a druhého triumvirátu (obr. 18-19), principátu Octaviana Augusta, období císařů vojevůdců, až po založení Konstantinopole a postupný úpadek římské říše mimo jiné v důsledku vpádu germánských kmenů. Politické dějiny antického světa jsou tak ukončeny rokem 476 n. l., kdy se králem Říma stal germánský vojevůdce Odoaker, a západořímská říše se rozpadla.

Za zmínku nicméně jistě také stojí ještě několik kulturně-historických faktů, kterých se autorky ve spojitosti s antickým Římem dotýkají. Jistý prostor je v textové části věnován například římskému písemnictví, umění, či recepci. Bystré oko čtenářovo tak zaujme jméno Maecenas, které se stalo základem pro dnešní výraz „mecenáš“; či některé z latinských frází – *Nihl Inovi sub Sole, Pax Romana* - a další. Stejně tak je význam a hodnota latiny součástí závěrečného ohlédnutí se autorek za celou antickou etapou – „*Je jich tolik [odborných termínů z latiny] že vytvořily dohromady celý tlustý slovník. Bez znalosti mnoha pojmů z celé té spousty se dnes neobejdeme. Musíme se naučit jim rozumět a správně je používat. A tak lze říci, že i po stovkách let my, moderní Evropané třetího*

*tisíciletí, žijeme stále obklopeni světem moudrých lidí starověku, kteří položili základy dnešní kultury a civilizace*⁵⁸.

3.3. Komiksová historie světa – Larry Gonick

Jedněmi z nejlépe zpracovaných a zároveň nejobsáhlejších komiksových počinů, zabývajících se dějinami antického světa, jsou bezpochyby dva díly ze série *Komiksová historie světa*, jejímž autorem je výjimečně talentovaný Larry Gonick. Každý jedinec se zájmem o historické období starověku tak jistě nalezne zalíbení v prvních dvou svazcích komiksové série, nesoucích podtituly *Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*⁵⁹ a *Od vzestupu Číny po pád Říma*⁶⁰, které jsou nejen faktograficky a informačně bohaté, nýbrž snadno zaujmou také svou přirozenou komičností a lehkou satirou. Vyjma pěti svazků série *Komiksová historie světa* (šesti, započteme-li také svazek *The Cartoon History of the United States*⁶¹) se autor Larry Gonick věnuje také mnohým dalším oborům. Jeho vědomosti tak v dalších komiksových počinech pokrývají například obor algebry, chemie, statistiky, komunikace, počítačové technologie, či genetiky. Zájem a znalost Larryho Gonicka v oblastech matematiky můžeme přičítat mimo jiné jeho studiím tohoto oboru na Harvardově univerzitě, jež zakončil magisterským titulem roku 1969⁶². Fakt, že nejen textový segment komiksů, nýbrž také všechny ilustrace jsou dílem Gonicka, dosvědčuje jednoznačně autorova renesančního ducha a jeho mnohostranný talent.

Jisté autorovo komiksové alter ego je vypravěč, vizuálně připomínající vědce a teoretického fyzika Alberta Einsteina. Vypravěčova úloha tkví především v uvádění čtenáře krátkými vstupy do jednotlivých kapitol a jeho funkcí je také případně přednést informace o recepci antické kultury v modernějších dobách, na které upozorňují mimo jiné viněty označené hvězdičkou v levém horním rohu (obr. 20). Mimo úvodů jednotlivých kapitol se s postavou vypravěče střetáváme také v závěrech jednotlivých sekvencí, kdy je

⁵⁸ FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPEROVÁ, Daniela. *Historie Evropy: obrazové putování*. 2011, s. 78.

⁵⁹ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. Překlad Tomáš Jeník. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2003. 350 s. ISBN 80-7341-137-7.

⁶⁰ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [II], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2004. 300 s. ISBN 80-7341-219-5.

⁶¹ GONICK, Larry. *Cartoon History of the United States*. Harper Collins, New York, 1991.

⁶² Larry Gonick. *History, Science, Narrative, and India Ink* [online]. [cit. 2019-07-30] Dostupné z: <<http://www.larrygonick.com/cv>>.

jeho úlohou zhodnocení dějinného údobí a případné vzbuzení zájmu čtenáře vůči následujícímu dílu.

Stejně jako u každého komiksu mají i zde ilustrace svůj zásadní podíl na informačním sdělení oku čtenářovu. Všechny viněty jsou barevně laděny do kontrastní černobílé kresby tuší. Zajímavým aspektem výtvarné stránky je především vyobrazení lidských postav, které nese jasné karikaturní prvky, a dodává příběhu na fantazijnosti a originalitě. Ilustrace se nesnaží co nejvěrněji napodobovat reálné rysy antických Řeků a Římanů, naopak detaily zahnanými na hranice přehnanosti zdůrazňuje důležité aspekty tehdejšího lidu a expresivními výrazy tváří a pohybu těl čtenáři velmi přirozeně přibližuje emoce.

Zaměříme-li se na strukturu *Komiksová historie světa*, potěší nás jistě souslednost děje, který je plynulý a chronologický, přičemž nejdůležitější události jsou vždy důsledně a správně datovány. Obsah celé knihy je členěn do několika sekvencí, které dále sestávají z kapitol, jež jsou tematicky rozdělené a každá vždy tvořena několika stranami. Na začátku kapitoly o řecké civilizaci jsou například vypravěčem shrnuty základní a typické znaky řecké kultury pro vykreslení přesnější představy o její existenci, stejně jako přístupy některých historiků a vědců k nejasnostem, s nimiž vypravěč následně polemizuje. Jeho poznámky se ale neřídka objevují i v samotných kapitolách, jako určité připomínky či komentáře z moderního pohledu. Autor při tvorbě používá moderní jazykové prostředky a všechny svazky jsou protknyty humorem a častými humorně sarkastickými narážkami. V určitých částech také autor satiricky srovnává dějinné události se současností a černý humor mu též není cizí. Svou schopností i závažné události podat čtenáři zábavnou formou tak četbu zpříjemňuje a činí ji přístupnější širšímu okruhu lidí. Stále nicméně platí, že čím větší znalost o historii čtenář má, s větší pravděpodobností se pobaví, neboť některé Gonickovy vtipy jsou ryze intelektuálního charakteru a laikovi nemusí být zcela očividné. Tím i sám Larry Gonick dokazuje svou znalost oboru. Stejným dílem čtenář jistě ocení autorovy informační zdroje, jimiž jsou ve velké míře i prameny, tedy například díla antických historiků či dobových autorů řecké mytologie. Cituje v knize například Hérodota⁶³, Plútarcha⁶⁴, či Thúkydida⁶⁵. K autorovu využití pramenů píše více Ivana Koucká ve své stati „*Antický starověk v knize Komiksová historie světa*“, publikované

⁶³ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. 2003, s. 252.

⁶⁴ Autor hovoří o Lýkurgovi na základě dochovaných záznamů Plútarcha. GONICK, Larry. 2003, s. 233.

⁶⁵ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. 2003, s. 330.

v edici *Antika? Zajděte do kina, přečtěte román*⁶⁶. Shodují se s jejím tvrzením, že díl *Komiksové historie světa*, zabývající se dějinami antického Říma se soustředí převážně na průběh římských vojenských expanzí a politické dějiny, a kulturní stránce antické civilizace je bohužel věnován menší prostor. V podobném duchu se ale také ve své odborné stati Ivana Koucká věnuje především hodnocení historické správnosti a opomíjí uměleckou stránku komiksových ilustrací, které jsou neoddělitelnou součástí komiksového celku a je nutno na ně brát zřetel.

3.3.1. Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého

Jak již bylo řečeno, vyprávění o antickém Řecku autor začíná uvedením jedné z prvních dochovaných antických kultur, tedy kultury minojské civilizace, kterou lze zařadit do období doby bronzové. Právě proto tato sekvence právem nese název „*Myšlení a bronz*“⁶⁷. Velmi zdařile zde například autor čtenáře seznamuje s tehdejšími uměním a motivy, které byly archeology na Krétě nejčastěji nelézány. V Gonickových ilustracích tak opět nalézáme typické motivy ženy držící hady (obr. 21), delfínů, chobotnic, spirál, či postav přeskakujících býky (obr. 22). Kromě těchto obecných motivů spojovaných s minojskou kulturou, jsou ilustracemi zmíněna i konkrétní reálná místa. Uvést lze v souvislosti s první kapitolou kupříkladu Mykénskou bránu, jejíž reliéf tvoří dvě lvice tyčící se u řeckého sloupu (obr. 23). Zajímavou okolností je, že právě kresby inspirované dochovanými historickými exponáty, nesou často realistické prvky a ztrácejí nádech karikatur, který se jinak prolíná celým komiksovým dílem. Detailnější informace k určitým tématům dodávají doplňující okénka, která splňují stejnou funkci jako poznámky pod čarou v textových publikacích. Jejich účelem je doplnění důležitých informací pro plné pochopení, především pro méně informované čtenáře. Například u pojednání o řecké mytologii je tímto způsobem podrobněji vysvětlena minulost některých postav. Do kultury také neodmyslitelně patří právě mytologie a literární tvorba. Autor například uvádí velmi zjednodušené podání legendy o Pelopovi, mýtu o Oidipovi, či báji o Argonautech. Kladně je nutno hodnotit jeho nabádání čtenáře, aby své obzory rozšířili o dobovou literaturu: „*Jestli Vás zajímá, kolik starostí měla Polyneikova sestra s jeho pohřbíváním, přečtěte si Sofoklovu tragédii Antigona*“⁶⁸. I svůj satirický humor dokazuje Larry Gonick již v první kapitole, týkající se mýtů. Například poté, co Oidipus zjistí svůj příbuzenský vztah

⁶⁶ KEPARTOVÁ, Jana, ed. *Antika?: zajděte do kina, přečtěte román*---. 2006, s. 31.

⁶⁷ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. 2003, s. 203.

⁶⁸ Ibid., s. 217.

k Iókasté, komentuje své propíchnutí očí replikou „*Už se na to nemůžu koukat!*“⁶⁹. Stejně tak černý humor číší z kapitoly pojednávající o mýtu Trojské války, ve kterém je Helena ilustrována s labutím zobákem (obr. 24), jakožto narážkou na způsob jejího početí, kdy se Zeus proměnil v labuť pro svedení její matky Lédy. Gonick tedy využívá každé možnosti pro narážku či zlehčení krvavých dějin, a přetváří suchá fakta v záživnou a komickou četbu. Neméně sympatické je přirozené prolínání zobrazených dějin antického Řecka s řeckou mytologií, která byla ve své době neoddělitelnou součástí lidského života a promítala se také v dějinách každodennosti. Sám autor si na tento jev dovolil malou narážku slovy Herkula promlouvajícího k Hydře „*Co dělá příšera jako ty v historické knížce?*“⁷⁰ Komiksová kresba Hydru mimo jiné prezentuje jako tvora s ještěřím tělem a šesti hlavami a splňuje tak nejčastější představu o jeho vzhledu, ačkoli se výklady vzhledu tohoto bájného tvora často liší. Anglický spisovatel a badatel Robert Graves ji oproti tomu vykresluje jako nestvůru, která měla „*hrozné psí tělo a osm nebo devět hadích hlav, jednu z nich nesmrtelnou; někdo jí však připisuje padesát, sto nebo dokonce tisíc hlav*“⁷¹.

Na úvodní kapitolu navazuje již podrobnější pokračování, týkající se kmene Dóřů a postupně se rozpínajícího Řecka. Důraz zde již autor klade také na okolnosti všedního dne, nikoli pouze na kulturu a mytologii, které jsou v úvodní sekvenci lehce upřednostněny. Ilustrace předkládají pohled na politiku a chod života Dóřů, seznamují s lidovým shromážděním, lineárním písmem B (obr. 25), Lýkurgovým zákoníkem či vznikem Olympijských her. Velmi podrobně je zobrazen způsob přípravy mladých mužů se všemi disciplínami a příkazy, kterými musel každý z nich projít, aby dosáhl dospělosti. V souvislosti s životem všedního dne se autor nevyhýbá ani problematice sexuality Řeků, která je dnes stále často diskutovanou záležitostí.

Následující část čtenáře zavede do období rozpínajícího se Řecka a vzniku nových kolonií na pobřeží Středozemního moře, tedy do období takzvané velké řecké kolonizace. Kapitola velmi povedeně reflektuje dopad vzniku nových kolonií na nárůst obchodu a rozšíření obchodního sortimentu o nové artikly. Stejně tak ale zdůrazňuje i neblahý dopad na obyvatele kolonií, z nichž se často stávali otroci, sloužící řeckým dobyvatelům. Historická znalost autora se opět ukazuje na tomto místě, kdy Gonick předkládá také kulturní dopad, který kolonie na řecké občany měly. Samozřejmě se jedná o kulturní

⁶⁹ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. 2003, s. 214.

⁷⁰ Ibid., s. 216.

⁷¹ GRAVES, Robert. *Řecké mýty. II*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1982. 380 s., s. 107.

obohacení ve formě písma, náboženství, stavební techniky a dalšího. Ve snaze předložit čtenáři lepší obrázek dokonce připojuje nákres tabulky, vysvětlující přejetí fénického písma a prezentuje jeho dopad na dnešní abetu (obr. 26). S antickým Řeckem se samozřejmě také neochvějně pojí vznik divadla a i Gonick si důležitost jeho vlivu v dnešní době dobře uvědomuje. Proto čtenáře nejdříve seznamuje s průběhem slavností na počest boha Dionýsa, tzv. „Dionýsiemi“, které Řekové převzali během cest do Egypta. Podle Evy Stehlíkové se během Velkých Dionýsií odehrávala přední divadelní produkce, a to podle tradice od roku 534 př. n. l., kdy tyran Peisistratos do Athén přizval Thespida.⁷² V návaznosti na Dionýsie jsou prezentovány začátky řeckého divadla a uvedeny přední hry řeckých autorů této doby, reprezentující právě tyto přední dobové umělce: „*Divadlo [Dionýsovo], položené na úpatí athénské akropole a orientované k severovýchodu, budí asociace na slavnou dobu athénské divadla, kdy se tu hrály tragédie Aischylovy, Sofoklovy a Euripidovy a komedie Aristofanovy.*“⁷³

První kapitoly provádějí čtenáře především kulturou a životem tehdejší řecké civilizace obecně, aby utvořily určitý obrázek o životě tehdejšího lidu. Nelze pochopit politické dějiny, aniž bychom měli povědomí o podmínkách a tradicích určité civilizace. Právě proto se poslední kapitola první sekvence zaměřuje na filosofii, která s politologií tehdejší doby velmi úzce souvisela. Zdůrazněny jsou především osobnosti jako Thálés, Anaximandros, Xénofanés, či Pýthagoras, kteří byli mnohdy nejen filosofové ale také matematiky. U každého ze zmíněných jedinců jsou uvedeny alespoň nejzákladnější rysy jejich životní filosofie a směru myšlení. Myšleny jsou tím především teorie základních elementů, v jejichž interpretacích mezi filozofy panovaly neshody. Největší prostor je věnován patrně všeobecně nejznámějšímu protagonistovi z tohoto okruhu lidí, tedy Pýtharogovi. Vedle nejčastěji omílané Pýthagorovy věty je zmíněno i jeho údajné tajné bratrstvo matematické mystiky, či docílení prokázání existence iracionálních čísel. Gonick zde o filozofech hovoří v následnosti s šířícími se tyranskými vládami, které souvisely s rozmáhající se kolonizací. Je tedy velmi vhodné oba aspekty postavit vedle sebe, aby si čtenář mohl spojit souvislosti a vzestup postavení filozofů na společenském žebříčku lépe pochopit. Podává velmi zjednodušeně souvislosti, které jsou například v knize *Dějiny pravěku a starověku* komentovány následovně: „*Ještě během tyranidy, nebo brzy po ní byl zcela dokončen přechod ke klasickému městskému státu, v němž vládnoucí třídou byli*

⁷² STEHLÍKOVÁ, Eva. *Antické divadlo*. Praha: Karolinum. 2005, s. 96.

⁷³ Ibid., s. 21.

*plnoprávní občané polis bez ohledu na svůj původ. Politické formy státu byly po svržení tyranid velmi rozmanité, od demokracie až po oligarchii různých stupňů.*⁷⁴

Před následující sekvencí vystupuje opakovaně postava vypravěče, jehož prostřednictvím autor sděluje konkrétní prameny, z nichž pro své vyprávění čerpal. V této souvislosti hovoří o Hérodotových dějinách a přes veřejnou kritiku řeckého historika (resp. věrohodnosti jím předkládaných informací) chválí jeho schopnost zachytit atmosféru a podat dějiny čtivě, což je současně zájmem samotného autora v jeho vlastní komiksové sérii. Narážíme zde také na jednu z částí, kde autor satiricky komentuje jiné historické období: „*Takže se vraťme do doby, kdy skoro všichni věřili na věštby a magii – a tím nemyslím rok 1967*“⁷⁵, odkazujíc tak na hnutí hippies a tzv. Léto lásky roku 1967.

V úvodu se seznamujeme s historickou postavou lýdského panovníka Kroissa, se střetem Peršanů a Babyloňanů, historií a kulturou Perské říše, íonskou vzpourou a počátky Athén. Zpočátku jsou opět uvedeny základní znaky života athénských občanů a obyvatel, a to především systém obchodu, či života zdejších otroků. Dále je čtenář seznámen se zásadním Solónovým zákoníkem a jeho hlavními stanovami. Zdejší část ale lze považovat za mírně nepřesnou či matoucí. Autor shrnuje Solónovy zákony takto: „*Solón popudil bohaté tím, že zrušil dluhy, osvobodil athénské otroky a dal hlasovací právo všem dospělým mužům bez ohledu na majetek*“⁷⁶ Myšlenka je správná, ovšem namísto „zrušení dluhů“ by bylo přesnější označení „zrušení dlužního otroctví“. Občané se již nemohli za své dluhy ručit vlastní svobodou, nicméně dluhy jako takové i v této době jistě stále vznikaly. Zmínit, že tento fakt také umožnil vznik klasického otroctví, kdy se do otroctví dostávají především obyvatelé kolonizovaných oblastí, by také bylo na místě; jelikož otroctví i nadále zůstávalo v Řecku velmi častým jevem. Dále je pozornost obrácena k politickým dějinám a to konkrétně k vládě tyrana Peisistrata a jeho synů, která vyústila v nespokojenost athénských obyvatel.

Samozejmě nechybí zmínka o řecko-perských válkách a například část o bitvě u Marathónu nabízí čtenáři nápaditou ukázkou recepce. Ačkoli je záležitost s historickou postavou běžce Feidippida stále nevyjasněná a historicky často polemizovaná, předkládá ilustrace alespoň jednu z variant jako ukázkou převzetí antické tradice, držící se do dnešní

⁷⁴ PEČÍRKA, Jan et al. *Dějiny pravěku a starověku*. 3., přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 2 sv. Učebnice pro vysoké školy, s. 498.

⁷⁵ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. 2003, s. 252.

⁷⁶ Ibid., s. 274.

doby. Několik komiksových okének předkládá athénskému běžci Feidippida, který uběhl během dvou dní 240 km, aby požádal Spartské bojovníky o pomoc. Komiksová ilustrace běžce za běhu promlouvá: „*No né... vidím tisíce běžajících, klusajících lidí... vidím speciální běžecké boty s proužky, časopisy o běhání, zvláštní terapii... a to všechno kvůli mně... asi jsem se úplně zbláznil.*“⁷⁷ Autor tak podává informaci o převzetí této události jakožto vzoru pro dnešní maratonský běh, který se pořádá v rámci Olympijských her; sice s nadsázkou, ale také humorně. Jiní historikové ovšem soudí, že moderní Maratonský běh je odvozen od běhu posla, který nesl zprávu o vítězství z maratonského bojiště domů do Athén. Původní inspirace tedy není zcela zřejmá a určité hlubší vysvětlení různých variant interpretace by mohlo pomoci dotvořit celkový obrázek původu inspirace. Dějiny řecko-perských válek jsou hlavním předmětem vyprávění až do konce šesté sekvence, nesoucí název „*Co jsou zač, ti Athénané?*“.

Sedmý díl navazuje chronologicky přesně na události řecko-perských válek a zobrazuje situaci v bojem zničeném Řecku, především zničené hradby Athén, které bylo nutno zrekonstruovat. Při této příležitosti si čtenář může prohlédnout stavby či místa v Athénách, které lze zařadit mezi hlavní reprezentativní a důležitá místa ve městě. Nabízí se tak například ilustrace aeropágu, agory, oltáře dvanácti bohů, hermavek, akropole, či hory Pnyx. U každého ze zmíněných míst je uvedeno krátké vysvětlení k čemu určité prostranství sloužilo a proč hrálo pro obyvatele Athén důležitou roli. I ve zdejším díle se setkáváme s recepcí antických tradic. Jedná se o přenesení označení „heroldové“ pro zvěstovatele zpráv, například pro anděly, či denní tisk (obr. 27). V antickém Řecku se toto označení jednoznačně vztahovalo k osobám, konkrétně k určitému druhu profesionálního posla, který doručoval zprávy. Po výstavbě nových hradeb se Athény zaměřily na vylepšení svého loďstva, především triér, což byly lodě se třemi řadami vesel a nízkým ponorem, obvykle o délce v rozmezí 35-38 metrů a šířce 5 metrů.⁷⁸ Následuje popis vzniku Delfského námořního spolku, povstání héilótů, ostrakizace athénskému politika Kimóna a dalších aspektů, které vedly k prosazení radikálních demokratů u moci. Velmi podstatným obdobím je samozřejmě také vládní období státníka Perikla, jež je podle něj dokonce trefně zvana „periklovou érou“. Velmi přehledně je vyvedena ilustrace popisující rozdělení vládnoucích občanů na jednotlivé složky moci. Jedná se o shromáždění občanů, Radu 500, či Aeropag. Velmi nápaditě a přehledně, přestože stručně, jsou jednotlivé posty ve vládě

⁷⁷ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. 2003, s. 281.

⁷⁸ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 349.

vysvětleny, stejně jako vzájemné vztahy mezi nimi. Periklova éra znamenala pro obyvatele Athén celkově poklidné a mírné období, především po vleklých válečných střetech, které jí předcházely. Periklés také kromě změny ve vládní struktuře podporoval novou výstavbu a umění obecně, čímž velmi přispěl kulturní hodnotě města, zničeného řecko-perskými boji. Odpovídající kapitola příhodně nese název „*Zlatý věk*“, jak je Periklova éra zvána také v odborné literatuře. Čtenář se zde ovšem neseznamuje pouze se stavebními změnami města jako takového, nýbrž také s proměnou života a proměnou dějin každodennosti samotných občanů Athén. Autor vysvětluje mimo jiné průběh procesu provdání dcery, uvádí důvody zvýšeného zájmu o politiku či filozofii, a seznamuje čtenáře s hlavními představiteli umění klasické antické kultury. V této souvislosti je čtenář též poučen o chybě považovat klasickou kulturu za „bílou“ a utvrzen v tom, že všechny chrámy i sochy byly původně pestře barevné. Larry Gonick tak vyvrací jeden z hlavních omylů a domněnek neobeznámených čtenářů, kteří si na základě pozdější antické recepce sochařské a stavební umění klasického Řecka představují pouze ve spektrech bílé barvy. Tento jev výmluvně komentuje historik klasického umění sir John Boardman ve své knize *Řecké umění* slovy: „*Později se polychromie stávala méně obvyklou a na římských kopiích už pravděpodobně vůbec scházela. Uvědomíme-li si ještě, že se časem, a zvláště uložením v zemi, barva ztrácí, poznáme, jak renesanční umělci dospěli k nebarevnému pojetí antického aktu*“⁷⁹.

Nicméně i po letech prosperity došlo ve starověkém Řecku k dalšímu válečnému konfliktu, tentokrát mezi hlavními protagonisty Peloponéskeho poloostrova, tedy Athénami a Spartou. Boje, které probíhaly za Peloponéské války, jsou popsány jen velmi stručně, zároveň je ale nutno poznamenat, že žádná z kruciólních událostí není zcela ignorována. Kniha se samozřejmě nesnaží o důkladný rozbor historických událostí, ale o stručné seznámení s určitou civilizací a érou lidských dějin. Není ani přílišného prostoru pro podrobné popisky každé události, které by nezapadaly do žánru knihy. Je ale nutno uznat, že vše důležité je řečeno a zvědavý čtenář může pro více informací sáhnout po seriózní odborné literatuře, která je, jak již bylo výše několikrát naznačeno, často vypravěčem citována a doporučena k hlubšímu bádání.

Následující události řeckých dějin jsou také podány vcelku stručně. Je ilustrována tyranie třiceti a také plejáda dalších vlivných filozofů, se kterými je nutno se obeznámit

⁷⁹ BOARDMAN, John. *Řecké umění*. Překlad Klement Benda. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975. 249, [2] s. Světové umění; Sv. 54, s. 130.

pro pochopení, jak tehdejší doby, tak doby dnešní. Čtenář má možnost nejen poznat hlavní směry a myšlenky tehdejších filozofů a myslitelů, ale navíc také jejich životní osudy. Například Sókratovi je věnován poměrně velký prostor, a to nejen průběhu jeho života, ale také příčinám a průběhu jeho popravy. Velmi zásadním je samozřejmě i Sókratův žák Platón, který založil školu Akademii. Platónova škola získala podle autora svůj název na základě starého háje „*Akademié*“; podle výkladu filosofa Fredericka Coplestona⁸⁰ je nicméně název odvozen spíše od hrdiny Akadéma, jehož svatyně ležela nedaleko od místa vzniku Akademie.

Poslední kapitola, jež se váže k událostem starověkého Řecka, pojednává o další velké osobnosti, jež žije v literatuře a povědomí lidí dodnes, a to o Alexandru Velikém. Ačkoli se jedná o tak důležitou osobu pro lidské dějiny, je opět výčet jeho skutků a životních událostí velmi stručný, nicméně pro získání základných znalostí dostačující. Nalezneme tak například soupis dat, která se váží k dobytému území. Malá výtka by mohla směřovat pouze k absenci historické mapy, která by na tomto místě byla vhodná pro ilustraci velikosti říše a krátkého časového úseku, v jakém území Alexandr Veliký dokázal vydobýt.

Kapitolou zabývající se životem Alexandra Makedonského končí celé vyprávění o řeckých starověkých dějinách a také celý první svazek *Komiksové historie světa*.

3.3.2. Komiksová historie světa. Od vzestupu Číny po pád Říma.

Dějinné údobí navazuje plynule na předchozí díl a věnuje se zpočátku v krátkosti úpadku Alexandrový říše a okolnostem, které pádu předcházely. Z historických osob je zmíněn Alexandrův nejdůvěrnější přítel Héfaistión, při jehož ilustraci autor dokonce naznačuje údajný milenecký vztah mezi ním a samotným Alexandrem (obr. 28), který ačkoli nemá zdroj v dílech antických autorů, je moderními historiky často polemizován. Naopak opodstatněným historickým faktem je ilustrovaná svatba deseti tisíc Alexandrových vojáků s asijskými ženami, která měla podle vojevůdcových plánů napomoci splynutí makedonského a orientálního prostředí pro novou silnou generaci jeho vysněné světové říše.⁸¹

⁸⁰ COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie. I., Řecko a Řím*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. 702 s. Prameny spirituality; 44. ISBN 978-80-7412-167-8, s. 180.

⁸¹ VAVŘÍNEK, Vladimír. *Alexandr Veliký*. Praha: Svoboda, 1967. 267, [5] s. Portréty; Sv. 21, s. 177.

Při odhalování počátků města Řím je kromě legendy Romula a Réma věnován prostor také méně známým kulturním zvykům tehdejších italských kmenů. Viněty s hvězdičkou čtenáře seznamují například s funkcí augurů, římským kněžským kolegiem, které pozorovalo věštná znamení z letu ptáků⁸², či se vznikem gladiátorských her. Autor původ přikládá vlivu Etrusků, ačkoli se tato verze setkává se skepticismem historiků a za místo inspirace gladiátorských her bývá považována spíše Kampánie⁸³. Důležitou změnou ve společenském třídění obyvatel, která je v komiksu také ilustrována, byl vznik funkce tribuna lidu, který byl voleným římským úředníkem, zastávajícím zájmy a práva plebejů před útlakem patricijů (obr. 29). Dalším zajímavým poznatkem ze sociálně-politického spektra dějin je také viněta hlásající „*Teprve v roce 326 př. Kr. bylo zrušeno otroctví pro dlužníky. Už nikdy více nemohl Říman zotročit Římana!*“⁸⁴ Poznatek jednoznačně odkazuje na reformy, které zavedl konzul Poetelius, které si nicméně například anglický historik Michael Grant neodvážuje prohlásit za jednoznačné zrušení dlužního otroctví. Spíše se podle něj jednalo o okleštění dlužního otroctví soudní autoritou a vyjednání majetkových dluhů pro většinu soudních sporů.⁸⁵ Také zásadní válečné momenty starověkých Římanů jsou propracovány lépe než povrchově. Čtenář se tak například vyjma průběhu punských válek dozví také zásadní aspekty těchto bojů, jakými byly například pokroky ve válečné výbavě a vojenské strategii. Detailními ilustracemi autor přibližuje například hákovací kotvici, tzv. „havrana“ (obr. 30), která zásadně utvořila charakter počátečních bojů a je zajímavým dokreslením námořních bitev punských válek. Také následující punské války a Hannibalovo tažení je dokresleno a polidštěno osobností Archiméda, který svými vynálezy posouval obranný systém Syrakús proti útočícím Římanům o stupeň výše. Okolnosti, za kterých tento nadaný vědec a matematik starověku přišel o život, jsou komentovány jako kontrastní ukázka mezi řeckým myšlením a římskou brutalitou. Kontrast je ilustrován Římanem, stínajícím Archimédovu hlavu; podle tradice v reakci na Archimédův pokyn „*Noli tangere circulos meos!*“ (Človče, jdi od mých kruhů!)⁸⁶.

Historické události starověkého Říma jsou i nadále pojaty vcelku komplexně a nevynechávají žádnou z velkých postav politických dějin tohoto období. Karikaturními

⁸² SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 92.

⁸³ OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. 1988, s. 170.

⁸⁴ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [III], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2004. 300 s. ISBN 80-7341-219-5, s. 175.

⁸⁵ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. Překlad Alena Jindrová. 3. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2010. 472 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-7381-769-5, s. 86.

⁸⁶ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 66.

ilustracemi jsou z doby krize republiky a občanské války představeni například bratři Gracchové, Gaius Marius či Cornelius Sulla; následně také představitelé prvního triumvirátu, Gaius Julius Caesar, Pompeius Veliký a Marcus Licinius Crassus. Se stejným důrazem je čtenáři představen i druhý triumvirát, v jehož čele stál Octavianus Augustus, Marcus Antonius a Marcus Aemilius Lepidus. Vlastní kapitolu s příhodným názvem „*Dej císaři, co jest císařovo*“⁸⁷ si svou historickou důležitostí po právu vysloužil císař Augustus, nesoucí titul prvního muže státu *princeps*. Kromě seznamu titulů a politických funkcí, které císař Augustus zastával, je ilustracemi přiblíženo několik zásadních kroků a činů z doby jeho vládního působení. Předložené informace ale musí čtenář opět vnímat s obezřetností a vlastním úsudkem, neboť se nejedná o odbornou publikaci a některá fakta mohou být značně zjednodušena pro snazší pochopení. Pretoriánská garda, jejímž zakladatelem byl císař sám, je například představena jakožto loajální vojenský útvar, čítající 5000 mužů⁸⁸. Ve skutečnosti byl vojenský útvar tvořen devíti kohortami pretoriánů, z nichž každá čítala 500 a později 1000 mužů.⁸⁹ Záslužná ovšem je autorova snaha uvést také zápory císařovy vlády, poukazuje tak mimo jiné na omezování svobodného projevu na příkladu vyhnání básníka Ovidia bublinou „*Básníka Ovidia ovšem vykázal za ‚nemorální verše‘ na pustý ostrov*“⁹⁰ Básníkův nucený odchod do Tomidy u Černého moře představuje podle anglického historika Michaela Granta „*rub augustovské společnosti. Byl to příslušník vládnoucí třídy, který odmítal hodnoty, jež měla z nařízení vladaře přijmout, básník, který nebyl dostatečně vážný ani natolik prodchnut nadšením pro věci veřejné, aby mohl žít a přežít v tehdejším napjatém ovzduší*“⁹¹.

Postavám dalších římských císařů předchází plynule a nenásilně zakomponovaná vsuvka týkající se osobnosti Ježíše Krista, uskupení apoštolů a postupného vzniku křesťanského kultu. Uvedení těchto souvislostí je velmi příznačné a esenciální pro pochopení událostí v římském impériu této doby. Jednotliví císaři jsou vždy vzhledem k jejich množství stručně charakterizováni v několika seskupených vinětách, především poukazující na jejich typické projevy chování či podstatné činy. Ilustrace nabízí například pohled na císaře Tiberia, jakožto charakterově nerudného, ovšem administrativně vcelku schopného vládce; či císaře Caligulu, známého především díky jeho záchvatům šílenství.

⁸⁷ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [II], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 2004, s. 203.

⁸⁸ Ibid., s. 205.

⁸⁹ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 502.

⁹⁰ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [II], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 2004, s. 205.

⁹¹ GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. 2010, s. 246.

S vládou císaře Claudia se také již i v komiksovém vyprávění začínají prolínat linky římské vlády a ostatních náboženství, jejichž vzájemné soužití vyvolalo za vlády císaře Nerona první židovskou válku a toto povstání bylo potlačeno až za vlády Vespasiana a jeho syna Tita. Neduhý císaře Nerona nejsou v komiksovém vyprávění žádnou výjimkou, a jsou stejně jako u ostatních postav zlehčeny ironií a sarkasmem. Kupříkladu Neronova láska pro umění a divadelní představení je ironicky naznačena scénou, na níž císařův poddaný prochází seznam předmětů odvážených na Neronovy cesty (obr. 31), jako je jevištní vybavení, opony či masky. V rychlém sledu ilustrací jsou představeni další vládci římského impéria, jmenovitě císař Galba, Otho, Vitellius a Vespasianus, který stál v počátcích vlády Flaviovské dynastie. Patrnou chronologickou bublinou je absence dalších dvou císařů Flaviovské dynastie, tedy Tita a Domitiana, a také absence adoptivního císaře Nervy. Císař Titus je znám mimo jiné díky svému slavnému výroku „*Diem peridi*“ („*Promarnil jsem den*“), který údajně vyřkl u večeře při uvědomění si, že za celý den nikomu nepomohl.⁹² Stejně tak osoba jeho následovníka Domitiana by si zasloužila mít i v komiksovém zpracování svůj prostor. Domitianus je i jedním z předních historiků římských dějin Theodorem Mommsenem považován za jednoho z organizačně nejlepších císařů, kteří kdy vládli⁹³. Poslušnost si císař zajišťoval tvrdými opatřeními a také síti profesionálních udavačů. Také absence římského císaře Nervy v komiksu Larryho Gonicka je značně zarážející, neboť byl důležitou postavou při ustanovení systému adoptivních císařů. Ačkoli pro titul římského císaře mohl zvolit některého ze svých vlivných příbuzných, vybral nakonec za svého nástupce skvělého vojevůdce Traiana. Ačkoli působení Nervy ve vládě nebylo příliš dlouhé, a autor možná proto zmínku o něm považoval za nadbytečnou, tradice adoptivních císařů hrála v dalších letech římského impéria velkou roli a jeho osoba by si bezesporu zasloužila i komiksové uvedení.

Jak již bylo výše naznačeno v souvislosti s uvedením počátků křesťanské nauky, předkládá autor četné dějinné souvislosti a kulturní vlivy událostí mimořímských geografických celků. Jak podtitul tohoto dílu Komiksové historie „*Od vzestupu Číny po pád Říma*“ napovídá, vrací se děj posledních kapitol také na východ, a ilustruje pád proslulého čínského rodu Chan. Závěrem se nicméně opět vrací k dějinám antického Říma

⁹² GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech př. Kr. - 476 po Kr.* Překlad Eliška Hornátová a Michaela Amlerová. 3. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2010. 387 s. ISBN 978-80-7381-771-8, s. 81.

⁹³ Ibid., s. 85.

a po další vynechané plejádě římských císařů se s větším zájmem soustředí na osobnost Diocletiana. Čtenář je opět seznámen se zásadními zásahy císaře do života tehdejšího lidu, například je ilustrován jeho popud ke vzniku tetrarchie, daňové reformy, stavba ohromného paláce ve Splitu, či pronásledování křesťanů roku 303. Cílem perzekuce bylo totální vyhlazení křesťanského náboženství, od počátečního zákazu bohoslužeb a liturgických textů, až po zatýkání kněží a křesťanů.⁹⁴ V protikladu Diocletianova pronásledování křesťanů je vzápětí představen císař Constantinus, známý vydáním slavného Ediktu milánského z roku 313, kterým byla přerušena perzekuce křesťanských věřících. Z událostí předcházejících vydání Milánského ediktu, stojí za zmínku viněty ilustrující bitvu u Mulvijského mostu, kterými je přiblížena autorova vizualizace údajného světelného kříže (obr. 32) a Kristových iniciálů na štítech vojáků (obr. 33). Jak blíže specifikuje historik Michael Grant: „...*jak později tvrdil [Constantin], po tom, co spatřil na slunci světlo v podobě kříže, načež přikázal, aby byly na štítech jeho vojáků namalovány Kristovy iniciály*“⁹⁵. Velmi sympatickým je vedle samotného křesťanství také uvedení do problematiky ariánství, jakožto křesťanského teologického směru. Kresbou je ilustrován zakladatel tohoto směru, jímž byl alexandrijský presbyter Areios, a text bublin zjednodušeně definuje podstatu této víry slovy „*syn byl stvořen otcem... a protože přišel po otci, nemůže být stejné podstaty jako otec. Možná podobné, ale ne stejné*“⁹⁶ Areius byl pro své přesvědčení a pro svou víru vyloučen z křesťanské církve a ariánství bylo prohlášeno roku 325 níkajským koncilem za kacířství.

Finální strany komiksu již stojí na pomezí starověku a středověku a přibližují události vedoucí k pádu a rozpadu římské říše. Vyprávění o stěhování národů počíná dohodou o začlenění do římské říše mezi Vizigóty a římským císařem Valentem a pokračuje vyostřením vzájemných vztahů, vedoucím k potyčkám a krvelačným bojům o území. Jedním z posledních ilustrací zmíněných římských císařů je Theodosius, který se stal posledním panovníkem uceleného římského impéria. Po jeho smrti se vláda rozdělila na západní a východní část, jímž odděleně vládli bratři Honorius a Arcadius. Vyobrazený úpadek římské říše je dovršen vládou římského císaře Justiniána a jeho manželky Theodory, kteří společně stáli na konci antického věku této komiksové série.

⁹⁴ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 1. 2006, s. 251.

⁹⁵ Ibid., s. 276.

⁹⁶ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [II], Od vzestupu Číny po pád Říma.* 2004, s. 285.

Komiksová historie světa od vzestupu Číny po pád Říma je stejně jako předchozí díl ukázkou povedeného skloubení historického faktu a autorova cítění pro čtenářské publikum. Kromě vizuálně příjemných ilustrací a objektivní historické správnosti je třeba docenit především autorův smysl pro uvádění jednotlivých událostí a faktorů v souvislosti. Kniha je tak kromě chronologického přehledu dějin také náhledem do kultury jak antického Říma, tak současného světa, ve kterém hraje antická recepce stále nezanedbatelnou roli. Autor Larry Gonick by si jistě vzal k srdci slova Jana Buriana, který dopad dějin antického Říma shrnuje slovy: „*Západní římské impérium se ztratilo v tříšti germánských království, a přece nezaniklo ani z právního, ani kulturně historického hlediska. Nezhynula zejména kultura, kterou přijímalo z řeckého světa, přizpůsobovalo svým potřebám či samo vytvářelo, aby v jedinečné syntéze zprostředkovalo její poznání všem příštím věkům. Idea římského impéria se v různých obměnách proplétala světovými dějinami a římská kultura se vracela a vrací v rozmanitých podobách do různých období středověkem počínaje a současností konče slovy básníků, obrazy malířů, díly sochařů, stavbami architektů atd. atd.*“⁹⁷

Vizuální stránka díla čtenáři nabízí pohled na několik historických staveb, mezi nimi například Jovův chrám⁹⁸, Chrám bohyně svornosti⁹⁹, či Traiánův sloup¹⁰⁰. Poměrně detailní je autorova poznámka, týkající se nejznámější silnice římské říše, tzv. Via Appia. Kromě povedené ilustrace (obr. 34) přibližující vrstvení cesty, je příhodný i text v bublině „*‘Infrastruktura’ – neznamená to náhodou něco latinsky?*“¹⁰¹ Otázka vznesená ilustrovanou postavičkou tak jistě potěší milovníky lingvistiky, kteří docení odkaz na vznik slova složením latinských pojmů „*infra*“ (dole) a „*struktura*“ (stavba). Podobná lingvistická poučka se skrývá také v části pojednávající o událostech, které následovaly po třetí punské válce „*V Řecku zdecimovali Římané Athény (tj. zabili každého desátého obyvatele), srovnali se zemí Korint, zmasakrovali intelektuály a demokraty a ukradli všechny umělecké předměty.*“¹⁰² Pojem *zdecimovat* je odvozen od latinského slovesa

⁹⁷ BURIAN, Jan. *Římské impérium: vrchol a proměny antické civilizace*. 2., dopl. vyd. Praha: NS Svoboda, 1997. 237, [32] s. ISBN 80-205-0536-9, s. 213.

⁹⁸ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [II], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 2004, s. 166.

⁹⁹ Ibid., s. 175.

¹⁰⁰ Ibid., s. 257.

¹⁰¹ Ibid., s. 178.

¹⁰² GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [III], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 2004, s. 186.

decimō (*āre, āvī, ātum*), které vyjadřovalo usmrcení (za trest) každého desátého vojína.¹⁰³ Stejně jako lingvistickými poučkami, vzdělává autor čtenáře také dodnes používanými pojmy a slovními spojeními, jejichž původ sahá až do dob starověku. Zmínit lze například recepci pojmu *vandalismus*¹⁰⁴, hesla *chléb a hry*¹⁰⁵, nebo například slovní spojení *Pyrrhovo vítězství*¹⁰⁶. Jak již bylo nicméně několikrát zmíněno výše, není Larry Gonick pouze znalcem historie a zručným umělcem, ale také dobrým bavičem s touhou zpříjemnit čtenáři četbu četnými humornými narážkami a sarkastickými vtipy, které protínají celé jeho ilustrované vyprávění. Skromným důkazem této skutečnosti je také například jeho zlehčení komiksového žánru zakomponováním typických ilustrovaných postav Asterixe a Obelixe podle kreseb francouzského kreslíře Alberta Uderza (obr. 35), které zastupují historický kmen Galů.

¹⁰³ KÁBRT, Jan et al. *Latinsko-český slovník*. Druhé vydání. Praha: Leda, 2016. 575 stran. ISBN 978-80-7335-376-6, s. 215.

¹⁰⁴ GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [III], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 2004, s. 297.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 205.

¹⁰⁶ *Ibid.*, s. 177.

3.4. Action Philosophers! – Ryan Dunlavey & Fred Van Lente

Komiksový počín *Action Philosophers!*¹⁰⁷ s podtitulem „*The lives and thoughts of history's A-list brain trust*“ je výsledkem spolupráce amerického autora Freda Van Lente a ilustrátora Ryana Dunlaveye. Komiksová kniha byla oficiálně publikována v listopadu roku 2009 pod vlastním nezávislým nakladatelstvím *Evil Twin Comics*, sestávající z původních periodicky vydávaných devíti dílů (*Action Philosophers #1-9*). Autoři se svou knihou dosáhli také většího uznání získáním dotace ze strany Xeric Grant, nadace podporující umělce, kteří publikují komiksy na vlastní náklady. Dále byla kniha roku 2007 oceněna také organizací American Library Association, když byla zařazena mezi několik vybraných titulů v kategorii *Great Graphic Novel For Teens*¹⁰⁸. Oba autoři mimo jiné spolupracovali na několika komiksech jedné z nejproslulejších dílen amerického komiksu, pod záštitou komiksového vydavatelství Marvel, a mají tak s tímto uměleckým médiem bohaté zkušenosti. Vedle *Action Philosophers!* jsou dalšími historicky orientovanými komiksy z dílny ilustrátora Ryana Dunlaveye například *Meeting John Glenn*¹⁰⁹ či série *Action Presidents!*¹¹⁰, na které se opět podílel také Fred Van Lente.

Komiksová kniha se člení na čtyři části, týkající se vždy určitého historického období: *Part one: It's all greek to you!*¹¹¹ (antická filosofie), *Part two: That old time religion!*¹¹² (filosofie středověku), *Part Three: Blinded me with silence!*¹¹³ (moderní filosofie) a *Part Four: Our stupid age of „ISMs!“*¹¹⁴ (současná filosofie). Vzhledem k tematickému zaměření této bakalářské práce se následující odstavce budou zabývat výhradně první částí, týkající se dějin antické filosofie a jejích hlavních představitelů.

První kapitola čtenáře seznamuje s tzv. „prvními filozofy“ nejstaršího antického a evropského filosofování obecně, zvanými presokratici. Do počátků antické filosofie nás tak vpraví představitelé milétské školy, kteří jsou díky svému soustředění na pralátku (hýlé)

¹⁰⁷ VAN, LENTE Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!: The Lives and Thoughts of History's A-list. Brain Trust*. Brooklyn, NY: EvilTwin Comics, 2009. Print. ISBN: 0977832937.

¹⁰⁸ Young Adult Library Services Association, 1996 [online]. *2007 Great Graphic Novels for Teens*. [cit. 2019-09-05] Dostupné z:

<<http://www.ala.org/yalsa/booklistsawards/booklists/greatgraphicnovelsforteens/07ggnt>>.

¹⁰⁹ RYAN DUNLAVEY, *Meeting John Glynn*. 2016. [cit. 2019-09-05] Dostupné z:

<<https://www.ryandunlavey.com/comics-2>>.

¹¹⁰ VAN, LENTE Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Presidents!* 2018.

¹¹¹ „Část první: Pro tebe je to všechno řecké!“ (Překlad VD).

¹¹² „Část druhá: Náboženství starého věku!“ (Překlad VD).

¹¹³ „Část třetí: Zaslepili mě tichem!“ (Překlad VD).

¹¹⁴ „Část čtvrtá: Naše hloupá doba, -ismů!“ (Překlad VD).

zvání mimo jiné také hylozoisty. Jak praví Miroslav Vlček: „Většina představitelů nejstarší filosofie vidí *ARCHÉ* (počátek) ve způsobu látky, či spíše jakési pralátky. Základním atributem této pralátky (*arché*) je jakási hybnost (to *kinun*) či živost (*zoe*- život), tedy jde o látku pohybující se či pohyb dávající, proto představitele této doktríny nazýváme hylozoisty (*hylé* – *zoe*)“¹¹⁵. Ilustrátor Ryan Dunlavey jednotlivé pralátky přiřadil příslušným představitelům hylozoismu pomocí až karikатурních atributů a vizáž jednotlivých filosofů tak pozornému čtenáři již na první pohled prozrazuje zvolené pralátky.

Kapitoly vždy nesou název podle hlavních protagonistů dějin antické filosofie. První kapitola tedy nese název podle před Sokratovského filosofa a astronoma „*Thalés z Milétu*“. Jeho ilustrované zosobnění na sobě nese potápěčské brýle a šnorchl, odkazující tak na vodu jakožto Thalétem zvolenou pralátku všeho. Ilustrace dále ve zkratce odkazují na jeho badatelské objevy, například na geometrická měření prováděná během jeho pobytu v Egyptě, či na vykoupení lisů na olej (obr. 36). Thalés jednu sezónu údajně svými výpočty předvídal hojnou úrodu oliv, vykoupil proto od zemědělců lisy na olej a při sklizních je draze pronajímal¹¹⁶. Následným před Sokratikem, který si vysloužil vlastní kapitolu, je Anaximandros z Milétu, jehož ilustrované zosobnění evokuje dojem rybí hlavy s lidským tělem. Správně je autory uveden podstatný rozdíl mezi Anaximandrem a jeho předchůdcem Thalétem z Milétu, tedy určení pralátky. Podle Anaximandra bylo veškeré jsoucno stvořeno jakousi přirozenou neomezeností, kterou považuje za *arché*. Vznik tohoto „neurčitého čehosi“ je ilustrován vírem jednotlivých elementárních živlů a kreslený Anaximandros to komentuje takto: „*The specific elements separate off from the original substance in a process of eternal motion [...] For from what source things arise, to that they return of necessity when they are destroyed*“¹¹⁷. Posledním zobrazeným představitelem milétské školy je astronom, geometr a meteorolog Anaximenés z Milétu. V duchu před Sokratické filosofie také uctívá pralátku, již je podle něj vzduch, jak v komiksovém podání značí obláček otisknutý na Anaximenův oděv a jeho pokrývka hlavy s vrtulí (obr. 37). Podobně lze rozeznat filosofia Hérakleita z Efesu, jehož ilustrované verzi šlehají plameny nad temenem hlavy. Tento živel opět odkazuje na *arché* podle pojetí

¹¹⁵ VLČEK, Miroslav a HEMELÍK, Martin. *Perspicibilis historia philosophiae. I, Přehled dějin antické a středověké filosofie*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2012. 322 s. Odborná kniha s vědeckou redakcí. ISBN 978-80-245-1913-5, s. 24.

¹¹⁶ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 612.

¹¹⁷ VAN, LENTE Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009, s. 12.

„*Specifické prvky se oddělují od původní substance v procesu věčného pohybu [...] Protože se do zdroje, ze kterého věci vznikají, po svém zániku z nezbytnosti opět navracejí.*“ (Překlad VD).

Hérakleita, ačkoli v jeho verzi je oheň pouze prostředkem pro vyjádření proměnlivosti všeho. Autoři dále ilustrují také druhý Hérakleitův motiv proměnlivosti, jímž je řeka a plynutí vody, reprezentující věčnou nestálost všeho¹¹⁸. Výčet prvních řeckých filosofů dále pokračuje jménem Parmenida z Eleje, který podle historiků filosofie přichází jako vůbec první s problematikou bytí a jsoucna, spíše než proměnlivosti živlů jako jeho předchůdci¹¹⁹. Ve spojitosti s Parmenidem je uveden také jeho žák a následovník Zenón z Eleje, a s ním spojené ilustrace vykrešlují obtížné filosofické otázky, především problematiku dichotomie neboli půlení, jíž se Zenón snaží argumentovat nemožnost pohybu (obr. 38). Završujíc první epochy řecké filosofie je čtenář ve zkratce seznámen také s rétorem a lékařem Empedoklem z Akragantu. Na tomto místě jsou vinětami shrnutí předchozí protagonisté a představena Empedokleova teze, že neměnný základ (archai) tvoří všechny základní živly, tedy voda, vzduch, země a oheň. Sám Empedoklés je vykreslen v postavě muže, skákajícího do sopky, což reflektuje bájnou příhodu, podle níž Empedoklés skočil do kráteru Etny v přesvědčení, že jeho duch nabude božské podstaty¹²⁰.

Následující kapitoly se zaměřují již přímo na protagonisty vrcholného období řecké filosofie a nechávají tak například představitele sókratovského období a sofismu zamlčené. Jednou z největších osobností tohoto filosofického období je bezpochyby Platón, kterého Ryan Dunlavey podle jeho všeobecně známé přezdívky ilustruje jako mohutného zápasníka (obr. 39). Vlastním jménem Aristokles se narodil roku 428/427 př. n. l., a svou přezdívku Platón získal údajně díky své robustní postavě¹²¹. Prostřednictvím Platóna je čtenář seznámen s osobností Sókrata. Ilustrace nám nabízí scénu jeho úmrtí, kdy Sókratés leží s otráveným nápojem v ruce a je obklopen svými mladými žáky (ti jsou vykresleni v moderním duchu, symbolizujíc tak jednoznačně mládež), kteří byli jedním z důvodů jeho odsouzení. Kromě neuctívání bohů, jež uznával stát, byl totiž nařčen také z morálního kažení mládeže. Prostřednictvím Platónovy návštěvy Sicílie jsou vykresleni pythagorejci, karikaturně vizáží reprezentující intelektuály, nesoucí otisknutý trojúhelník na oděvech (obr. 40). Autory samozřejmě není opomenuto ani slavné Platónovo podobenství jeskyně,

¹¹⁸ VLČEK, Miroslav a HEMELÍK, Martin. *Perspicibilis historia philosophiae. I, Přehled dějin antické a středověké filosofie*. 2012, s. 29.

¹¹⁹ Ibid., s. 31.

¹²⁰ COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie. I., Řecko a Řím*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. 702 s. Prameny spirituality; 44. ISBN 978-80-7412-167-8, s. 89.

¹²¹ Ibid., s. 177.

popsané v jeho sedmé knize *Ústavy*¹²². Komiksová verze tuto alegorii přibližuje čtenáři moderního věku na prostředí biografu namísto jeskyně, kdy jsou upoutaní vězni zastoupeni návštěvníky kina, a promítané snímky jsou oněmi odrazy na stěně, jejichž původem je projektor s filmovou páskou¹²³. Prostor je také samozřejmě věnován jeho teorii státu a zákonů, kdy považoval demokracii za nevhodný politický systém a protěžoval vládu filosofů. Ti spolu měli úzce spolupracovat a předejít tak vzniku politické korupce. Závěrem Platónova komiksového výstupu je zdůrazněno, že většina jeho děl byla silně ovlivněna a inspirována jeho předchůdcem Sókratem, a také že jsou jeho práce převážně vedeny formou dialogů.

Opomenuti nejsou ani Leukippos z Milétu a jeho žák Démokritos z Abdéry, jenž je považován za zakladatele atomismu, na základě svého přesvědčení, že hmota je tvořena nepatrnými částmi, tedy atomy. Jak říká český filosof Emanuel Rádl, je Démokritos: „*předchůdcem novodobého atomismu; ovšem, jeho atomy mají s atomy moderní fyziky a chemie jen to společné, že jsou to nepatrná tělíska, z nichž jsou všechny věci složeny; jest ovšem i předchůdcem novodobého materialismu, podle něhož mimo hmotu nic není*“¹²⁴. K Platónově Akademii se vrací autoři i po smrti jejího zakladatele. Zatímco Platón pro studia filosofů upřednostňoval výuku geometrie, aritmetiky, stereometrie, astronomie a výuky o harmonii¹²⁵; pokračovali jeho následovníci (např. Speusippos – také komiksově ilustrován) spíše na pythagorovské prvky Platónova učení a vyučována tak byla především ontologie, kosmologie a theologie.

Druhá část *Action Philosophers!* dějově začíná uvedením osobnosti Platónova žáka Aristotela, kdy působení Speusippa a jeho změny v Akademii byly pravděpodobně příčinou Aristotelova odchodu z této instituce. Filosofovo učení je vkusně ilustrováno prostřednictvím pouček mířených na mladého Alexandra, budoucího Alexandra Velikého, na jehož výchovu byl Aristotelés najat pravděpodobně v roce 343/342 př. Kr. jeho otcem Filipem Makedonským. Jednoduché ilustrace například vysvětlují Aristotelovu metafyziku (obr. 41). Ve svém výkladu *Fyzika* Aristotelés vyjmenovává čtyři základní příčiny, jimiž se filosofie zabývá, a to: (1) substance nebo esence věci, (2) látka nebo subjekt, (3) zdroj

¹²² PLATÓN, *Ústava*. 514a1-518d1.

¹²³ VAN, LENTE Fred., and Ryan Dunlavy. *Action Philosophers!* 2009, s. 24.

¹²⁴ RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie. I., Starověk a středověk*. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. 514 s. Velká řada. ISBN 80-7220-063-1, s. 112.

¹²⁵ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 42.

pohybu nebo působící příčina pohybu a (4) cílová příčina nebo důsledek¹²⁶. Autory komiksu je zmíněna i další oblast filosofova zájmu, a to jeho studie logiky, zejména na základě jeho teorie úsudku (sylogismus). Ilustracemi je vykreslen jeho nejznámější příklad – *všichni muži jsou smrtelní – Sokratés je muž – tudíž je Sokratés smrtelný*. Aristotelova logika později zásadně ovlivnila a inspirovala vývoj logiky jako vědního oboru a dala základ výrokové a predikátové logice¹²⁷. Po Alexandrově výpravě se Aristotelés odebral do Athén, kde založil vlastní filosofickou školu, zvanou Lykeia podle chrámu Apollona Lykejského. Jedna z komiksových vinět znázorňuje filosofa kráčejícího alejí a objasňuje tím přízvisko školy „peripatetická“ od řeckého *peripatein* (procházet se)¹²⁸. Autory není vynechán ani Aristotelův osud po smrti Alexandra Velikého, kdy se v Athénách rozmohlo silné protimakedonské cítění a sám filosof byl cílem jeho lynče. Jako mnozí jeho předchůdci, byl i on nařčen z bezbožnosti a donucen k odchodu z Athén. Odebral se proto na ostrov Euboia do Chalkidy, kde brzy nato umírá.

Poaristotelovská filosofie čtenáře seznamuje s postavou Zénóna z Kitia, a především s jím založenou stoickou školou a učením stoicismu. Úvodem je představeno stoické vnímání boha, tedy že bůh je aktivním principem obsaženým ve všech věcech a všechny věci že jsou pasivní formou boha. Ilustrace ve spojitosti s řeckými stoiky připomínají také pozdějšího římského následovníka tohoto filosofického směru, a to Seneku, jednoho z nejčinnějších autorů své doby. Jedním z dalších poaristotelových filosofických směrů je epikureismus, v čele se svým zakladatelem Epikúrem. Komiksové viněty zprostředkovávají několik situací a zásad, které čtenáři objasňují Epikúrejskou etiku. Ta spočívala ve snaze osvobodit se prostřednictvím rozumného náhledu od bolesti a dosáhnout tak šťastného života.

Autory není opomenuta ani fascinující a extravagantní osobnost Diogena ze Sinópy, který se stal pravděpodobně nejradikálnějším představitelem kynismu. Komisová postava Diogena má opět karikaturní podobu a ve všech vinětách je reprezentována psí postavou. Autoři tak jednoznačně narážejí na pojmenování kynikové, jež vzniklo patrně odvozením z řečtiny a znamenalo „psí“, proto kynikové jako žáci psa. Filosof Frederick Copleston předkládá také variantu, podle níž je název odvozen od gymnázia *Kynosarges*,

¹²⁶ COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie. I., Řecko a Řím*. 2014, s. 386.

¹²⁷ VLČEK, Miroslav a HEMELÍK, Martin. *Perspicibilis historia philosophiae. I, Přehled dějin antické a středověké filosofie*. 2012, s. 67.

¹²⁸ Ibid., s. 81.

na němž vyučoval zakladatel této filosofické větve, Antisthenés z Athén. Zobrazenými scénami je vykresleno jeho opovržení konvencemi a společenskými normami. Je příhodné zmínit, že právě osobnost Diogena ze Sinópy je ideálním zdrojem pro komiksové stripky, především díky množství úsměvných historek a anekdot, které jsou s jeho jménem a jeho životem spojovány. V souvislosti s těmito příhodami se znovu setkáváme s postavou Alexandra Velikého a jeho údajného setkání s cynickým filosofem (obr. 42). Jak se dozvídáme v *Encyklopedii Antiky*: „*V duchu své filosofie vedl potulný život [Diogenés], bydlel v sudu a bez rozpaků dělal na veřejnosti věci, které jiní nedělají ani v ústraní. Svou nezávislost vyjádřil pryč i při setkání s Alexandrem Velikým. Když mu Alexandr řekl: ‘Jsem Alexandr, velký král’, odpověděl Diogenés.: ‘Já jsem Diogenés, pes’.* Když se Alexandr otázel sluníčího se Diogena, co by si přál, odpověděl mu D, ‘*Ustup mi ze slunce*’.“¹²⁹ Diogenem ze Sinópy končí komiksový příběh antického světa filosofie a plynule pokračuje dějinami filosofie středověké, počínajíc osobností sv. Augustina.

Komiksová kniha *Action Philosophers!* je ojedinělým počinem, spojujícím na jedné straně myšlenky a životní osudy předních osobností antické filosofie, a na straně druhé nabízí často úsměvné postřehy v moderním podání. Zatímco obsahová stránka z hlediska filosofických směrů, jejich zásad a dogmat stejně jako časová datace, odpovídají všeobecně uznávaným podkladům, jsou ilustrace silně karikaturního charakteru a z větší části nejsou podloženy historickými poznatky. Moderní prvky v ilustracích byly pravděpodobně zapříčiněny snahou obou autorů přiblížit filosofické myšlenky co nejsnadněji největšímu čtenářskému publiku a to především díky aplikaci principů a situací na soudobé podmínky. Zmínme tak například alespoň prorockví Sókratovi, komiksově stylizované do televizního „věšteckého“ vysílání (obr. 43); vyobrazení moderních kalkulaček v rukou pythagorovců (obr. 44); či Anaximena hrajícího šipky (obr. 45). Komiksová kniha poutavě a srozumitelně přibližuje jednotlivé filosofické proudy v průseku lidských dějin a nabízí četné narážky pro pobavení čtenáře.

¹²⁹ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 147.

3.5. Série Děsivé dějiny – Terry Deary

Světově známá knižní série *Děsivé dějiny* je dílem britského autora známého pod jménem Terry Deary¹³⁰ a ilustrátora Martina Browna. Terry Deary před svou spisovatelskou kariérou vystřídal rozmanitá zaměstnání. Působil například jako herec na divadelních prknech, dále jako divadelní ředitel, manažer muzea či v pozici učitele divadelní vědy¹³¹. Knižní série *Děsivé dějiny* započala roku 1993 vydáním prvního dílu *The Terrible Tudors*¹³² a v současné době již zaštiťuje více než sto titulů, kterých se podle britského deníku *The Daily Telegraph* prodalo již na 20 miliónů kopií ve 31 různých zemích¹³³. Původní knižní série byla díky své popularitě transformována také na další média, mezi nimiž jistě stojí za zmínku seriálová adaptace stejného jména, která byla uvedena roku 2009 pod záštitou britské CBBC Television. Kromě své divácké popularity získalo televizní zpracování také několik ocenění. Roku 2011 bylo seriálové verzi uděleno ocenění od Royal television Society Awards v Londýně v kategorii „*Nejlepší dětský program roku*“, stejně tak získala 3 filmové ceny Britské akademie za dětský program, a v neposlední řadě cenu za „*Nejlepší sketch show*“ od The British Comedy Awards¹³⁴. Díky své ohromné popularitě vznikla také filmová adaptace nazvaná *Horrible Histories: The Movie – Rotten Romans*, jež měla ve Velké Británii premiéru v červenci roku 2019. Některé z knižních předloh série se staly divadelním představením a v plánu je dokonce také úniková hra, tematicky laděná podle jedné z knižních předloh¹³⁵. Rozmanitá škála adaptací a forem autorovy tvorby je v jistém směru jistě odrazem Dearyho touhy předat své poznatky a pobavit co největší divácké spektrum, jak také sám komentoval roku 2011 v rozhovoru pro BBC Breakfast v souvislosti s chválou elektronické čtečky knih slovy: „I

¹³⁰ Celým jménem William Terence Deary (*1946)

¹³¹ Terry Deary, *best-selling author & television personality*, 2010 [online]. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <<http://www.terry-deary.com/pg/terry-deary-biography>>.

¹³² DEARY, Terry. a BROWN Martin. *The Terrible Tudors*. Scholastic Hippo, 1993. ISBN13: 9780439954372.

¹³³ The Telegraph, 2019 [online]. PRESTON, Richard. *Horrible Histories: 20 years of entertaining children*. 21.02.2013. [cit. 2019-09-15] Dostupné z: <<https://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/9857326/Horrible-Histories-20-years-of-entertaining-children.html>>.

¹³⁴ The Telegraph, 2019 [online]. PRESTON, Richard. *Horrible Histories: 20 years of entertaining children*. 21.02.2013. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <<https://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/9857326/Horrible-Histories-20-years-of-entertaining-children.html>>.

¹³⁵ BBC.com, 2019 [online]. MCINTOSH, Steven. *Horrible Histories: Author Terry Dery on being 'a fish out of water'*. 05.08.2019. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-49196425>>.

shouldn't say this, because I get pilloried, but people worship paper and ink, for some reason. 'Oh you mustn't throw a book away or burn a book'. I don't care how it gets across. I want to change the world, through any medium I can find [...] It's about what's in my head, and what's in my reader's head, and how I express it. It doesn't matter if it's a book, an e-book, a play, television, an exhibition."¹³⁶

Svůj záměr Terry Deary prezentuje již samotnými knižními díly této série, které svou formou stojí na pomezí beletrie a komiksu. Jednotlivé knihy sestávají převážně z beletristického textu, který je pouze doplněn krátkými komiksovými stripy, a nelze tedy tuto knižní sérii označit za ryze komiksový počín. Dalším zpestřením jsou mimo jiné kvízy doplňující kapitoly, testující správný odhad čtenáře a zvyšující jeho angažovanost při četbě. Knihy jsou svým formátem určeny především dětem školního věku, ale jsou všeobecně uznávány širším okruhem různých věkových kategorií.

V knižní sérii *Děsivých dějin* nalezneme několik dílů, ve kterých je alespoň jedna z kapitol či zmínek věnována dějinám antického Řecka či Říma. Zprvu bych ráda uvedla právě ty díly, které se antickými dějinami zabývají v celém svém rozsahu a mají tak pro účely této bakalářské práce svým dopadem největší význam. Na konci kapitoly nicméně v krátkosti věnuji pozornost také oněm výtiskům, které se tohoto historického období alespoň částečně dotýkají.

Jediným dílem série, který se v plném rozsahu zabývá historií starověkého Řecka, je titul nesoucí název *Úžasní Řekové*¹³⁷, vydaný roku 1995. Úvodní kapitola je chronologicky řazeným stručným přehledem dějin „úžasných Řeků“, neuvádí nicméně žádné souvislosti či podrobnější vysvětlení dějových linek, kterého se čtenář nedočká ani na následujících stránkách. Rozhodně není záměrem autora vysvětlit chronologicky historii antického Řecka, ba naopak, jednotlivé kapitoly jsou věnovány rozmanitým tematickým celkům, které se vztahují především ke každodennímu životu obyvatel starověkého Řecka či různým historickým kuriozitám. Čtenář se tak například dozví o výchově Spartských dětí, seznámí se s mýtem o bájně Tróje (obr. 46), s průběhem závodů a olympijských her,

¹³⁶ BBC.com, 2019 [online]. MCINTOSH, Steven. *Horrible Histories: Author Terry Dery on being 'a fish out of water'*. 05.08.2019 [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-49196425>> „Neměl bych to říkat, protože za to budu pranýřován, ale lidé stále z nějakého důvodu uctívají papír a inkoust: 'Oh, neměl bys vyhazovat nebo pálit knihy!' Nezajímá mě, jakým způsobem se to rozšíří. Chci měnit svět skrze jakékoli médium, které naleznu [...] Jde o to, co mám v hlavě, co je v hlavě čtenáře, a jak to vyjádřit. Nezáleží na tom, zda je to elektronická kniha, hra, televize či výstava.“ (překlad VD).

¹³⁷ DEARY, Terry. *Úžasní Řekové*. Praha: Egmont ČR, 1999. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-346-7.

s dobovými pokrmy a dalšími jevy každodenního života tehdejšího řeckého lidu. Nicméně by nebylo správné opominout historické postavy, které v knize vystupují. Jedna z kapitol se tak věnuje například athénskému zákonodárci Drakontovi, který v komiksovém stripu pronáší „*Ano, je to nespravedlivé. Za malé i velké zločiny je stejný trest. Kéž bych dokázal vymyslet za vážné zločiny trest horší než smrt*“¹³⁸. Jedná se o interpretaci Plútarchova pojetí Drakonta v jeho životopisech slavných Řeků a Římanů¹³⁹. Z velkých postav antických vládců si vysloužil značnější prostor Alexandr Veliký s obsáhlejším komiksovým stripem, skládajícím se z deseti vinět, zkratkovitě komentujícím nejznámější fakta Alexandrova života. Jedním z povedených komiksových stripů je opět jeden z oněch rozsáhlejších, vizuálně reflektující řeckou demokracii, který jasně demonstuje skutečnost, že pojem *demokracie* nebyl v antickém světě stejného významu jako „demokracie“ v dnešním slova smyslu (obr. 47). V dnešní, pojetí se jedná o formu vlády, ve které se rovně podílejí všichni občané, kdežto řecká společnost byla svázána rozvrstvením obyvatel a dnešní přístup ve starověku nebyl přípustný.

Zatímco o starověkém Řecku sepsal Terry Deary pouze jeden díl, byly za účelem přiblížit dějiny antického Říma v sérii *Děsivých dějin* vydány dva svazky. První kniha nese název *Prohnili Římané*¹⁴⁰ a druhá *Ještě prohnilejší Římané*¹⁴¹ (či *Krutí Římané*¹⁴² v závislosti na vydaném překladu). Svazek *Prohnili Římané* má vcelku totožnou strukturu jako výše uvedený díl, přibližující starověké Řeky. Úvodem je opět chronologicky řazený seznam důležitých dat, a následující kapitoly přivádějí čtenáře k rozmanitým tématům života starověkého Římana, přičemž je největší prostor věnován kvízům a tematickým úlohám. Je nutno podotknout, že také komiksová struktura je v tomto díle *Děsivých dějin* poněkud upozaděna právě za interaktivními úlohami, které žádají přímé a aktivní zapojení čtenáře. Zaměříme-li se tak výhradně na komiksové části, které *Prohnili Římané* nabízejí, upoutá naše oko rozsáhlejší komiksový strip nesoucí název „*Kdo může za Buoudicciny bitvy?*“. Viněty vykreslují hádku mezi Římanem a Keltem, přičemž každý z nich obhajuje a ospravedlňuje činy svého lidu v odkazu na války vedené mezi nimi na území dnešní Británie (obr. 48). Po smrti krále keltských Icenů Prasutaga bylo území odkázáno jak jeho

¹³⁸ DEARY, Terry. *Úžasní Řekové*. 1999, s. 46.

¹³⁹ Project Gutenberg, 2019 [online]. Plutarch's Lives, Volume I, translated by Aubrey Stewart and George Long; část XVII. Dostupné z: < www.gutenberg.org >.

¹⁴⁰ DEARY, Terry. *Prohnili Římané*. Praha: Egmont ČR, 1999. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186399-8.

¹⁴¹ DEARY, Terry. *Ještě prohnilejší Římané*. V Praze: Egmont, 2004. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-950-3.

¹⁴² DEARY, Terry. *Krutí Římané: (o čem se vám učitelé neodvažují říct)*. Ilustroval Martin BROWN, přeložil Robert NOVOTNÝ. V Praze: EgmontPublishing, 2017. Děsivé dějiny. ISBN 978-80-252-3922-3.

dvěma dcerám, tak římskému císaři. Okolnosti vedly k římskému pustošení a následnému povstání keltského lidu v čele s Boudiccou, vdovou zemřelého icenského krále. Keltské povstání bylo nicméně roku 61 n. l.¹⁴³ potlačeno Suetoniem Paulinem¹⁴⁴. Samotná postava Boudiccy je také charakterizována řečovou bublinou u ilustrace předchozí strany (obr. 49). Autorem je zde volně citován římský spisovatel Dio Cassius, který keltskou povstalkyni popisuje ve svých dějinách Říma následovně: „*vysoká, hrozivá na pohled a obdařená silným hlasem. Záplava zářivě rudých vlasů jí splývala až ke kolenům. Nosila zlatý náhrdelník složený z ozdobných mincí, odívala se do pestrobarevného roucha, přes které měla těžký plášť sepnutý broží. V ruce držela vztyčené dlouhé kopí, aby tak vzbuzovala hrůzu v každém, kdo na ní jen okem spočinul*“¹⁴⁵.

Ostatní komiksové stripy, týkající se dějin antického Říma, jsou čistě doplňkovými ilustracemi k textu knihy a často je tvoří samostatně stojící komiksové panely s jednoduchými hesly v řečových bublinách. Jedná se především o ilustrace odkazující na absurdní situace a šokující fakta. Uveďme například vinětu zobrazující císaře Caligulu jmenujícího svého koně římským konzulem¹⁴⁶. Tuto příhodu komentuje také Gaius Suetonius Tranquillus ve svých *Životopisech dvanácti císařů* následovně: „*Svému koni ‚Klusákovi‘, kvůli němuž dával den před závoděním v cirku svými vojáky nařizovat celému sousedství ticho, aby zvíře nebylo vyrušováno z klidu, daroval kromě mramorové stáje se žlabem ze slonové kosti a kromě purpurových pokrývek i náramků s drahými kameny dokonce i dům s čeledí a výbavou, aby mohli být hosté, zváni koňovým jménem, tím honosněji pohoštěni. Tvrdí se, že ho měl v úmyslu také jmenovat konzulem*“.¹⁴⁷ Další ze samostatně stojících komiksových vinět ilustruje zděšeného císaře Honoria, kterému posel zvěstuje pád Říma (obr. 48.). Na základě historky popsané římským historikem Procopiem se traduje, že císař se vyděsil při myšlence smrti svého oblíbeného kohouta jménem Roma,

¹⁴³ Některé zdroje uvádějí rok 60 n. l. (např. GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. Překlad Alena Jindrová. 3. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2010. 472 s. , [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-7381-769-5, s. 254).

¹⁴⁴ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 104-105.

¹⁴⁵ PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé: říše stvořená a zničená válkou*. Praha: FightersPublications, 2007. 303 s. ISBN 978-80-86977-10-2, s. 189.

¹⁴⁶ DEARY, Terry. *Prohnili Římané*. 2001, s. 65.

¹⁴⁷ SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů: spolu se zlomky jeho spisu O významných literátech*. Praha: Svoboda Servis, 1998. H(istorica), sv. 3. ISBN 80-902300-5-9, s. 56-57.

nikoli nad pádem města. Údajně dokonce prohlásil „a já jsem ho zrovna před chvílí krmil!“¹⁴⁸

Druhý svazek děsivých dějin zabývající se starověkým Římem, pod názvem *Ještě prohnilejší Římané*¹⁴⁹ nenavazuje na *Prohnilé Římány* chronologicky, nýbrž doplňuje nové poznatky ze stejných období římských dějin. Také tento díl je uveden časovou osou, která je rozdělena na období římské republiky a období římského císařství, oproti předchozímu dílu je také o několik dat bohatší. Doplněna je například kapitola zabývající se gladiátorskými hrami, ilustrace znázorňují etruského vojáka držícího uříznutou hlavou nepřítele nad hrobem svého druha se slovy „*Tohle je pro tebe Pepo* [pozn. nápis na náhrobku ilustrace zní „*Pepa – zemřel v akci*“]. *On zabil tebe, a tak jsem já zabil jeho. Život ti to nevrátí, ale snad ti takhle bude v nebi líp. Promiň mi ten svinčik tady*“¹⁵⁰. Váleční zajatci byli po vzájemných bojích Etrusky obětováni na hrobech zemřelých etruských druhů k uctění jejich památky v rámci pohřebních rituálů. Tyto rituály byly později rozvinuty a namísto přímé popravy a oběti zajatců se na počest zemřelých konaly mezi zajatci souboje. Tato forma veřejných slavností a zábavy pro přihlížející Etrusky se poté stala inspirací pro vznikající gladiátorské hry v amfiteátrech. Ačkoli se římské gladiátorské hry konaly především na počest císaře, udržovaly si zpočátku císařství také původní účel, tedy oslavu památky mrtvých¹⁵¹. Tématu amfiteátrů a gladiátorských her se věnuje celá kapitola a čtenář si může prohlédnout ilustraci celosvětově proslulého římského Kolosea, či medailonky představující jednotlivé typy gladiátorů (obr. 49). První polovinu svazku zakončuje vznik i pád Spartakova povstání. Následující polovina je zaměřena na dějiny římského císařství a představuje vždy „*Pět příšerných povídek*“ vztahujících se k jednomu z nejznámějších císařů římského impéria. Uveden je například Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, Vitellius, Domicián, Commodus a Valentinianus. Tyto císařské medailonky opět doplňují pouze krátké komiksové stripy, například římského rétora Seneky, donuceného císařem Neronem k sebevraždě, či most z lodí přes Neapolský záliv císaře Caliguly. Vkusným zakončením římského období *Děsivých dějin* je doslov, zdůrazňující vliv antického světa na současnost, paralelu uvádí i posledním komiksovým stripem s titulem „*Svět se mění. Kdy se změní nelítostní lidé?*“ (obr. 50). Římským císařům

¹⁴⁸ GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 2006, s. 342.

¹⁴⁹ DEARY, Terry. *Ještě prohnilejší Římané*, 2004.

¹⁵⁰ Ibid., s. 26.

¹⁵¹ OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. 1988, s. 177.

je dále věnován větší prostor v knize *Tupí tyrani*¹⁵², která předkládá doplňující kuriozity z jejich života, a to především s důrazem na krutosti, kterých se během své vlády dopustili.

Jak již bylo řečeno v úvodní části této kapitoly, zabývají se dějinami antického Řecka a Říma také další díly *Děsivých dějin*, a ačkoli se zpravidla jedná o kratší zmínky v různých tematických kontextech, zaslouží si také tyto kapitoly naši pozornost. První barevné vydání *Děsivých dějin*, tedy svazek s názvem *Otřesné dějiny světa*¹⁵³ nabízí shrnutí příběhu z Tróje, vysvětlení pojmu „barbar“ či hesla „chléb a hry“. Stručný přehled zákoníků vydaných Řeky a Římany je součástí svazku *Kruté zločiny a trýznivé tresty*¹⁵⁴. Kniha *Raubířské revoluce*¹⁵⁵ znovu ukazuje pohled na Spartakovo povstání (obr. 51) či snahy Římanů potlačit povstání Germánů na dobytém území. Jeden z dalších kolorovaných svazků většího formátu, *Knížka na rok 2008*¹⁵⁶, je zajímavá především svou povedenou ilustrací výbuchu sopky v Pompejích a vysvětlením toho, jak místo pomohlo archeologům poodkrýt nové poznatky díky dochovaným sádrovým odlitkům. Ve zbývajících svazcích *Děsivých dějin* je tematika dějin antického Řecka a Říma reflektována převážně na zábavných kvízích a z knih se také ve větší míře vytrácí komiksové ilustrace, za zmínku nicméně přesto stojí: *Válečníci*¹⁵⁷ (str. 11-20, 38, 48, 83), *Zločinci*¹⁵⁸ (str. 7-8, 16, 30, 46), *Krutá kniha kvízů*¹⁵⁹ (6-7, 44-81, 95), *Bláznivá dějepisná všehochuť*¹⁶⁰ (9-10, 19, 29, 35-37, 42, 48, 65, 69, 76-77, 79, 100, 110-111, 113-116, 118-119), *Děsivě pravdivé špionážní příběhy*¹⁶¹ (9-17, 89-90) a *Děsný deník*¹⁶².

¹⁵² DEARY, Terry. *Tupí tyrani*. Ilustroval Mike PHILLIPS. V Praze: Egmont, 2008. Děsivé dějiny. ISBN 978-80-252-1035-2.

¹⁵³ DEARY, Terry a Martin BROWN. *Otřesné dějiny světa*. Praha: Egmont ČR, 2003. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-884-1.

¹⁵⁴ DEARY, Terry. *Kruté zločiny a trýznivé tresty*. Praha: Egmont ČR, c2004. Děsivé dějiny. ISBN 80-252-0041-8.

¹⁵⁵ DEARY, Terry. *Raubířské revoluce: speciál*. V Praze: Egmont ČR, 2004. Děsivé dějiny. ISBN 80-252-0006-X.

¹⁵⁶ DEARY, Terry. *Děsivé dějiny*. Knížka na rok 2008. Ilustroval Martin BROWN. Praha: Egmont, 2007. ISBN 978-80-252-0773-4.

¹⁵⁷ DEARY, Terry a David PHILLIPS. *Válečníci*. Ilustroval Mike PHILLIPS. Praha: Egmont, 2008. Děsivé dějiny - příručka. ISBN 978-80-252-0808-3.

¹⁵⁸ DEARY, Terry. *Zločinci*. Ilustroval Martin BROWN. Praha: Egmont, 2008. Děsivé dějiny - příručka. ISBN 978-80-252-0882-3.

¹⁵⁹ DEARY, Terry. *Krutá kniha kvízů s ohavnými fakty a abnormálními aktivitami: děsivé dějiny*. Ilustroval Martin BROWN. V Praze: Egmont ČR, 2008. Děsivé dějiny. ISBN 978-80-252-0823-6.

¹⁶⁰ DEARY, Terry a Martin BROWN. *Bláznivá dějepisná všehochuť*. V Praze: Egmont, 2005. Děsivé dějiny. ISBN 80-252-0263-1.

¹⁶¹ DEARY, Terry. *Děsivě pravdivé špionážní příběhy*. Přeložil Ivana MIČÍNOVÁ. V Praze: Egmont, 2007. ISBN 978-80-252-0756-7.

Ačkoli se knižní sérii *Děsivých dějin* dostalo značné popularity a v některých školách je dokonce využívána v hodinách dějepisu, rozhodně se nejedná o dílo publikované za účelem vzdělat čtenáře v oblasti historie. Sám autor v rozhovoru pro BBC přiznává, že není historikem ale pouze autorem dětských knih, který se nesnaží čtenáře poučovat, ale spíše předat vědomosti stylem „*Neuvěříš tomu, co jsem právě zjistil!*“¹⁶³ Jak se čtenář dozví již v úvodu většiny jednotlivých dílů *Děsivých dějin*, je autorovým záměrem především pobavit čtenáře komickými či naopak hrůzostrašnými poznatky, které často stojí na pomezí historicky podloženého faktu. Jak sám autor dále uvádí v jednom z úvodů: „*Co na tom záleží, jestli se něco naučíte nebo ne? Od chvíle, kdy se objevily první díly Děsivých dějin, našlo se pro ně nejrůznější využití [...] Tohle NENÍ kniha o ‚historii‘, tohle je kniha o ‚lidech‘ – těch nejnechutnějších, nejhorších, nejkrutějších a nejděsivějších stvořeních na Zemi.*“¹⁶⁴ Zajisté stojí také za zmínku, že ani prvotní impuls pro knižní sérii nevzešel přímo od autora Terryho Dearyho ale byl mu navržen jeho nakladatelem, který si oblíbil autorův styl psaní, a měl v úmyslu vydat zábavnou knihu s dějepisnou tematikou. Terry Deary je tak autorem knih ve smyslu spisovatele, historická fakta pro jeho vtipy mu byla nicméně předložena od týmu výzkumníků, ze kterých pouze vybíral ta nejzajímavější a nejvhodnější pro jednotlivé knihy¹⁶⁵.

¹⁶² DEARY, Terry. *Děsný deník*. Ilustroval Martin BROWN. Praha: Egmont ČR, 2003. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-909-0.

¹⁶³ BBC.com, 2019 [online]. *Horrible Histories author: ‚I don’t like historians‘*. 17.08.2011. [cit. 2019-09-15]. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/av/entertainment-arts-14556501/horrible-histories-author-i-don-t-like-historians>> [3:10 - 3:20].

¹⁶⁴ DEARY, Terry a Martin BROWN. *Otřesné dějiny světa*. Praha: Egmont ČR, 2003. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-884-1, s. 4-5.

¹⁶⁵ The Guardian [online]. HENLEY, Jon. *Terry Deary: The man behind the Horrible Histories*. 14.07.2012 [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2012/jul/14/terry-deary-horrible-histories>>.

3.6. Gladiátoři a koloseum – Nick Saunders

Kniha *Gladiátoři a koloseum*¹⁶⁶ je svou formou a obsahem jedinečným dílem, které lze charakterizovat jako zábavný a úmyslně naučný komiks. Autorem knihy je spisovatel a vydavatel Nick Saunders, který se svou tvorbou specializuje především na dětskou literaturu. Mezi jeho další díla patří například naučné komiksy *Řecké báje a legendy*¹⁶⁷ a pokračování *Řecké báje 2*¹⁶⁸, které čtenáři přibližují antickou mytologii. Jak již bylo uvedeno výše, jsou knihy Nicka Saunderse určeny především dětskému publiku, anotace *Gladiátorů a Kolosea* uvádí jako vhodnou spodní věkovou hranici devět let a komiks je tak ideálním čtivem pro žáky základních škol, na jejichž věkovou kategorii je cílen.

Jelikož je komiks svou formou strukturován pro vzdělávací účely, není tvořen žádným chronologickým příběhem s hlavním protagonistou a nebuduje ve čtenáři napětí, které je zásadním elementem beletristické literatury. Obsah knihy je rozdělen na několik kapitol, z nichž se každá jednotlivě soustředí na určitý aspekt gladiátorů a možné souvislosti. Čtenář je v úvodu seznámen s rozsahem a vlivem římského impéria a získává potřebné souvislosti pro pochopení vzniku gladiátorských zápasů. Jednotlivé viněty tvoří barevné a dynamické ilustrace, doplněné převážně informačními bublinami, které čitelně a poutavě uvádějí faktografické údaje k jednotlivým výjevům. Vedle informačních okének se příležitostně nabízí žlutě vyplněné textové okno s nápisem „stručná fakta“, které doplňuje hlavní text vinět. Řečové bubliny se nevyskytují v hojném počtu, a jsou spíše doplněním dynamiky ilustrací, než samostatným zdrojem informací. Snahu historicky čtenáře vzdělat mimo jiné dobře demonstruje důsledná datace významných událostí a dějinných mezníků, či doplňující přílohy na konci knihy. Zde se nachází plán Kolosea s popisky, chronologický přehled vybraných dat, několik zajímavých fakt v příloze „*Věděli jste, že...?*“, a nakonec také oddíl *Poznámky*, který slouží jako glosář vybraných a v knize použitých výrazů. Všechny doplňující přehledy a glosář jsou jistě vhodným a praktickým pomocníkem mladým čtenářům, kteří neznámé pojmy mohou vyhledat během četby.

Ačkoli se jedná o publikaci určenou především dětem, je komiks historicky akurátní a obsahuje nemalé množství informací, včetně jmen římských císařů či odborných

¹⁶⁶ SAUNDERS, Nicholas J. *Gladiátoři a Koloseum*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3731-7.

¹⁶⁷ COOPER, Gilly Cameron a Nick SAUNDERS. *Řecké báje a legendy*. Ilustroval James POWELL. Praha: Grada Publishing, 2010. KomiX. ISBN 978-80-247-3391-3.

¹⁶⁸ COOPER, Gilly Cameron, Nicholas J. SAUNDERS a Thorsten OPPER. *Řecké báje 2*, 2012.

latinských pojmů. V kapitole *Výběr gladiátorů* je například vysvětleno pojmenování *Ludus Magnus*, používané pro gladiátorskou školu přiléhající ke Koloseu. Mezi prostorami školy a slavným římským amfiteátre byly vybudovány podzemní chodby, aby gladiátoři mohli neviditelně přicházet do arény. Historické latinské pojmenování nesou také osoby *lanistů*, tedy jedinců kteří se gladiátorů ujali a byli jejich učitelé. Ačkoli je ovšem *lanista* komiksem prezentován pouze v mezích své role učitele (obr. 52) a zpodobněn jako jakýsi mentor gladiátorů, jednalo se o muže Římany obecně vnímané v negativním světle, jako bezcitné osoby, jdoucí pouze za ziskem z gladiátorských her. Také římský filosof a spisovatel Seneca lanisty připodobňoval k obchodníkům s otroky, který se o své gladiátory stará jen za účelem vyšších zisků¹⁶⁹. Latinské výrazy nejsou opomenuty ani ve vinětách, zobrazujících jednotlivé typy gladiátorů, lišící se od sebe výzbrojí a vybavením používaným k boji. Jedna z ilustrací zobrazuje gladiátora držícího síť a trojzubec (tzv. *retiarii*) bojujícího proti Thrákovi, gladiátorovi nesoucím přilbu s hledím, malý zakulacený štít, vysoké kovové holeně a krátkou šavli (obr. 53). Vynechán není ani boj honosně vyzbrojených *secutorů* či gladiátorů bojujících na vozech (tzv. *essedarii*). I přes svou jinak chvályhodnou faktografickou přesnost se nicméně vyskytují malé odchylky. Například vyobrazení císaře Commoda, zprošťujícího gladiátora jeho povinnosti bojovat a darujícího mu svobodu, nese a předává gladiátorovi dřevěný meč se slovy „*Šampione, vezmi si rudis, dřevěný meč svobody!*“¹⁷⁰ Nicméně jak uvádí zasloužilý profesor klasických studií Roger Dunkle, jednalo se při pojmenování „rudis“ o dřevěnou hůl, nikoli o meč: „*Rudis byla dřevěná hůl, kterou munerarius předával gladiátorovi jako symbol trvalého zproštění gladiátorské služby. Dnešní texty někdy mylně interpretují rudis jako dřevěný meč. Toto nedorozumění má svůj původ v užití výrazu rudis pro oba nástroje, nicméně dřevěný meč, používaný při výcviku, je v latině vždycky v množném čísle (rudes) s významem čísla jednotného, kdežto hůl je vždy v čísle jednotném (rudis)*“¹⁷¹. Takovéto nuance lze nicméně autorovi lehce prominout, jelikož se nejedná o odbornou literaturu a stoprocentní přesnost jistě není očekáváním čtenáře. Jak již bylo naznačeno, jsou zakomponovány také postavy ilustrující vybrané vládcy římské říše, konkrétně jsou jimi císař Vespasianus, který začal budovat Koloseum; císař Titus, za jehož vlády byla stavba slavného amfiteátru dokončena; a již výše zmíněný císař Commodus. Ten si svým

¹⁶⁹ DUNKLE, Roger. *Gladiátoři: krutá podívaná ve starověkém Římě*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-031-2, s. 41.

¹⁷⁰ SAUNDERS, Nicholas J. *Gladiátoři a Koloseum*. 2011, s. 31.

¹⁷¹ DUNKLE, Roger. *Gladiátoři: krutá podívaná ve starověkém Římě*. 2011, s. 77.

nadšením pro gladiátorské hry zajistil i v komiksové ilustraci ze všech zmíněných císařů největšího prostoru. Jedna z ilustrací ukazuje samotného císaře v aréně, což je odkazem na rok 193, kdy se sám gladiátorských her se svým entuziasmem zúčastnil. Římský historik a člen senátu Dio Cassius popsal, jakou rozkoš pro císaře Commoda vraždění zvířat představovalo. Všichni senátoři, účastníci se zápasů prý byli nuceni z tribun skandovat „*Ty jsi pán a ty jsi první, ze všech mužů nejšťastnější! Vítězem jsi a vítězem budeš! Tys, Amazonský, provždy vítězem!*“¹⁷²

Po uvedení do výcviku a každodenního života gladiátorů se pozornost upírá opět k širším souvislostem, a to především k stoupající oblíbě zápasů s křesťany, které byly pro Římany značně oblíbené. Je jen poněkud lítostivé, že autor neuvádí, jaké další důsledky tyto zápasy s křesťany přinesly. Především to, že bylo konání gladiátorských her postupně právě vlivem stoupajícího křesťanství omezováno a není pochyb, že jistou roli hrála i smrt tisíce křesťanů v arénách v předchozích etapách římské říše. Postupně se začaly prosazovat zákazy her a roku 399 byly uzavřeny císařské gladiátorské školy úplně. Historička Věra Olivová datuje konec gladiátorských her ve východních částech říše do konce 4. stol., a v západních částech říše do počátku 5. století.¹⁷³ Poslední kapitola komiksu se soustředí na invaze germánských kmenů do Říma a nese proto název „*Vypleněné a opuštěné město*“.

Jak bylo řečeno již v úvodní části kapitoly, jsou *Gladiátoři a Koloseum* jedinečným počinem ve smyslu dětské populárně naučné publikace, a komiks čtenářům různých věkových kategorií bezpochyby přinese mnoho nových poznatků a podnětů. Už jen první pohled na obsáhlost přílohové části, tedy stavební plán Kolosea, glosář, chronologická tabulka, či jmenný rejstřík, dokazují jasnou ambici své čtenáře nejen pobavit, ale také poučit.

¹⁷² GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* 2006, s. 126.

¹⁷³ OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě.* 1988, s. 190.

3.7. Starověké Řecko v komiksech Franka Millera

Frank Miller je proslulým americkým tvůrcem komiksových titulů, spolupracující s největšími vydavatelskými amerického komiksu, tedy pod záštitou studia DC Comics, Marvel Comics a také pod vydavatelstvím Dark Horse Comics. Jeho jméno je spojováno nejčastěji s jím ilustrovanými postavami DC superhrdiny Batmana, Marvelovského superhrdiny Daredevila, či s postavou Marva ze světa fiktivního města Sin City, stvořeného pro vydavatelství Dark Horse Comics.

3.7.1. 300

Komiks *300*¹⁷⁴ vznikl roku 1998 a byl inspirován událostmi bitvy u Thermopyl, která se odehrála roku 480 př. n. l. v důsledku střetnutí perských sil s jednotkami řeckých městských států. Komiks byl prvotně vydáván měsíčně v limitované edici vydavatelství Dark Horse Comics po pěti dílech, a až následně se dočkal také jednosvazkového vydání o pěti kapitolách. Úspěch zaznamenal autor hned vzápětí ziskem ocenění Eisner Awards¹⁷⁵ roku 1999 v kategorii nejlepší limitovaná série a nejlepší autor¹⁷⁶. Úspěšnost a oblibu komiksu dokazuje také filmové zpracování, které vzniklo roku 2006 pod režijní taktovkou Zacka Snydera, hvězdně obsazené známými herci Hollywoodu. Ačkoli je děj inspirován skutečnou historickou událostí a také jména a data hlavních postav odpovídají reálným osobnostem, jedná se o fiktivní příběh, který historickým námětem čerpá a dokresluje ho podle autorovy fantazie a tvůrčí mysli. Jak sám autor uvádí v rozhovoru vydaném studiem Warner Bros. Home Entertainment: „*Nobody in his right mind has ever accused me of being a realist. That's not my role in things. I write adventure stories. The closest I've come to reality is 300.*“¹⁷⁷

Příběh je vyprávěn chronologicky a jeho děj je časově situován do období tří dnů, po které se bitva u Thermopyl odehrávala. Hlavním protagonistou je spartský král Leónidas I., který je autorem prezentován jako silný, sebevědomý a rozhodný muž a

¹⁷⁴ MILLER, Frank. *300*. Praha: Calibre, 2001. ISBN 80-86482-08-1.

¹⁷⁵ The Will Eisner Comic Industry Awards, udělující ceny pro úspěšné autory amerického komiksu.

¹⁷⁶ Comic Book Awards Almanac [online]. 1999 *Will Eisner Comic Industry Award Nominees Winners*. [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <<http://www.hahnlibrary.net/comics/awards/eisner99.php>>.

¹⁷⁷ *300 – The Frank Miller Tapes: Unfiltered Conversations with Frank & Friends*. In: YouTube [online]. 05.02.2013 [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=ejgSp9xarzc>> [5:40 – 5:56]. Kanál uživatele Warner Bros. Home Entertainment. „*Nikdo mě ještě nikdy opodstatněně neoznačil za realistu. To není má role. Píši dobrodružné příběhy. Nejblíže jsem se přiblížil realitě svou knihou 300.*“ (překlad VD).

reflektuje tak skutečný charakter historické osobnosti, jak jej oslavovali již básníci a historici dané doby. Ačkoli se, jak již bylo uvedeno výše, jedná o fiktivní komiksový příběh, nabízí přesto několik historicky věrohodných informací. Jedna z ilustrací například zobrazuje krále Leónida, radícího se s orákulem o výsledcích nadcházející války s Peršany. Starci spravující orákulum varují krále před zneuctěním posvátného dne, k válečnému střetu totiž došlo v srpnu, kdy Sparťané slavili posvátný festival karneja. Podle poznatků Hérodových¹⁷⁸ skutečně někteří spojenci Sparťanů v důsledku karnejského svátku se vstupem do války váhali a často vyslali na pomoc jen část svých vojsk. Na druhé straně je třeba autorovi vytknout dezinformaci, že muži spravující orákulum byli nazýváni „eforové“, jak je v komiksovém zpracování oslovuje král Léonidas. Eforové byli ve starověkém Řecku spartští úředníci, kteří zastávali roli pomocníků panovníka a dohlíželi na králova rozhodnutí. Kromě karnejských slavností se nicméně příběh částečně drží i dalších historicky uznávaných fakt. Příkladem jsou další uvedené postavy řeckých dějin, a to především protivník řeckých států, perský král Xerxés I. a také Efialtés, který, jak známo, podvedl své řecké spojence a provedl Peršany tajnou stezkou pohořím Kallidromos, čímž zmařil šance řecké obrany. Příběh si nicméně klade za cíl čtenáře zaujmout a značná část děje tak ilustruje Spartskou vojenskou výchovu, stejně jako jejich neústupnou bojovnost a nasazení; hodnoty tak často zastávané komiksovými superhrdiny. Za všechny uvedme slavné spartské heslo „*Se štítem, nebo na štítě*“, s nímž se loučily spartské ženy se svými muži a syny, odcházejícími do boje (obr. 54).

Na historické prameny se příležitostně odkazují ilustrace, mající výpovědní hodnotu i bez textových bublin. Čtenář je tak konfrontován například s Hérodovým výkladem výroku Diéneka Lakedaimonského, který „*zaslechl prý od kohosi z Trachinských, že když barbaři spustí luky, zakryje se slunce množstvím šípů jako mrakem, tolik prý jich bude. Diénekés se tím nezalekl a pravil o množství Peršanů se nestaraje, že jim trachinský přítel přináší dobré zprávy; zakryjí-li Peršané slunce, budou s nimi moci bojovat v chládku, a ne na slunci.*“¹⁷⁹ Není proto zajisté náhodná komiksová kresba velkého množství letících šípů, zatemňujících oblohu (obr. 55). Je jisté, že ač nebyla historická a faktografická správnost primárním záměrem autora komiksu, pro svůj námět čerpal i z pramenů, v případě tematiky řecko-perských válek tedy jednoznačně

¹⁷⁸ HÉRODOTOS. *Dějiny*. Autor úvodu Bořivoj BORECKÝ, přeložil Jaroslav ŠONKA. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1192-7, s. 431.

¹⁷⁹ Ibid., s. 436.

z Hérodotových *Dějín*. Posledním svědectvím je jedna ze závěrečných vinět, opět se odkazující na ikonickou citaci „*Lakedaimonským o nás, cizincé, svědectví vydej, tady že každý z nás pad; jejich tak kázal nám řád*“¹⁸⁰, kterou dodnes nese pomník na místě bitvy. Další prameny jsou sepsány v příloze doporučené literatury a vyjmenováni jsou autoři William Golding (*The Hot Gates*), Erle Bradford (*Thermopylae: The Battle for the West*) a Victor Davis Hanson (*The Western Way of War*), jejichž uvedené publikace nebyly dosud přeloženy do českého jazyka.

Komiks *300* Franka Millera můžeme označit za velmi povedené dílo světa dobrodružné fikce, obohacené o historickou tematiku a několik podnětných dějepisně akurátních poznatků. Nicméně je třeba přičíst velké plus osobitým ilustracím z pera Franka Millera, které dobře vykreslují dramatickosti, napětí a potmělou atmosféru tohoto mezníku antických dějin a jsou jasnou heroizací síly, odhodlání a obětavosti spartských mužů. Atmosféru příběhu dobře vystihuje také Daniela Čadková ve svém příspěvku pro časopis *Zprávy Jednoty klasických filologů*, v němž recenzuje filmové zpracování Zacka Snydera¹⁸¹. Zdůrazňuje především nelibivé vyobrazení Peršanů, kteří jsou postaveni do role jednoznačně záporných nelítostných postav, a mají často znetvořenou podobu, což vypovídá o snaze ukojit divácký chtíč po filmovém násilí.

3.7.2. Xerxés

Popularita knižního komiksu *300* i jeho filmového zpracování motivovala Franka Millera k pokračování v této tematické dráze a roku 2018 byl opět vydavatelstvím Dark Horse Comics publikován prequel ke komiksu *300* pod názvem *Xerxés: The Fall of the House of Darius and the Rise of Alexander*¹⁸², který se prozatím bohužel nedočkal českého překladu. Příběh komiksu začíná historickou postavou Dáreia I., jenž byl otcem Xerxa I., jehož postava byla v předchozím autorově komiksovém díle z pohledu fiktivního příběhu stavěna do role záporné postavy, ohrožující svébytnost Sparty. Jak název směle napovídá, je příběh završen postavou dobyvatele Alexandra Velikého.

Velké pozornosti se samozřejmě ilustracemi a rozsahem dostává věhlasné bitvě u Marathónu, důležitému mezníku řecko-perských válek. Jak známo, proběhla bitva u

¹⁸⁰ HÉRODOTOS. *Dějiny*. 2004, s. 437.

¹⁸¹ ČADKOVÁ, Daniela. „*Prepare for glory!*“ aneb *300: Bitva u Thermopyl*. Publikováno v: *Zprávy Jednoty klasických filologů/Auriga*. 2008, s. 71-72.

¹⁸² MILLER, Frank. *Xerxes: The Fall of the House of Darius and the Rise of Alexander*. Dark Horse Comics, 2019. ISBN 9782506708829.

Marathónu roku 490 př. n. l., a byla válečným střetem sil v čele s perským vládcem Dáreiem I. a řeckých městských států, především Athén. Řečové bubliny athénských válečníků několikrát zdůrazňují, že proti Peršanům nastupují spolu se spojenci z Platají sami, bez podpory militantně založených Spartanů. Ti se bitvy nezúčastnili kvůli v té době probíhajícímu náboženskému slavnostem. Kromě vládců obou znepřátelených stran se čtenář seznamuje také s několika fiktivními postavami. Zajímavý je bezesporu athénský válečník pojmenovaný Aeskylos (obr. 56), jehož komiksová postava je pravděpodobně inspirovaná reálnou historickou osobností řeckého dramatika Aischyla, soudě podle podobnosti jmen a zmínce o jeho pozdější spisovatelské kariéře. Podle doložených informací měl právě Aischylos ze svého mládí značné vojenské zkušenosti, získané během své účasti na domobraně, a autorství řeckých dramat se věnoval až v pozdějším věku, čerpající ze svých životních zážitků. Dosvědčuje tak také jeho náhrobní epitaf, který si údajně sepsal sám, a zdůrazňuje v něm právě svou účast v bitvě u Marathónu, nikoli svou poezii a dramata: *"This memorial covers Aischylos son of Euphorion, an Athenian, though he died at wheat-bearing Gela. Of his glorious prowess the sacred land of Marathon can tell and the long-haired Mede who knows it well."*¹⁸³ V konfrontaci s těmito spekulacemi můžeme s jistotou rozeznat ilustrované osobnosti athénské stratega Themistoklea a athénské vojevůdce a politika Miltiada, kteří také prostupují bitvou u Marathónu. Frank Miller svým vyprávěním opět čerpá z Hérodotových *Dějin*, kdy v jedné z vinět vojevůdce Miltiadés rozkazuje uskupení athénské vojska a určuje tak jejich vojenskou strategii proti perskému nepříteli (obr. 57). Hérodotos situaci popisuje následovně: *"Když se Athénští u Marathónu seřadili, byla situace taková, že se jejich vojsko délkou šiku vyrovnalo vojsku perskému, ale jeho střed měl hloubku jen několika řad. V tom místě byl šik nejslabší, kdežto obě křídla byla množstvím silnější [...] Ve středu bitevního šiku zvítězili barbaři. V tomto místě byli Peršané a Sakové. Zvítězivše prorazili šik a pronásledovali poražené směrem do vnitrozemí. Na obou křídlech však zvítězili Athénané a Platajští. Po vítězství nechali Athénané barbary obrácené na útěk běžet a spojivše obě křídla dali se do boje s těmi, kteří prorazili střed jejich šiku, a zvítězili nad nimi. Bili do utíkajících Peršanů, až za nimi*

¹⁸³ BILLOWS Richard A., *How One Battle changed Western Civilization*. Harry N. Abrams, 2010. ISBN 9781590201688. (Dostupné na: Google Books). „*Tento pomník stojí na počest Aischyla, syna Euforióna, Athénana, ačkoli zemřel při mlácení obilí ve městě Gela. O jeho mimořádných dovednostech může vyprávět posvátná země Marathónu a dlouhovlasý Méd, který o tom mnoho ví*“ (překlad VD).

doběhli k moři, kde se snažili zmocnit se lodí a zapálili je."¹⁸⁴

Příběh dále čtenáře seznamuje také se závěrečnou bitvou řecko-perských válek, tedy bitvou u Salamíny, která proběhla v září roku 480 př. n. l., a byla konečným vítězstvím pro řecké městské státy. Dobrá vojenská taktika a strategické umístění lodí v zátoce pomohlo Řekům k překonání početně silnější perské armády. I tato část příběhu je nicméně z velké části založena na autorově fantazii a je spisovatelskou fikcí. V komiksovém podání je během bitvy zabit perský král Dáreios I., ačkoli podle historických pramenů byl již v této době mrtev a vládcem perských sil byl v bitvě již jeho syn a následovník Xerxés I. Odkážeme-li se opět na Hérodotovy *Dějiny*, zemřel perský král Dáreios I. po 36 letech vlády během příprav na válečné tažení proti Egyptanům, a jeho nástupcem se stal podle jeho ustanovení již několikrát zmiňovaný a v komiksu 300 ztvárněný syn Xerxés I.¹⁸⁵

Následující dvě kapitoly ztrácejí svůj militantní charakter a odkazují se především na *Knihu Ester*, jednu ze starozákonních knih. V souvislosti s jejím obsahem ji lze označit také za knihu dějepisnou, je ale třeba brát zřetel především na její náboženskou, výpravnou a prorockou funkci, jíž se hebrejské spisy vyznačují. Stejně jako *Knihu Ester* vypovídá komiks o Židovce Esther, která se svým sňatkem s perským králem Xerxem I. stane královnou Perské říše. Její důležitost v hebrejském spisu se vysvětluje především jejím vlivem na manžela, jímž zachránila svůj židovský lid od pogromu. V ilustracích nechybí ani zmínka o souvisejícím hebrejském svátku Purim, který je také zaznamenán v *Knize Ester* a je dnem oslavujícím vysvobození perských Židů. Tyto kapitoly nejsou příliš textově ani řečově bohaté a jejich potenciál je naplněn spíše po vizuální stránce působivými dramatickými kresbami, které se svými prvky často vymykají reálnému obrazu světa a jsou jakýmsi překlenutím mezi realitou a autorovým sklonem k fantastičnosti a fiktivnímu světu nadlidskosti. Vhodnou ukázkou je již samotná ilustrace hlavních dvou protagonistů, perského krále Xerxa I. a jeho novomanželky Esther (obr. 58), kteří jako by byli pouhými stíny, ověšenými drahými kovy.

V poslední kapitole Millerova komiksu se již na scénu dostává také postava makedonského krále Alexandra III. Makedonského, řečeného Veliký, a ve stručnosti přibližuje průběh jeho dobytí Perské říše. Poměrně značného prostoru se opět dostává

¹⁸⁴ HÉRODOTOS. *Dějiny*. 2004, s. 360-361.

¹⁸⁵ Ibid., s. 374.

jedné z historicky nejdůležitějších bitev světových dějin, která se odehrála roku 331 př. n. l. u Gaugamél. Protivníky si byli makedonský král Alexandr Veliký a Dáreios III., poslední perský král z rodu Achaimenovců. Bitva u Gaugamél je uvedena ilustrací letícího orla nad krajinou. Alexandr údajně před bitvou zahlédl orla, oblíbené zvíře boha Dia, letícího vstříc Dáreiovi. V tomto okamžiku spatřoval zjev jako znamení a předpověď nadcházejícího vítězství ve svůj prospěch. Ihned na tento výjev navazuje poměrně strukturní viněta, vykreslující plánec rozestavení jednotlivých sil soupeřů (obr. 59). Ilustraci můžeme porovnat se strategickým plánkem, načtvnutým a zveřejněným americkou vojenskou akademií roku 2012¹⁸⁶ (obr. 60). Toto uvedení vede opět k ilustracím bojových scén, které jsou nesporně autorovým vyhledávaným polem, nabízejícím široký potenciál pro jeho kreativitu. Po vinětách, oslavujících Alexandrovo vítězství jsou čtenáři načrtnuty jeho další dobytelské úspěchy, a příběh je završen větou "*This hero has a world to conquer.*"¹⁸⁷

Komiksová kniha *Xerxes: The Fall of the House of Darius and the Rise of Alexander* je, jak sám autor v rozhovoru pro komiksový web ComicBook.com přiznává, ve svém pojetí mnohem širším a obsáhlejším příběhem, než jeho předchozí kniha *300*. Zdůrazňuje, že zatímco bitva u Thermopyl trvala tři dny, pokrývá jeho prequel celou dějinnou éru perské dynastie¹⁸⁸. Opět nutno podotknout, že oba autorovy komiksy jsou tvořeny vydařenými akčními kresbami a ilustracemi a autorovým zájmem je zajisté jimi čtenáře zaujmout, nikoli předat historickou znalost. Celým příběhem také jednoznačně prostupuje náklonnost Franka Millera k příběhům superhrdinů. Jeho příběhy vždy provází silní protagonisté, překypující až nadlidskou odvahou, zdatností a obětavostí - ať je to spartský král Leónidas, athénský vůdce Themistoklés, perský král Xerxés I., či makedonský král Alexandr Veliký, vždy jsou to osobnosti, které svou zdatností autorovi imponují. Obě vydané knihy jsou tak důkazem vydařené tvorby na pomezí fikce a historické pravdy, mající svými zdařilými ilustracemi také vysokou uměleckou hodnotu.

¹⁸⁶ Ancient History Encyclopedia, 2009 [online]. *Map of the Battle of Gaugamela*, publikováno 26.04.2012 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <<https://www.ancient.eu/image/150/map-of-the-battle-of-gaugamela---setup/>>.

¹⁸⁷ MILLER, Frank. *Xerxes: The Fall of the House of Darius and the Rise of Alexander*. Dark Horse Comics, 2019. Chapter 5, s. 23. „*Tento hrdina dobude svět*“ (Překlad VD).

¹⁸⁸ ComicBook.com, 2018 [online]. BURLINGAME, Russ. *Frank Miller on 'Xerxes', the Challenges of Telling a Generational War Epic, and The future of the '300' World*. 28.02.2019. Dostupné z: <<https://comicbook.com/comics/2019/02/28/frank-miller-xerxes-interview/>>.

4. Antické dějiny v komiksových časopisech

Ačkoli se předchozí kapitoly zabývaly výhradně komiksy, které se dočkaly vydání v pevné vazbě knižního formátu, neměli bychom samozřejmě opomenout ani komiksové příběhy, publikované pouze jako časopisecké příspěvky. I v těchto časopiseckých komiksech totiž nalezneme několik děl, odkazujících se na dějiny antického Řecka a Říma, a jsou tak nehledě na svůj menší rozsah podstatnou součástí této bakalářské práce. Jelikož je komiksových příspěvků pro české i zahraniční časopisy a magazíny ohromné množství, není snad ani v lidských silách vyjmenovat všechna díla, zabývající se antickým světem. Následující odstavce tak přiblíží alespoň vybraná, především československá, díla a jejich autory.

Několikadílným komiksovým seriálem byla například *Antická sportovní povídla*¹⁸⁹ vydávaná v časopise *Pionýrská stezka*¹⁹⁰, jejichž autory byli manželé Helena a Eduard Škodovi (v první polovině vydaných dílů jsou v záhlaví seriálu označeni zkratkou „HEŠ“) a ilustrátorem Jiří Winter Neprakta. Komiksový seriál vycházel v letech 1972 až 1973 a podle autorů *Encyklopedie komiksu*¹⁹¹ je pravděpodobný také částečný autorský podíl Miloslava Švandrlíka, který v této době nebyl v milosti komunistického režimu. Celkem vzniklo 23 epizod, většinou tvořených jednostránkovým formátem o několika vinětách. Všechny díly jsou kolorované a tvořené jednoduchými ilustracemi, v nichž vystupují postavy s atypicky protáhlými nosy, jak je známe z vázového malířství raného řeckého umění. Jak název napovídá, přibližují autoři čtenáři antická sportovní klání, vždy zakončená humornými postřehy. Čtenáři jsou nicméně prostřednictvím barevných kreseb seznámeni nejen s reálnými sportovci starověkého Řecka a Říma, nýbrž především s postavami řecké mytologie, jejichž prostřednictvím jsou zároveň vysvětleny některé zvláštnosti těchto sportovních klání. Z reálných osobností starověkého sportu autoři uvádějí například Milóna z Krotónu, nazývaného „králem zápasníků“, který byl jedním z nejznámějších atletů své doby. Mytologické postavy mají patrně díky své poutavosti v komiksu větší prostor a jednotlivými příběhy čtenáře provází například Héraklés (Atlantova zahrada, Augiášův chlév), Atlanta (běžecký závod), Odysseus (pomoc bohyně

¹⁸⁹ Termín „povídla“ je v tomto užití použit ve významu „povídání, povídky“.

¹⁹⁰ Časopis byl vydáván mezi roky 1971-1992 a jeho obsahem byla témata turistika, sport, táboření a brannost.

¹⁹¹ LÁDEK, Josef a Robert PAVELKA. *Encyklopedie komiksu 2 v Československu 1945-1989*. V Praze: XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-610-3, s. 38.

Athény při běžeckém závodě), Argonauti a mnozí další. Na ilustrační ukázce (obr. 61) z epizody *Námluvy Pelopovy* je dobře čitelný kontrast mezi antickou tematikou (oděvy postav, závodní vůz, měny drachmy) a jejím zasazením do jevů současnosti a tradičního vnímání (králova koruna, sázková kancelář). Příběhy manželů Škodových si zaslouží ocenění za svůj humoristický podtón, nicméně svým rozsahem ani obsahem nenesou přílišnou informační hodnotu. Svým skromným formátem se nicméně *Antická sportovní povídla* blíží téměř pouhému komiksovému stripu, spíše než seriálu, a plní tak svůj účel pobavit čtenáře.

Mezi seriálově vydávanými komiksy s antickou tematikou stojí za zmínku také *Spartakus*, vycházející roku 1955 pravidelně v Pionýrských novinách, a sestávající celkem z 18 epizod. Autorem byl český horolezec a publicista Arnošt Černík a ilustrátorem Zdeněk Kleindienst. Také tento komiksový seriál je proveden ve velmi skromném měřítku. Jednotlivé epizody na pokračování byly zprvu ve formě podvalového stripu (obr. 62), kdy byla čtenáři ilustrovaná komiksová okna vysázena v řadě a příslušný popisek následoval až pod vinětami. Tento styl byl od dvanácté epizody nahrazen sloupcovým formátem.¹⁹² Během vzniku seriálu došlo také k barevné změně ilustrací, a to z černého inkoustu na modrý. Jak název napovídá, je hlavním protagonistou celé série slavný otrok Spartakus, jehož iniciativou došlo k jednomu z nejznámějších povstání otroků ve starověkém Římě. Ačkoli o jeho životě není dochováno příliš informací, jeho boj za svobodu byl častým námětem umělců po celá staletí, přičemž je jednotlivými autory prezentován a hodnocen velmi různě, od hrdiny až po vyvrhela společnosti. Ani v komiksové verzi tomu není jinak, příběh začíná Spartakovým prodejem a jeho umístěním do gladiátorské školy, a končí pádem povstání otroků.

Dalším komiksovým počinem skromnějšího rozsahu je *SOKRATES*, vydávaný v časopise K.O.MIX v prvních třech dílech roku 1990, který byl celkově tvořen sedmi stranami. Jeho autorem je karikaturista, grafik, animátor a ilustrátor Koloman Leššo. Ilustrovaný příběh je humorným vyprávěním především o vztahu Sókrata s jeho ženou Xantippou, která je podle tradice (vycházející už od řeckých filosofů kyniků), považována za zlou a hašterivou ženu, ač mohla být historická skutečnost zcela jiná. Sókratés Kolomana Lešša nicméně této tradované legendě vychází vstříc a i zde je Xantippa prezentována jako hlava domu, zatímco Sókratés potupně poslouchá (obr. 63). Příběh je

¹⁹² LÁDEK, Josef a Robert PAVELKA. *Encyklopedie komiksu 2 v Československu 1945-1989*. 2012, s. 84.

humorným pojetím partnerství v motivech starověkého Řecka, nad historickou pravdou můžeme nicméně pouze polemizovat.

Antickému světu jsou věnovány také další komiksové seriály, zaměřené například na starořeckou mytologii¹⁹³ či řecké báje¹⁹⁴, které nicméně svým obsahem překračují meze této bakalářské práce.

¹⁹³ Viz *Odyseova dobrodružství* v magazínu *Kolotoč úsměvného čtení*, kresba Jiří Kalousek, 1972.

¹⁹⁴ PROKOP, František. *Trojská válka*. V tomto souboru 1. vyd. Ilustroval Gustav KRUM, ilustroval Jiří PETRÁČEK. Žalovice: Josef Vybíral, 2014. ISBN 978-80-905497-9-1. Poprvé vydané roku 1990 ve 34. ročníku časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců.

5. Komiksy inspirované antickou tematikou

Předcházející kapitoly této bakalářské práce se doposud zabývaly výhradně publikacemi, jejichž obsah se ve velké míře odkazuje na dějiny starověkého Řecka a Říma. V široké škále světových komiksů nicméně nalézáme také další díla, v jejichž obsahu se ve větší či menší míře vyskytuje antická tematika, a považuji tak za vhodné v rámci zadaného tématu této bakalářské práce alespoň některá ze zmíněných děl uvést. Je třeba zvážit okolnost, že stejně jako skrze beletrii či kinematografii je možné předávat informační střípky také prostřednictvím dobrodružných komiksů.

Na prvním místě uveďme jednu z nejslavnějších dvojic celosvětově proslulé série komiksů, odvážné Galy Asterixe a Obelixe¹⁹⁵. Autorem námětu a příběhů byl Francouz René Goscinny a ilustrátorem jeho dlouholetý přítel Albert Aleandro Uderzo, a první vydání spatřilo světlo světa roku 1959, jako součást čerstvě vycházejícího francouzského periodika *Pilote*¹⁹⁶. Za založením francouzského magazínu *Pilote* stojí René Goscinny, Jean-Michel Charlier a Albert Uderzo, přičemž právě komiksové příběhy Asterixe plné humoru byly hlavními příspěvky vydávaných čísel.¹⁹⁷ Jak již bylo zmíněno výše, hlavními postavami jsou Galové, rvoucí se především s Římany o svou samostatnost a svobodu. Ačkoli jsou stěžejním námětem právě dobrodružné příhody hlavních protagonistů, je čtenář seznámen také s několika historickými postavami, které jsou autory karikaturně ztvárněny. Nejčastěji se v příbězích vyskytuje jedna z nejznámějších postav starořímských dějin, tedy osoba římského vojevůdce a politika Gaia Julia Caesara, který se stále znovu a znovu snaží galskou vesničku a její obyvatele porazit. Vedle samotného Caesara v příbězích příležitostně vystupuje také postava Bruta, či galského náčelníka Vercingetoriga, který byl roku 52 př. n. l. vůdcem povstání proti Caesarovi, a je francouzskými občany dodnes uctíván jako národní hrdina.¹⁹⁸ Blíže se této komiksové sérii a jejímu rozboru věnuje Zuzana Kozoňová ve své diplomové práci *Evropské národy v komiksové sérii o Asterixovi*¹⁹⁹, ve které uvedené historické skutečnosti konfrontuje

¹⁹⁵ Zde používám zažitého českého skloňování, ačkoli v antice by byla jména skloňována Asteriga a Obeliga.

¹⁹⁶ *Pilote* byl francouzský magazín, vycházející v letech 1959 až 1989; ve kterém především francouzští a belgičtí autoři publikovali své komiksy.

¹⁹⁷ BEATY, Bart. *Unpopular Culture: Transforming the European Comic Book in the 1990s*. University of Toronto Press. 2007, s. 23.

¹⁹⁸ SVOBODA, Ludvík. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 667.

¹⁹⁹ KOZOŇOVÁ, Zuzana. *Evropské národy v komiksové sérii o Asterixovi*. Praha, 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

s antickými prameny, odvolávající se především na Caesarovy *Zápisky o válce galské*.

Dobrodružné komiksy nicméně hledají svou inspiraci velmi často spíše ve starořecké mytologii, než v dějinách antického světa. Tento jev lze jednoduše vysvětlit skutečností, že mýty a báje se svými nadpřirozenými prvky budou pro čtenáře vždy poutavé a svými mnohými ponaučeními a rozmanitými osudy jednotlivých mytických postav budou vždy lákat pozornost současné populace. Existuje samozřejmě také celá škála komiksových publikací, které se věnují celým svým obsahem pouze starořecké mytologii či antické literatuře a ačkoli svou tematikou nespádají do mezí této bakalářské práce, uvádím v přílohách²⁰⁰ alespoň seznam vybrané literatury, spadající do této kategorie.

Antická mytologie se nicméně promítla také v některých komiksech, časově situovaných do současnosti. Především postavy komiksu 21. století jsou svými charaktery a nadpřirozenými schopnostmi jistým odrazem mytických řeckých bohů, a příběhy s nimi fungují v jistém smyslu stejně, jako ve své době starořecké báje. Hlavním námětem je tak stále nadpozemskost a boj dobra proti zlu. Jak blíže specifikuje Brett M. Rogers na ukázce Spidermana, někteří ze superhrdinů sami na slavné starořecké bohy a hrdiny poukazují: „... *Peter [Peter Parker, tzn. Spiderman] develops supernatural powers – the ability to stick to walls, spider sense, superstrenght – and declares ‚I am Hercules!‘. This new Hercules (like the Greek original) does not know how to kontrol his powers, and he breaks the hand of school bully Flash Thompson in a fight.*“²⁰¹ Vedle komiksů studia Marvel se mytologie (vedle té antické například také mytologie severská) promítá i ve vícedílném díle *Sandman* britského spisovatele Neila Gaimana. Již v prvním díle ságy s názvem *Preludia a Nokturna* jsou čtenáři seznámeni s Gaimanovou interpretací bohyně Hekaté, jejíž původ pramení pravděpodobně z mytologie maloasijských oblastí a později byla uctívána také jako podsvětní božstvo, ovládající mnohá kouzla. Jakožto vládkyni mrtvých si lidé často její postavu spojovali s nočními cestami a protože její oběti kladli na rozcestí, bývá zobrazována v trojitě podobě²⁰². Také ilustrátor Sam Keith se nechal vést touto tradicí, a bohyni Hekaté v její ilustrované podobě propůjčil postavy tří žen (obr. 64),

²⁰⁰ Příloha s. 114.

²⁰¹ KOVACS, George, ed. a MARSHALL, C. W., ed. *Classics and comics*. Oxford: Oxford University Press, 2011. xiii, 265 s. Classical presences. ISBN 978-0-19-973419-1, s. 78. „*Peter získává nadpřirozené schopnosti – schopnost lézt po zdech, pavoučí smysl, ohromnou sílu – a prohlásí ‚Jsem Hercules!‘. Tento nový Hercules (stejně jako jeho řecký originál) neví, jak ovládat své schopnosti, a zlomí při rvačce ruku školního tyrana Flashe Thompsona.*“ (Překlad VD).

²⁰² SVOBODA, Ludvík, ed. a kol. *Encyklopedie antiky*. 1974, s. 224.

kteřé nabízí vládci snové říše Sandmanovi odpovědi na tři jeho otázky. Před kladením otázek se Sandman snaží bohyni zalichotit slovy „*For me, you will always be the three graces, ladies*“²⁰³, mající tak na mysli dcery Dia Charitky (v římském náboženství „Grácie“), bohyně půvabu a veselí. Další postavou řecké mytologie, zobrazené v Gaimanově komiksové sérii je Kalliopé, Múza epického zpěvu a vědy. V příběhu vystupuje jako zajatkyň v područí fiktivního spisovatele Richarda Madoca, který ji zneužívá k přísunu nových vnuknutí a inspirace pro jeho detektivní knihy. Kalliopé, jednou z postav označenou za „Homérovu Múzu“ (obr. 65) nechává o několik vinět dále v touze o své vysvobození zoufale provolávat „*There must be someone who can free me... please... send someone... anyone... even Oneiros*“²⁰⁴. Tímto autor Neil Gaiman opět dokazuje svou širokou znalost mytologie a cit pro paralelu, neboť právě řecký básník Homér používá označení „Oneiros“ jakožto personifikaci snu ve své Illiadě²⁰⁵. Ačkoli autorovy nejoblíbenější mýty pocházejí ze skandinávských zemí, o čemž dosvědčuje i jeho nedávno publikovaná kniha *Severská mytologie*²⁰⁶, je celá komiksová série *Sandman* protknuta vlivy rozmanitých původů, nevynechávajíc mytologii starořeckou.

Je třeba dodat, že také česká a československá komiksová produkce nezaostává za tou světovou s antickou recepcí pozadu. Za všechny uveďme jako příklad komiks *Gorgony*, vydaný v časopise *Pionýr* v ročnících 1973/74 jeho autorem Milíkem Tichým a ilustrátorem Milošem Novákem. Příběh je vyprávěn z perspektivy vědců archeologického ústavu, žijících v budoucnosti, konkrétně roku 4321. Hlavní protagonisté, doktor Hádés a jeho kolegyně Athéna, se pomocí přístroje chronoskopu přesouvají do minulosti, aby zabránili zničení světa Gorgonami, které Miloš Novák svou kresbou stylizuje do jakýchsi mimozemských chobotnicových tvarů. Podle řeckých představ byly nicméně Gorgony ztvárňovány jako okřídlené ženy s hady ve vlasech. Vědci při návštěvě minulosti vyhledají Persea a darují mu moderní vybavení pro boj s Gorgonami (obr. 66). Autoři se tak starořeckého mýtu chopili s futuristickou vizí a Perseus je v boji s Medúsou oděn do skafandru, a namísto meče drží střelnou zbraň. Ilustrované *Gorgony* jsou tak nepochybně

²⁰³ GAIMAN, Neil. *Sandman: Preludes & Nocturnes*. DC Comics 2018, s. 60. „*Pro mě vždy budete tři Grácie, dámy*“ (Překlad VD).

²⁰⁴ GAIMAN, Neil. *Sandman: Dream Country*. DC Comics 2018, s. 10. „*Musím být někdo, kdo by mě mohl osvobodit... prosím... pošlete někoho... kohokoli... dokonce i Oneira*“ (Překlad VD).

²⁰⁵ Perseus Digital Library [online]. SMITH, William. *A dictionary of Greek and Roman biography and mythology, 1849*. [cit. 2019-10-27]. Dostupné z: <<http://www.perseus.tufts.edu>>.

²⁰⁶ GAIMAN, Neil. *Severská mytologie*. Překlad Viola Somogyi. Vydání první. Praha: Argo. 2017. 254 stran. ISBN 978-80-257-2311-1.

další zajímavou ukázkou netradiční antické recepce v moderním komiksu a v neposlední řadě také jasným dokladem toho, že tematika starověkého světa i jeho mytologie je aktuální i v současnosti.

Závěr

Za cíl své bakalářské práce jsem si kladla obeznámení čtenáře se širokým spektrem českých i zahraničních komiksů, které se nechaly inspirovat dějinami antického Řecka a Říma, přičemž bylo mým hlavním badatelským záměrem jednotlivé publikace blíže prostudovat a zhodnotit jejich validitu vzhledem k faktografické skutečnosti. Metodikou byla komparace komiksových příběhů a jejich postav s antickými prameny, či s odbornou sekundární literaturou. Snahou tak od počátku bylo poukázat u každého z děl především na jednoznačné klady, ale také zápory publikací berouce tak zřetel na možné využití ilustrovaných knih ve školní výuce.

Právě zhodnocení příhodnosti využití tohoto literárního média ve školní výuce bylo dalším z kladených cílů této bakalářské práce. Musím nicméně podotknout, že s postupným rozšiřováním svých obzorů během psaní, jsem seznala za téměř nemožné jednoznačně rozhodnout o vhodnosti či nevhodnosti této pedagogické praxe ve vztahu k jednotlivým komiksům. Ačkoli využití všech druhů literatury (ať už se jedná o literaturu odbornou, o beletrii, či o komiksy), stejně jako jiné druhy interaktivní výuky ve školství zcela schvaluji a seznávám za užitečné, je posudek konkrétních děl zcela subjektivní záležitostí. V každé z kapitol uvádím čtenáři mnou postřehnuté klady a zápory daného komiksu, především prostřednictvím hodnocení faktografické znalosti autora, stejně jako informační plnohodnotnost ilustrací, které tvoří nespornou součást tohoto uměleckého média. Neodvážuji si tak vybrané komiksy rozškatulkovat do dvou subkategorií jako vhodné/nevhodné, neboť možnosti jak na tyto varianty pohlížet, jsou příliš komplexní pro takto jednoduché rozřazení, a vždy hraje velkou roli učitel a jeho výuková metodika. Nutno také zdůraznit, že každý z komiksů by byl jistě bližší jiné věkové kategorii, na což je ze strany vyučujícího také třeba brát zřetel, a v jednotlivých kapitolách se i touto problematikou zabývám.

I přes výše zmíněnou kritiku a zdůraznění subjektivnosti bych nicméně ráda ocenila především tvůrčí práci autora Larryho Gonicka za jeho *Komiksovou historii světa*, kterou svým rozsahem, informační obsáhlostí i humorem, řadím mezi zcela ojedinělé literární počiny současnosti. Oproti tomu Terry Deary a jeho *Děsivé dějiny* pro mě vždy bude do jisté míry pouze komerčním autorem, jehož komiksy postrádají jiskru a duši, ačkoli velká popularita a úspěšnost této série hovoří proti mým argumentům, a jeho čtenářská základna je jistě nemalá. V neposlední řadě bych ráda v dobrém světle vynesla komiks *Democracy*,

jehož autoři Alecos Papadatos a Annie DiDonna vytvořili netradiční syntézu příběhu z antického Řecka a filosoficko-politického myšlení. Dílo tak svou tematikou nabízí mnohem více, než pouhé střípky starověkého světa, naopak, snaží se dát čtenáři ucelený pohled také na mentalitu a společenské postavení tehdejšího lidu.

Zaměřili bychom se na ilustrační část komiksu, která je klíčovou a nikoli minoritní součástí tohoto média, vynořilo by se opět stejné dilema, a to nemožnost objektivního zhodnocení. Můžeme tak nicméně rozpoznat ilustrace silně karikaturního charakteru, které díky své „jednoduchosti“ a až symbolickému zobrazení některých předmětů, předávají čtenáři jasné impulsy k tomu, co je důležité při četbě zaznamenat. Opět tak připomenu sérii *Komiksové historie světa*, či komiks *Gladiátoři a koloseum* Nicka Saunderse, které mají jasný cíl svými kresbami čtenáře informovat, například o oděvu tehdejších obyvatel, dobovém umění apod. Oproti tomu stojí autor Frank Miller, jehož silnou stránkou jsou jednoznačně umělecké ilustrace, které svou hodnotou převyšují textovou část jeho komiksů. Je třeba tak vždy mít na paměti, že každý autor si při své práci kladl jako prioritu jiný cíl. Jestliže snahou některých autorů bylo pouze pobavit čtenáře, jiní si vzali za své komiksy obohatit o faktograficky správné střípky dějin starověkého antického světa.

Domnívám se, že badatelský záměr a cíl mé bakalářské práce byl alespoň v omezeném výčtu vybrané literatury splněn, a že se mi podařilo čtenáři jednotlivými kapitolami komiksový svět reflektující antiku přiblížit. Stojím si za svým přesvědčením, že samostatná četba, stejně jako využití komiksů ke studijním účelům, je pro čtenáře přínosné obohacení současné moderní doby, nabízející tolik informačních kanálů a možností. Pevně tak věřím, že akademická rozprava nad komiksovým médiem, fikcí a dětskou literaturou, má čtenáři v soukromé sféře i ve školním prostředí stále co nabídnout. Upřímně také doufám, že tato bakalářská práce bude alespoň pro někoho potřebným ponouknutím k hlubšímu zájmu o komiksové médium a všechno, co jeho unikátnost nabízí.

Seznam použitých pramenů a literatury

Přehled zpracovaných komiksů

- COOPER, Gilly Cameron a Nick SAUNDERS. *Řecké báje a legendy*. Ilustroval James POWELL. Praha: Grada Publishing, 2010. KomiX. ISBN 978-80-247-3391-3.
- COOPER, Gilly Cameron, Nicholas J. SAUNDERS a Thorsten OPPER. *Řecké báje 2*. Ilustroval James POWELL. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4298-4.
- DEARY, Terry a David PHILLIPS. *Válečníci*. Ilustroval Mike PHILLIPS. Praha: Egmont, 2008. Děsivé dějiny - příručka. ISBN 978-80-252-0808-3.
- DEARY, Terry a Martin BROWN. *Bláznivá dějepisná všehochuť*. V Praze: Egmont, 2005. Děsivé dějiny. ISBN 80-252-0263-1.
- DEARY, Terry a Martin BROWN. *Otřesné dějiny světa*. Praha: Egmont ČR, 2003. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-884-1.
- DEARY, Terry a BROWN Martin. *The Terrible Tudors*. Scholastic Hippo, 1993. ISBN13: 9780439954372.
- DEARY, Terry. *Děsivé dějiny. Knížka na rok 2008*. Ilustroval Martin BROWN. Praha: Egmont, 2007. ISBN 978-80-252-0773-4.
- DEARY, Terry. *Děsivě pravdivé špionážní příběhy*. Přeložil Ivana MIČÍNOVÁ. V Praze: Egmont, 2007. ISBN 978-80-252-0756-7.
- DEARY, Terry. *Děsný deník*. Ilustroval Martin BROWN. Praha: Egmont ČR, 2003. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-909-0.
- DEARY, Terry. *Ještě prohnilejší Římané*. V Praze: Egmont, 2004. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-950-3.
- DEARY, Terry. *Krutá kniha kvízů s ohavnými fakty a abnormálními aktivitami: děsivé dějiny*. Ilustroval Martin BROWN. V Praze: Egmont ČR, 2008. Děsivé dějiny. ISBN 978-80-252-0823-6.
- DEARY, Terry. *Kruté zločiny a trýznivé tresty*. Praha: Egmont ČR, c2004. Děsivé dějiny. ISBN 80-252-0041-8.
- DEARY, Terry. *Krutí Římané: (o čem se vám učitelé neodvažují říct)*. Ilustroval Martin BROWN, přeložil Robert NOVOTNÝ. V Praze: EgmontPublishing, 2017. Děsivé dějiny. ISBN 978-80-252-3922-3.

- DEARY, Terry. *Prohnili Římané*. Praha: Egmont ČR, 1999. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186399-8.
- DEARY, Terry. *Raubířské revoluce: speciál*. V Praze: Egmont ČR, 2004. Děsivé dějiny. ISBN 80-252-0006-X.
- DEARY, Terry. *Tupí tyrani*. Ilustroval Mike PHILLIPS. V Praze: Egmont, 2008. Děsivé dějiny. ISBN 978-80-252-1035-2.
- DEARY, Terry. *Úžasní Řekové*. Praha: Egmont ČR, 1999. Děsivé dějiny. ISBN 80-7186-346-7.
- DEARY, Terry. *Zločinci*. Ilustroval Martin BROWN. Praha: Egmont, 2008. Děsivé dějiny - příručka. ISBN 978-80-252-0882-3.
- DOXIADIS, Apostolos a PAPADIMITRIOU, Christos Ch. *Logikomiks: hledání absolutní pravdy*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2012. 335 s. ISBN 978-80-7363-401-8.
- FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Pravěk a starověk Evropy: obrazové putování*. Vydání první. Praha: Práh, 2015. 95 stran. ISBN 978-80-7252-550-8.
- FUČÍKOVÁ, Renáta a KROLUPPEROVÁ, Daniela. *Historie Evropy: obrazové putování*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2011. 447 s. ISBN 978-80-7252-339-9.
- GAIMAN, Neil. *Sandman: Preludes & Nocturnes*. DC Comics 2018.
- GONICK, Larry. *Komiksová historie světa, Od Velkého třesku po Alexandra Velikého*. Překlad Tomáš Jeník. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2003. 350 s. ISBN 80-7341-137-7.
- GONICK, Larry. *Komiksová historie světa. [II], Od vzestupu Číny po pád Říma*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2004. 300 s. ISBN 80-7341-219-5.
- MILLER, Frank. *Xerxes: The Fall of the House of Darius and the Rise of Alexander*. Dark Horse Comics, 2019. ISBN 9782506708829.
- MILLER, Frank. *300*. Praha: Calibre, 2001. ISBN 80-86482-08-1.
- *Odyseova dobrodružství* v magazínu *Kolotoč úsměvného čtení*, kresba Jiří Kalousek, 1972.
- PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. Bloomsberry USA, 2015, s. 134.

- PROKOP, František. *Trojská válka*. V tomto souboru 1. vyd. Ilustroval Gustav KRUM, ilustroval Jiří PETRÁČEK. Žalkovice: Josef Vybíral, 2014. ISBN 978-80-905497-9-1.
- SAUNDERS, Nicholas J. *Gladiátoři a Koloseum*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3731-7.
- Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!:* The Lives and Thoughts of History's A-list. Brain Trust. Brooklyn, NY: EvilTwin Comics, 2009. Print. ISBN: 0977832937.

Antické prameny

- HÉRODOTOS. *Dějiny*. Překlad Jaroslav Šonka. 3. vyd., v nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2004. 548 s., [20] s. obr. příl. ISBN 80-200-1192-7.
- Hesiodos – The Theogony (Greek: Θεογονία, *Theogonía*) - "the genealogy or birth of the gods" – poem by Hesiodos from 8th-7th century BC.
- OVIDIUS a Leo NOVOTNÝ. *Proměny*. 2., přeprac. vyd., (ve Svobodě 1. vyd.). Přeložil Ivan BUREŠ, autor úvodu Eva KUŤÁKOVÁ. Praha: Svoboda, 1974. Antická knihovna, sv. 25.
- Suetonius Tranquillus, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů: spolu se zlomky jeho spisu O význačných literátech*. Praha: Svoboda Servis, 1998. H(istorica), sv. 3. ISBN 80-902300-5-9.

Sekundární literatura

- BABIC, Annessa Ann, *Comics as History, Comics as Literature: Roles of the Comic Book in Scholarship, Society, and Entertainment*. Rowman&Littlefield, 2013.
- BARTLOVÁ, Milena, ed. *Pop history: o historické věrohodnosti románů, filmů, komiksů a počítačových her*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 164 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 21. ISBN 80-7106-345-2.
- BEATY, Bart. *Unpopular Culture: Transforming the European Comic Book in the 1990s*. University of Toronto Press, 2007.
- BILLOWS Richard A., *How One Battle changed Western Civilization*. Harry N. Abrams, 2010. ISBN 9781590201688 (dostupné na: Google Books).

- BOARDMAN, John. *Řecké umění*. Překlad Klement Benda. 1. vyd. Praha: Odeon, 1975. 249, [2] s. Světové umění; sv. 54.
- BURIAN, Jan a OLIVA, Pavel. *Civilizace starověkého Středomoří*. Vydání 1. Prah.
- BURIAN, Jan. *Římské impérium: vrchol a proměny antické civilizace*. 2., dopl. vyd. Praha: NS Svoboda, 1997. 237, [32] s. ISBN 80-205-0536-9.
- COPLESTON, Frederick Charles. *Dějiny filosofie. I., Řecko a Řím*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2014. 702 s. Prameny spirituality; 44. ISBN 978-80-7412-167-8.
- DUNKLE, Roger. *Gladiátoři: krutá podívaná ve starověkém Římě*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-031-2.
- GAIMAN, Neil. *Severská mytologie*. Překlad Viola Somogyi. Vydání první. Praha: Argo, 2017. 254 stran. ISBN 978-80-257-2311-1.
- GRANT, Michael. *Dějiny antického Říma*. Překlad Alena Jindrová. 3. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2010. 472 s. , [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-7381-769-5.
- GRANT, Michael. *Římští císařové: životopisy vládců císařského Říma v letech 31 př. Kr. - 476 po Kr.* Překlad Eliška Hornátová a Michaela Amlerová. 3. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2010. 387 s. ISBN 978-80-7381-771-8.
- GRAVES, Robert. *Řecké mýty. II.* 1. vyd. Praha: Odeon, 1982. 380 s.
- GROENSTEEN, Thierry. *Stavba komiksu*. Překlad Barbora Antonová. Vyd. 1. Brno: Host, 2005. 218 s. Studium; 16. ISBN 80-7294-141-0.
- HEROUT, Jaroslav. *Slabikář návštěvníků památek*. 4. vyd. V Praze: Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště středních Čech, 2011. 326, [13] s. ISBN 978-80-86516-40-0.
- CHUTE, Hillary. *Comics as Literature? ReadingGraphicNarrative*. Publ. ModernLanguageAssociation, 2008.
- KÁBRT, Jan et al. *Latinsko-český slovník*. Druhé vydání. Praha: Leda, 2016. 575 stran. ISBN 978-80-7335-376-6.
- KEPARTOVÁ, J. Komiks ve výuce na ZS a SS. In XXIV. letní škola historie. Dědictví materiální i dědictví idejí. Sborník přednášek. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulty, 2012. s. 110-114. ISBN 978-80-7290-556-0.

- KEPARTOVÁ, Jana, ed. *Antika?: zajděte do kina, přečtěte román--*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 209 s. Knižnice Dějin a současnosti; sv. 31. ISBN 80-7106-850-0.
- KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., V SPN vyd. 3. - rozš. a dopl. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. xxix, 829 s. ISBN 978-80-7235-446-7.
- KOVACS, George, ed. a MARSHALL, C. W., ed. *Classics and comics*. Oxford: Oxford University Press, 2011. xiii, 265 s. Classical presences. ISBN 978-0-19-973419-1.
- KRUML, Milan. *Comics: stručné dějiny*. 1. české vyd. Praha: Martin Trojan - 3-JAN, ©2007. 318 s. ISBN 978-80-86839-12-7.
- KYBALOVÁ, Ludmila. *Starověk*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 220 s. Dějiny odívání. ISBN 80-7106-142-5.
- LÁDEK, Josef a Robert PAVELKA. *Encyklopedie komiksu 2 v Československu 1945-1989*. V Praze: XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-610-3.
- MCCLOUD, Scott. *Jak rozumět komiksu*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7381-419-9.
- OLIVOVÁ, Věra. *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia, 1988. 207 s. Str. 130.
- PEČÍRKA, Jan et al. *Dějiny pravěku a starověku*. 3., přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 2 sv. Učebnice pro vysoké školy.
- PEČÍRKA, Jan et al. *Dějiny pravěku a starověku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 1 sv. Učebnice pro vysoké školy.
- PENROSE, Jane. *Řím a jeho nepřátelé: říše stvořená a zničená válkou*. Praha: FightersPublications, 2007. 303 s. ISBN 978-80-86977-10-2.
- PROKŮPEK, Tomáš et al. *Dějiny československého komiksu 20. století*. Vyd. 1. Praha: Akropolis, 2014. 3 sv. ISBN 978-80-7470-061-3.
- RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie. I., Starověk a středověk*. Reprint 1. vyd. Praha: Votobia, 1998. 514 s. Velká řada. ISBN 80-7220-063-1.
- SKARLANTOVÁ, Jana. *Od fíkového listu k džínům*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. 228 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 80-7169-785-0.
- STEHLÍKOVÁ, Eva. *Antické divadlo*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1105-8.

- SVOBODA, Ludvík, ed. a kol. *Encyklopedie antiky*. 2. vyd. Praha: Academia, 1974.
- VAVŘÍNEK, Vladimír. *Alexandr Veliký*. Praha: Svoboda, 1967. 267, [5] s. Portréty; Sv. 21.
- VLČEK, Miroslav a HEMELÍK, Martin. *Perspicibilis historia philosophiae. I, Přehled dějin antické a středověké filosofie*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2012. 322 s. Odborná kniha s vědeckou redakcí. ISBN 978-80-245-1913-5.

Použité absolventské práce

- HLAVATÝ, Vladim. Řeční a římské reformátory. Praha, 2011. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.
- KOZOŇOVÁ ZUZANA, Evropské národy v komiksové sérii o Asterixovi. Praha 2016. 169 str. Diplomová práce, Pedagogická fakulta UK. Vedoucí práce doc. PhDr. Jana Keparťová, CSc.

Internetové zdroje

- Northeastern University College of Social Sciences and Humanities, 2018 [online]. *Hillary Chute, Distinguished Professor of English and Art + Design*. Dostupné z: <<https://cssh.northeastern.edu/people/faculty/hillary-chute>>.
- Bayeux Museum, 2019 [online]. Dostupné z: <<https://www.bayeuxmuseum.com/en/the-bayeux-tapestry>>.
- Dartmouth College Library, 2018 [online]. Hanover, US. Dostupné z: <<https://www.dartmouth.edu/~library/digital/collections/books/ocn259708589/ocn259708589.html>>.
- The Internet Archiver, 2005 [online]. Dostupné z: <https://archive.org/details/gri_33125008412021/page/n15>.
- Wikipedia: The Free Encyclopedia, 2001 [online]. *Hipparchus of Nicaea*. Dostupné z: <<https://en.wikipedia.org/wiki/Hipparchus>>.
- Cambridge Dictionary, 1999 [online]. Cambridge University Press, 2019. Dostupné z: <<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hubris>>.
- Ancient History Encyclopedia, 2009 [online]. Dostupné z:

- <<https://www.ancient.eu/Medusa>>.
- University of Cambridge, 2019 [online]. *Harmodios and Aristogeiton, the tyrant slayers*. Dostupné z: <<https://museum.classics.cam.ac.uk/collections/casts/harmodios-and-aristogeiton-tyrant-slayers>>.
 - *3 minuty s ... Renáta Fučíková – Historie Evropy – Obrazové putování*. In: YouTube [online] 25.11.2011. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=WyAFIzR9NA8>> Kanál uživatele *upcexpress*.
 - literatura.cz, 2000 [online]. HAJDOVÁ, Marie. *Daniela Krolupperová*. 01.12.2018 Dostupné z: <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/40829/krolupperova-daniela>>
 - Historický ústav Akademie věd České republiky [online]. *Kofránková Václava, PhDr., Ph.D.* Dostupné z: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/lide/seznam-pracovniku/kofrankova-vaclava,-phdr,-phd-.ep>>.
 - Larry Gonick. History, Science, Narrative, and India Ink [online]. Dostupné z: <<http://www.larrygonick.com/cv>>.
 - Young Adult Library Services Association, 1996 [online]. *2007 Great Graphic Novels for Teens*. Dostupné z: <<http://www.ala.org/yalsa/booklistsawards/booklists/greatgraphicnovelsforteens/07ggnt>>.
 - RYAN DUNLAVEY, *Meeting John Glynn*. 2016. Dostupné z: <<https://www.ryandunlavey.com/comics-2>> [2019-09-05].
 - Terry Deary, best-selling author & television personality, 2010 [online]. Dostupné z: <<http://www.terry-deary.com/pg/terry-deary-biography>>.
 - The Telegraph, 2019 [online]. PRESTON, Richard. *Horrible Histories: 20 years of entertaining children*. 21.02.2013. Dostupné z: <<https://www.telegraph.co.uk/culture/tvandradio/9857326/Horrible-Histories-20-years-of-entertaining-children.html>>.
 - BBC.com, 2019 [online]. MCINTOSH, Steven. *Horrible Histories: Author Terry Dery on being 'a fish out of water'*. 05.08.2019. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-49196425>>.

- Project Gutenberg, 2019 [online]. Plutarch's Lives, Volume I, translated by Aubrey Stewart and George Long; část XVII . Dostupné z: <www.gutenberg.org>.
- BBC.com, 2019 [online]. *Horrible Histories* author: ‚I don't like historians‘. 17.08.2011. Dostupné z: <<https://www.bbc.com/news/av/entertainment-arts-14556501/horrible-histories-author-i-don-t-like-historians>> [3:10 - 3:20].
- The Guardian [online]. HENLEY, Jon. *Terry Deary: The man behind the Horrible Histories*. 14.07.2012. Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2012/jul/14/terry-deary-horrible-histories>> [25.09.2019].
- Comic Book Awards Almanac [online]. 1999 Will Eisner Comic Industry Award Nominees Winners. Dostupné z: <<http://www.hahnlibrary.net/comics/awards/eisner99.php>>.
- 300 – *The Frank Miller Tapes: Unfiltered Conversations with Frank & Friends*. In: YouTube [online]. 05.02.2013. Dostupné z: <<https://www.youtube.com/watch?v=ejgSp9xarzc>> [5:40 – 5:56]. Kanál uživatele Warner Bros. Home Entertainment.
- ComicBook.com, 2018 [online]. BURLINGAME, Russ. *Frank Miller on ‚Xerxes‘, the Challenges of Telling a Generational War Epic, and The future of the ‚300‘ World*. 28.02.2019. Dostupné z: <<https://comicbook.com/comics/2019/02/28/frank-miller-xerxes-interview>>.
- Perseus Digital Library [online]. SMITH, William. *A dictionary of Greek and Roman biography and mythology, 1849*. Dostupné z: <<http://www.perseus.tufts.edu>>.

Periodika

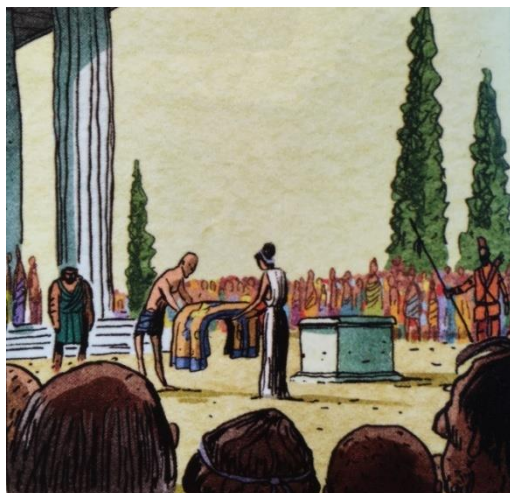
- *Dějiny a současnost*, roč. XXVI, č. 5, 2004, s. 20-23.
- ČADKOVÁ, Daniela. „*Prepare for glory!*“ aneb 300: Bitva u Thermopyl. Publikováno v: Zprávy Jednoty klasických filologů/Auriga 2008, s. 71-72.

Přílohy

Obrazová příloha

1) Peplos

a) Ilustrace v knize *Democracy*

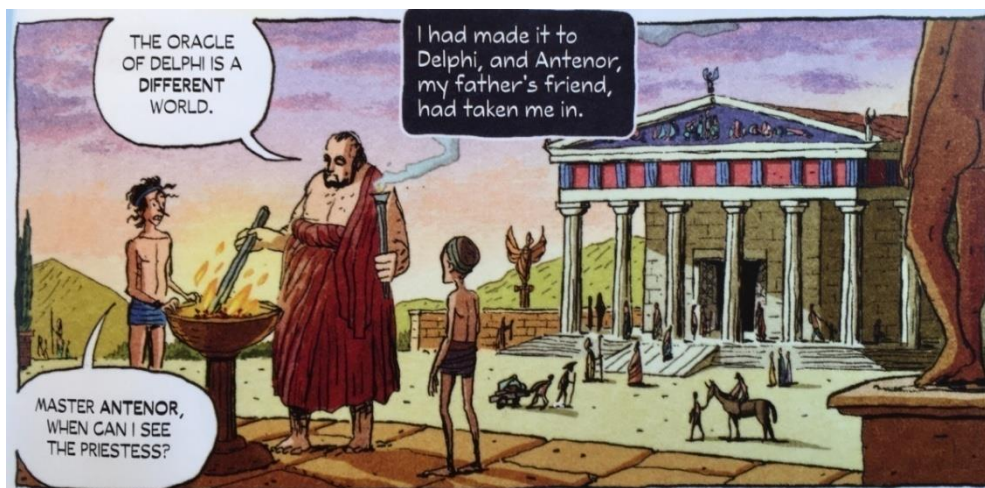
b) Ilustrace z *Dějin oblékání*

2) Zabití Hipparcha v knize *Democracy*

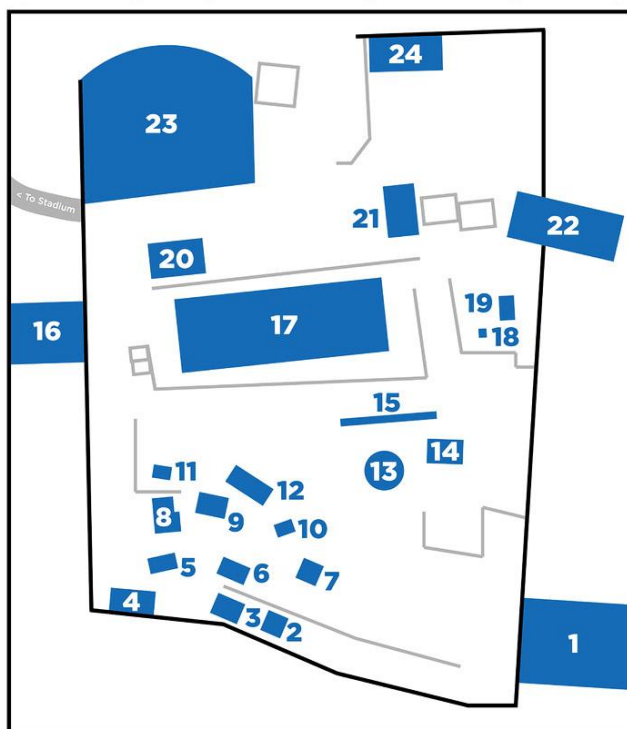

3) Delfská věštitelna v knize *Democracy*

4) Delfy, č. 17 Apollónův chrám

MAP OF DELPHI'S SANCTUARY of APOLLO

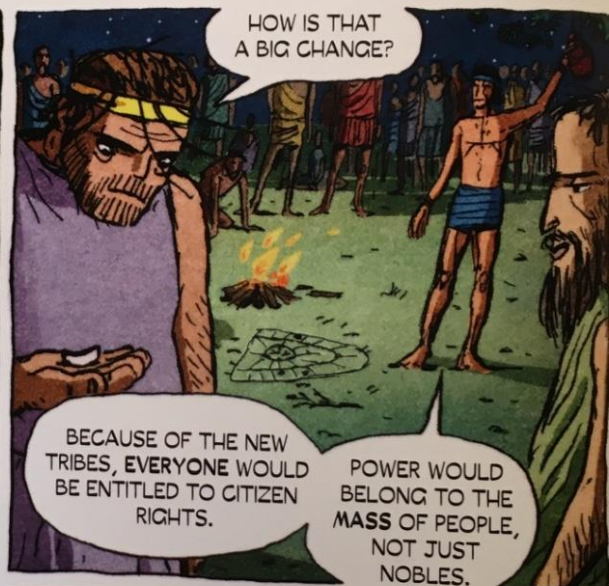
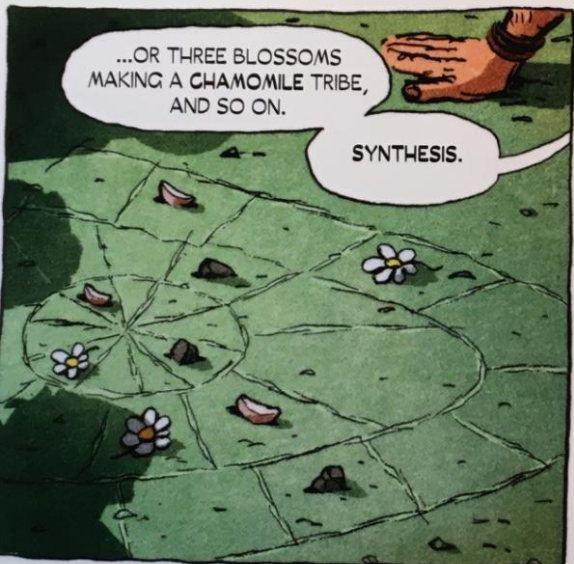
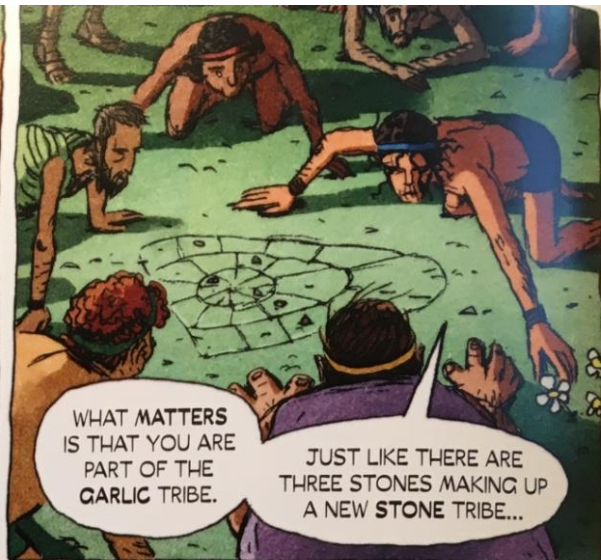
1. Roman Agora	9. Treasury of the Athenians	17. Temple of Apollo
2. Treasury of the Sikyonians	10. Treasury of the Knidians	18. Tripod of Plataea
3. Treasury of the Siphnians	11. The Asclepieion	19. Chariot of the Rhodians
4. Treasury of the Thebans	12. The Bouleuterion	20. Offering of Krateros
5. Treasury of the Boeotians	13. The "Halos"	21. Cassotis
6. Treasury of the Megarians	14. Treasury of the Corinthians	22. Stoa of Attalos 1st
7. Treasury (Unknown)	15. Stoa of the Athenians	23. The Theater
8. Navel Stone	16. Great Stoa of the Aitolians	24. Hall of the Knidians

5) Delfy – věštba z fazolí v knize *Democracy*

7) Kleisthenés a návrh reformy v knize *Democracy*

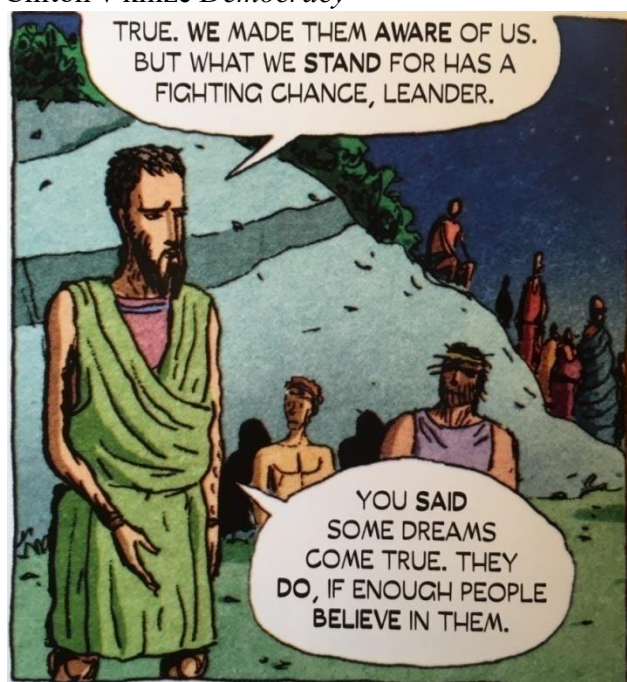

THAT WOULD CHANGE THE WAY POWER WAS DISTRIBUTED
IN THE CITY FOREVER. IT'D CREATE A TRUE EQUALITY
OF ATHENIANS BEFORE THE LAW.

8) Chitón v knize *Democracy*

9) Himatia v knize *Democracy*

10) Boty krepis v knize *Democracy*

11) Pallas Athéna v knize *Democracy*

12) Athénské domy v knize *Democracy*

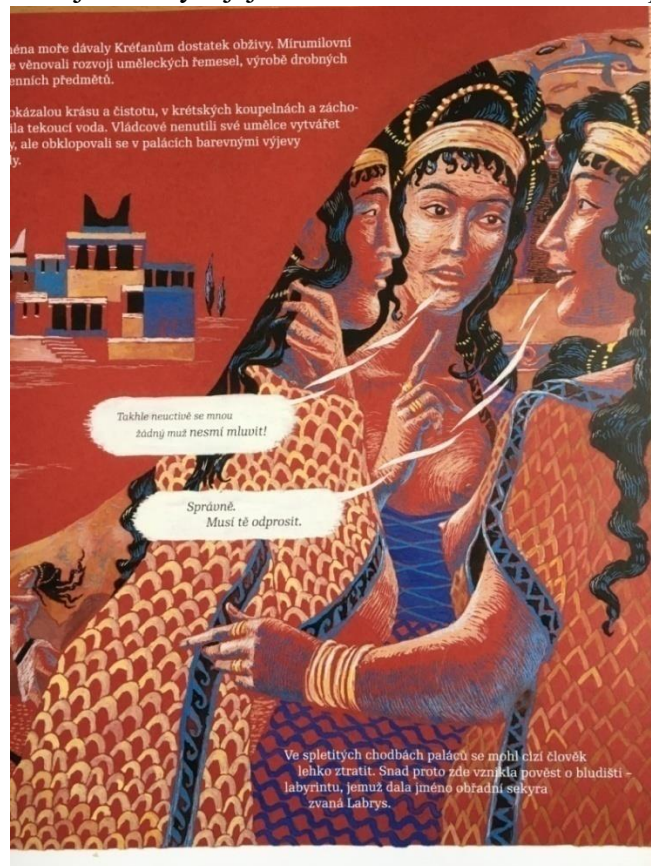
13) Keramika v knize *Democracy*

14) Harmodios & Aristogeiton, Muzeum v Neapoli

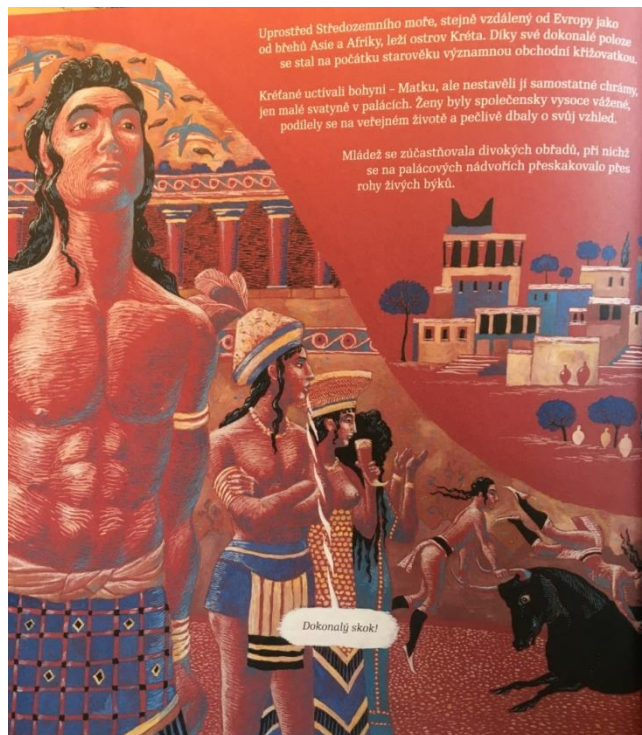

15) Mínojské ženy a jejich oděv v knize *Historie Evropy*

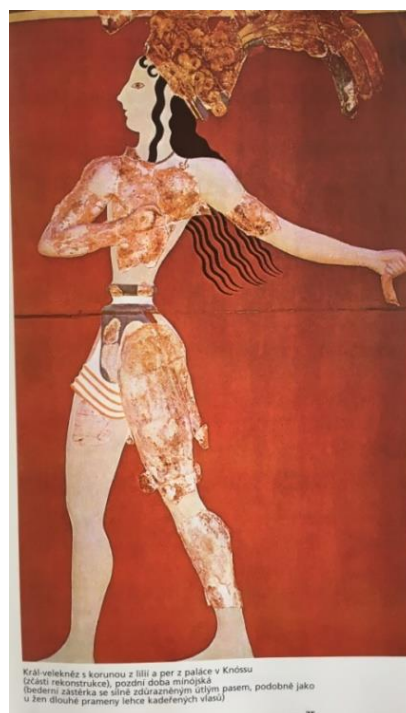

16) Mínojský mužský oděv

a) v knize *Historie Evropy*

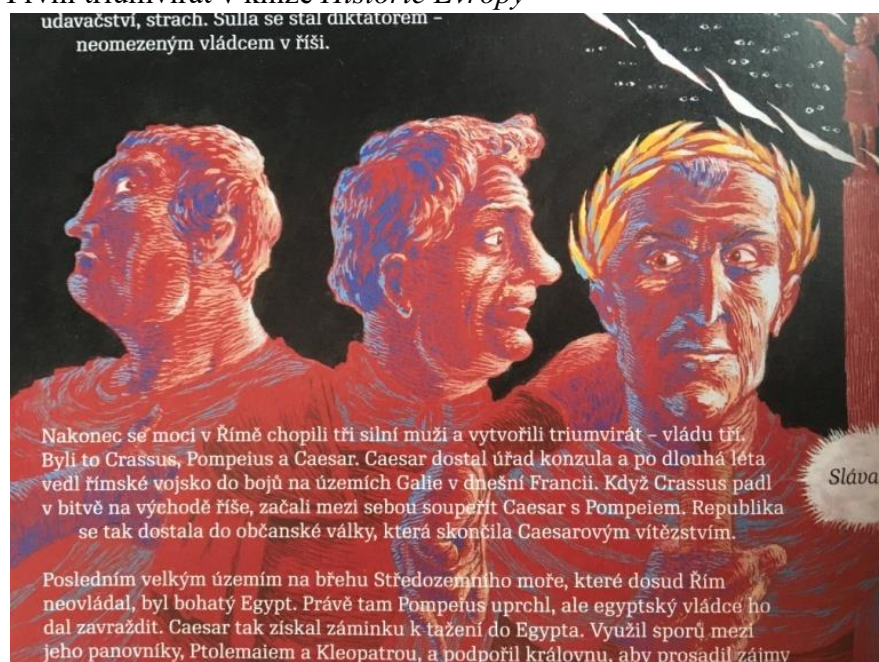
b) v knize *Dějiny odívání*

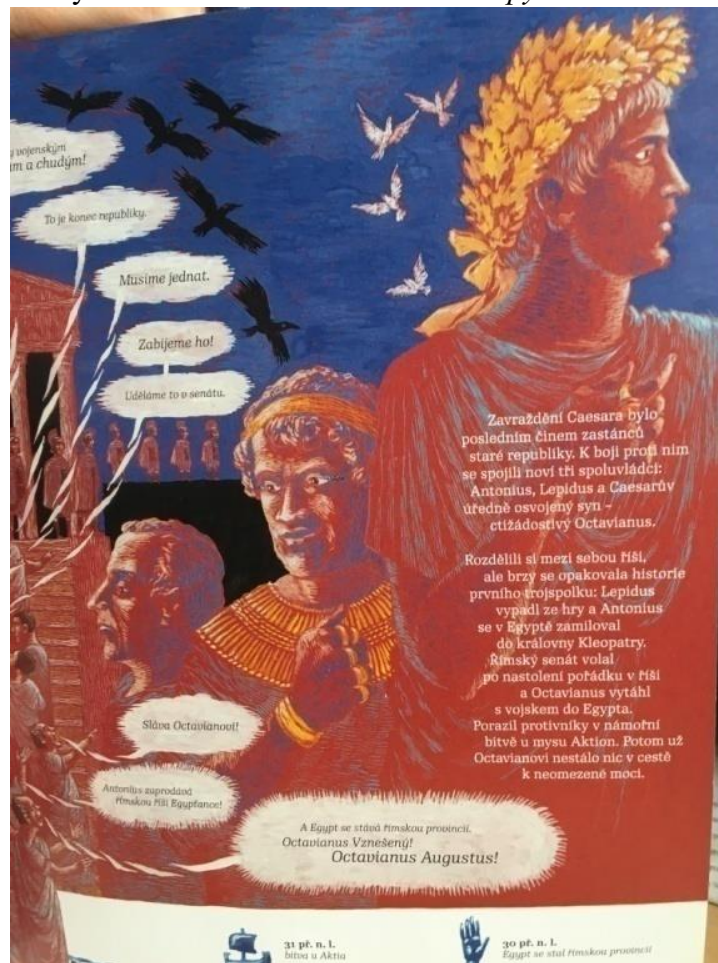
17) Olympský chrám v knize *Historie Evropy*

18) První triumvirát v knize *Historie Evropy*

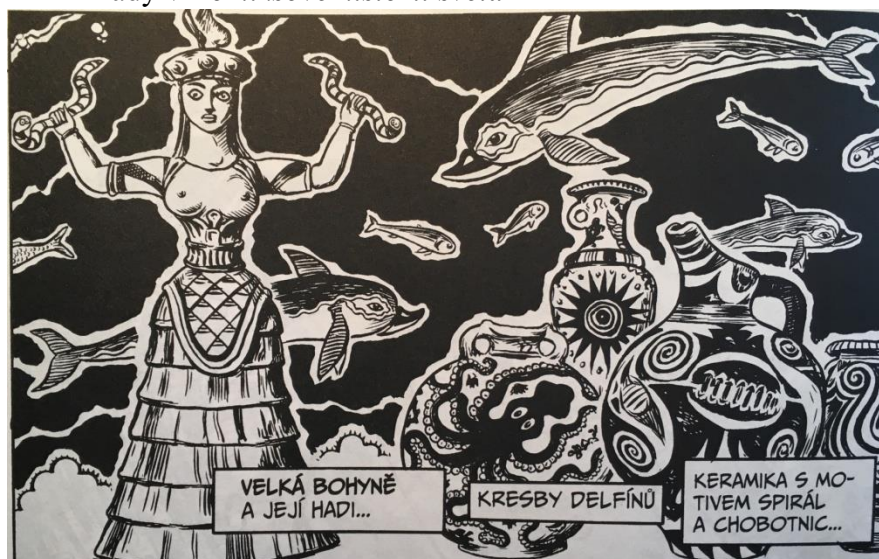
19) Druhý triumvirát v knize *Historie Evropy*

20) Poznámkové viněty v *Komiksově Historii světa*

21) Žena s hady v *Komiksové historii světa*

22) Muž přeskakující býka v *Komiksové historii světa*

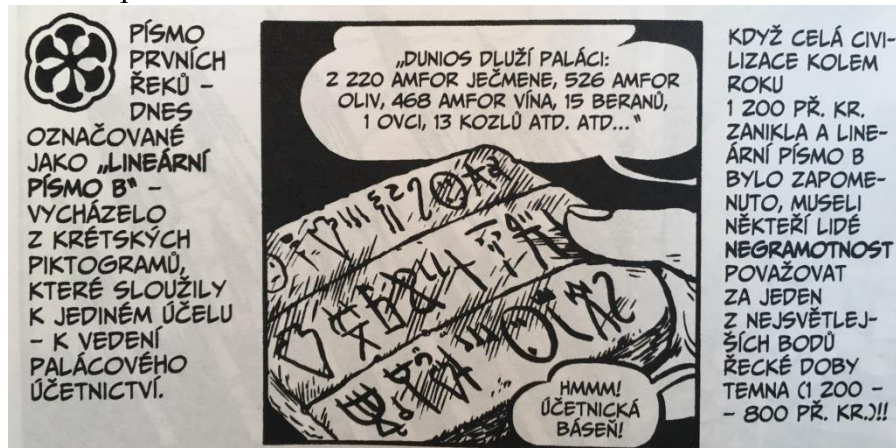
23) Lvi brána v Mykénách v *Komiksové historii světa*

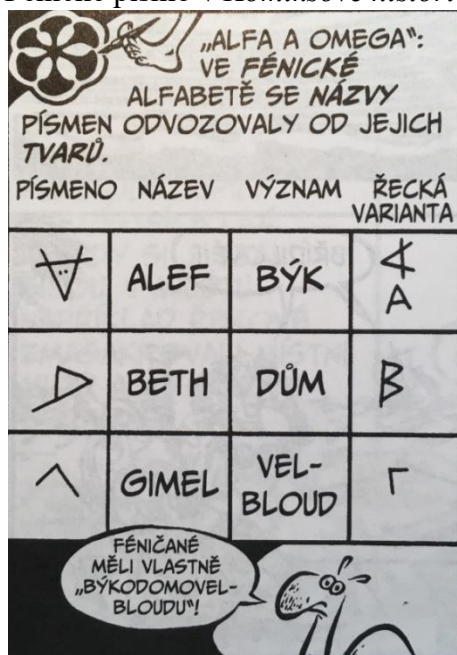
24) Helena s labutím zobákem v *Komiksové historii světa*

25) Lineární písmo B v *Komiksové historii světa*

26) Fénické písmo v *Komiksové historii světa*

27) Heroldové v *Komiksově historii světa*

28) Héfaistión a Alexandr Veliký v *Komiksově historii světa*

29) Tribun lidu v *Komiksově historii světa*

30) Hákovací kotvice v *Komiksové historii světa*

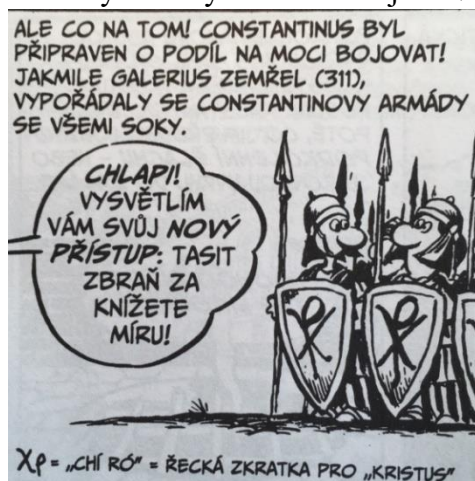
31) Císař Nero v *Komiksové historii světa*

32) Světelný kříž v *Komiksové historii světa*

33) Kristovy iniciály na štítech vojáků v *Komiksově historii světa*

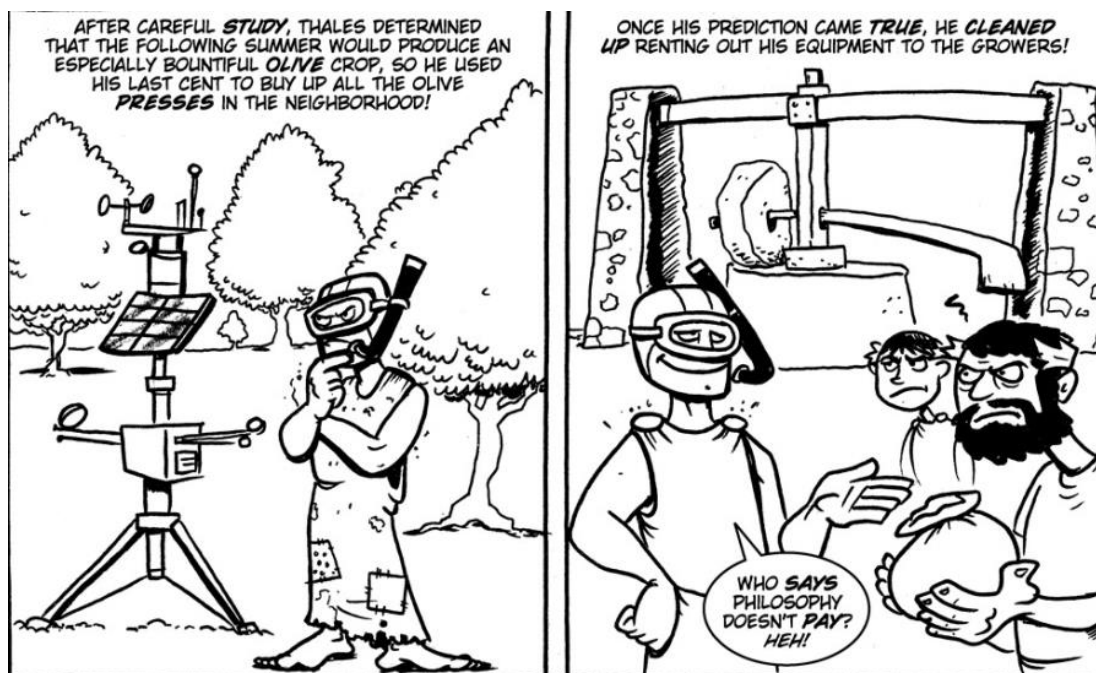
34) Vrstvení římské cesty v *Komiksově historii světa*

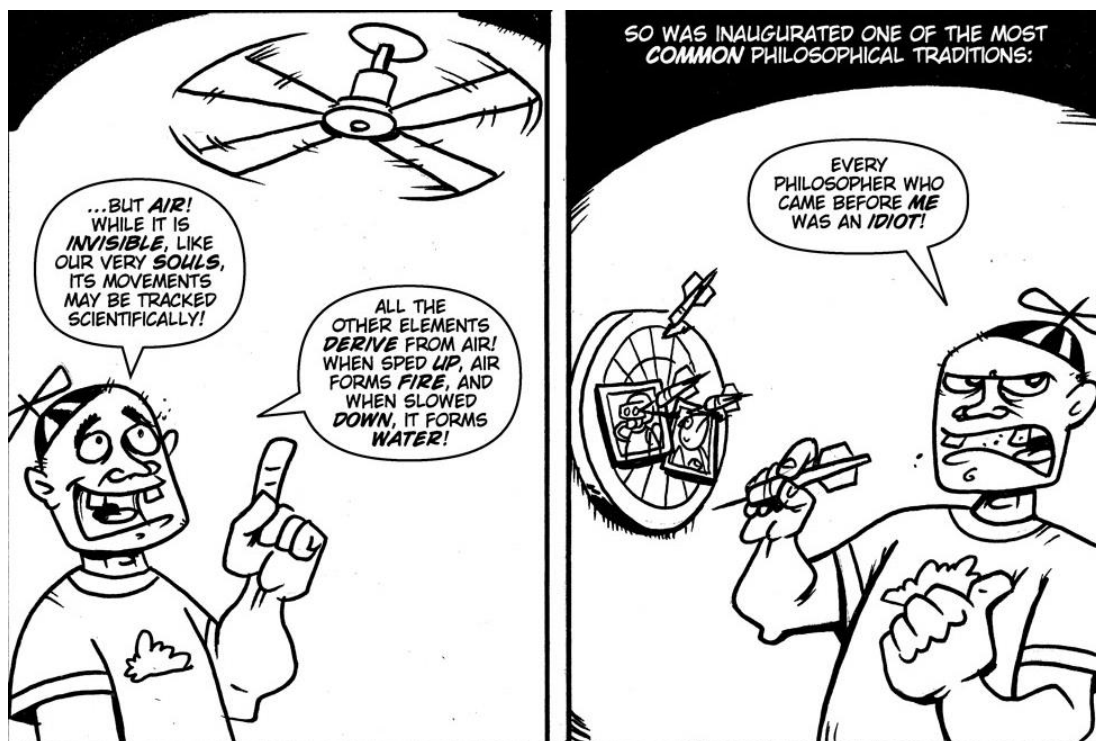
35) Asterix & Obelix v *Komiksově historii světa*

36) Pronájem lisů na olivy v knize *Action Philosophers!*

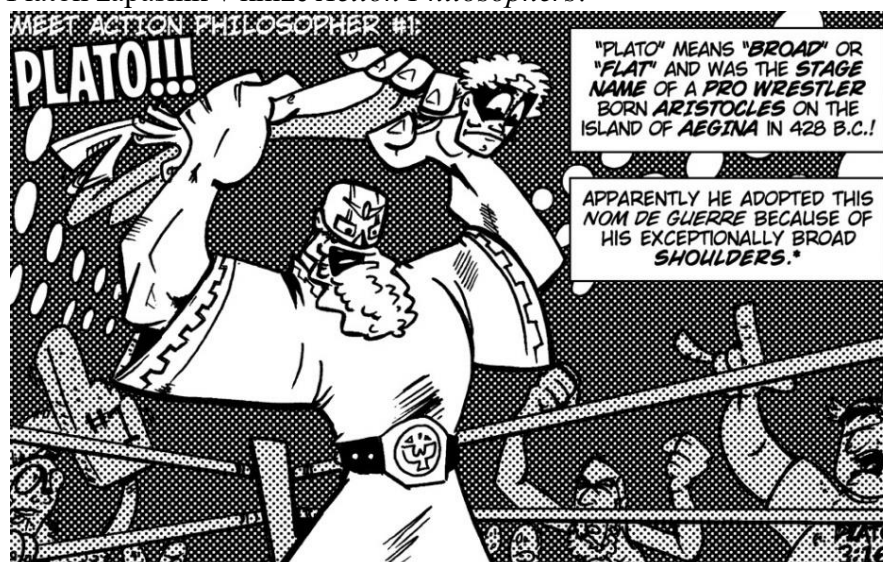
37) Anaximenes v knize *Action Philosophers!*

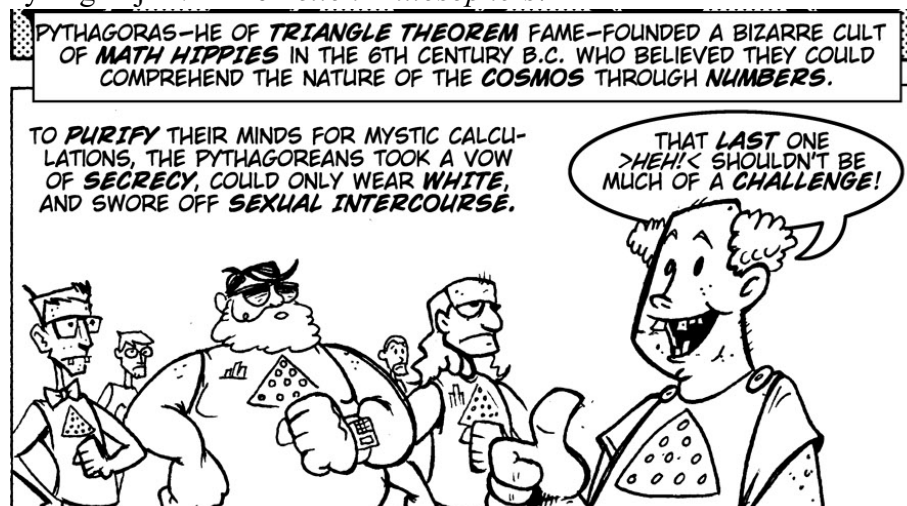
38) Zenón z Eleje – nemožnost pohybu a pŕlení v knize *Action Philosophers!*

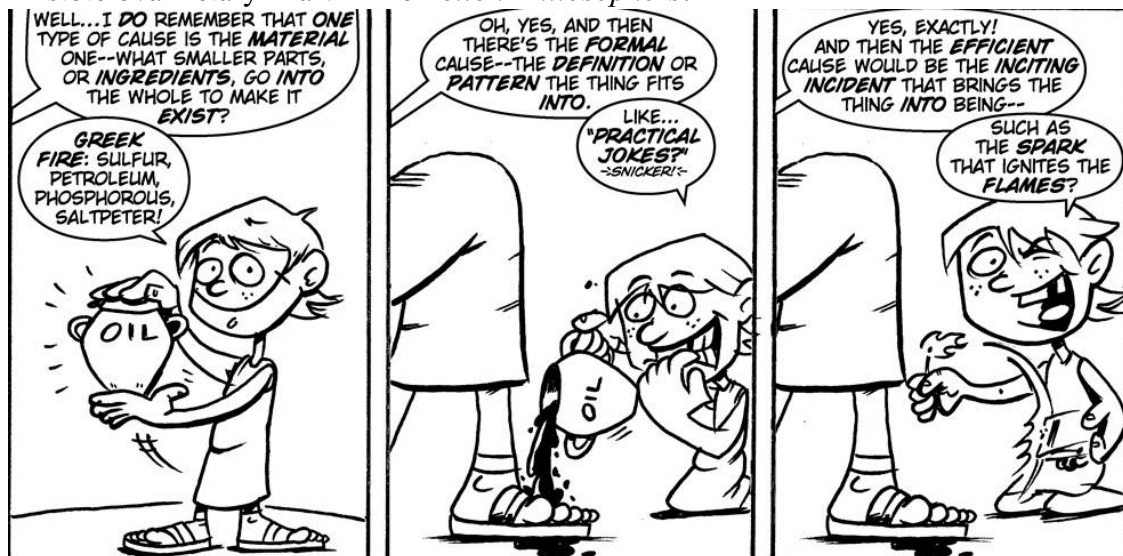
39) Platón zápasník v knize *Action Philosophers!*

40) Pýthagorejci v knize *Action Philosophers!*

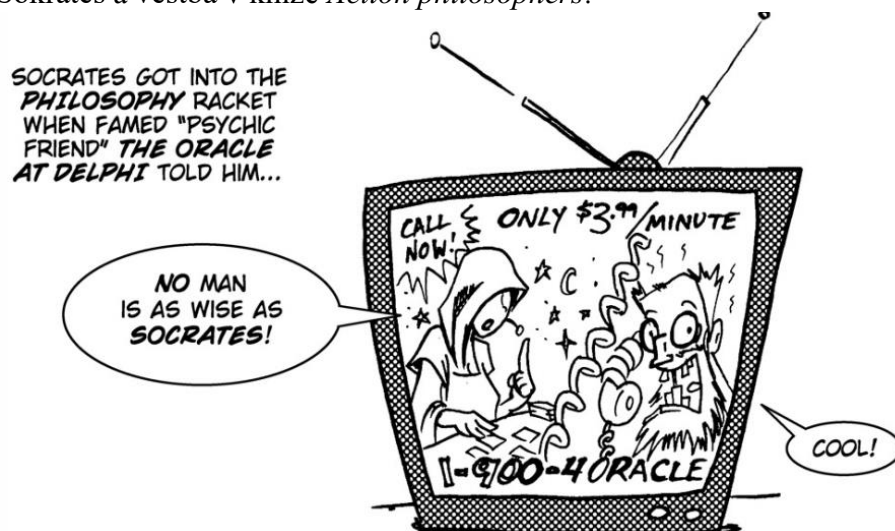
41) Aristotelova metafyzika v knize *Action Philosophers!*

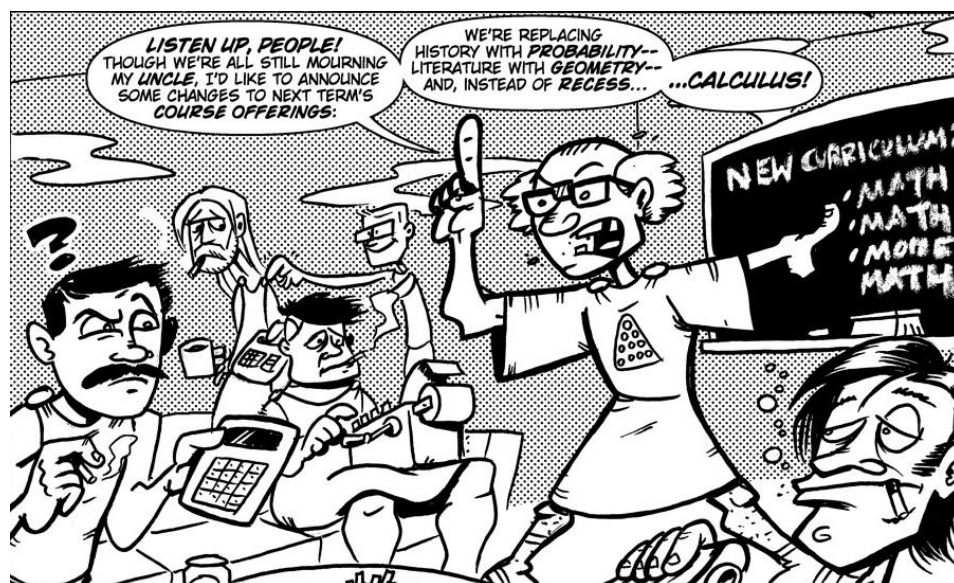
42) Diogenés a Alexandr Veliký v knize *Action Philosophers!*

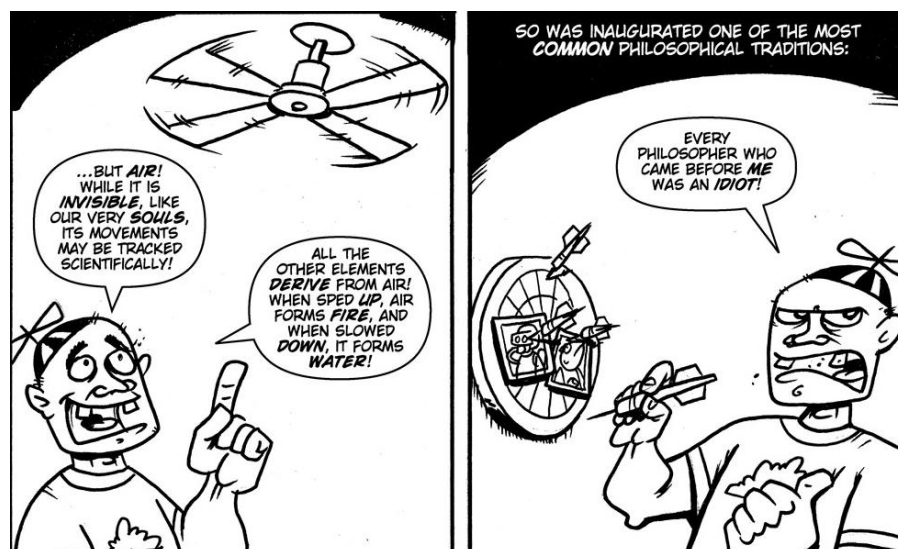
43) Sokratés a věštba v knize *Action philosophers!*

44) Pýthagorejci a kalkulačky v knize *Action Philosophers!*

45) Anaximénés a šipky v knize *Action Philosophers!*

Mám nápad. Vezmeme ho do města! Může stát na náměstí jako památník válce...

Dřevěný památník jsem ještě neviděl.

Budeme první. Vytvoříme novou módu.

No tak dobře. Koukni, kůň má i kola, aby se s ním snáz pohybovalo.

Skoro jako kdyby Řekové chtěli, abychom ho odtáhli do města.

To je od nich vážně moc milé.

Poslyš, Paride, co když je to nějaká lest? Matka vždycky říkala: „Když Řekové přinesou dárek, je třeba mít se na pozoru.“

Tvoje matka byla vždycky nedůvěřivá. Vezmi za ten provaz a pomoz mi.

Všichni mohou hlasovat.

Kromě žen, samozřejmě.

Hurá!

Úžasně.

A kromě otroků.

A také nemajetných.

Hurá!

Úžasně.

A mladších třiceti let!

Jinak může hlasovat každý!

Hurá!

Úžasně.

48) Honoriu a slepice v sérii *Děsivé dějiny*

49) Typy gladiátorů v sérii *Děsivé dějiny*

50) „Vraždění, diktátoři, brutální zločiny a lvi“ v sérii *Děsivé dějiny*

51) Spartakus v sérii *Děsivé dějiny*

52) Lanista v knize *Gladiátoři a Koloseum*

53) Retiarii a Thrák v knize *Gladiátoři a Koloseum*

Římský dav miloval, když spolu zápasily různé typy gladiátorů. K oblíbeným patřil retiarius, který byl vyzbrojen trojzubcem a sítí, a gladiátor zvaný thrák, jenž měl přilbici s hřebínkem a bojoval s krátkým zahnutým mečem a malým štítem.

54) „Se štítem nebo na něm!“ v knize 300

55) Letící šípy v knize 300

56) Aeskylos v knize Xerxes

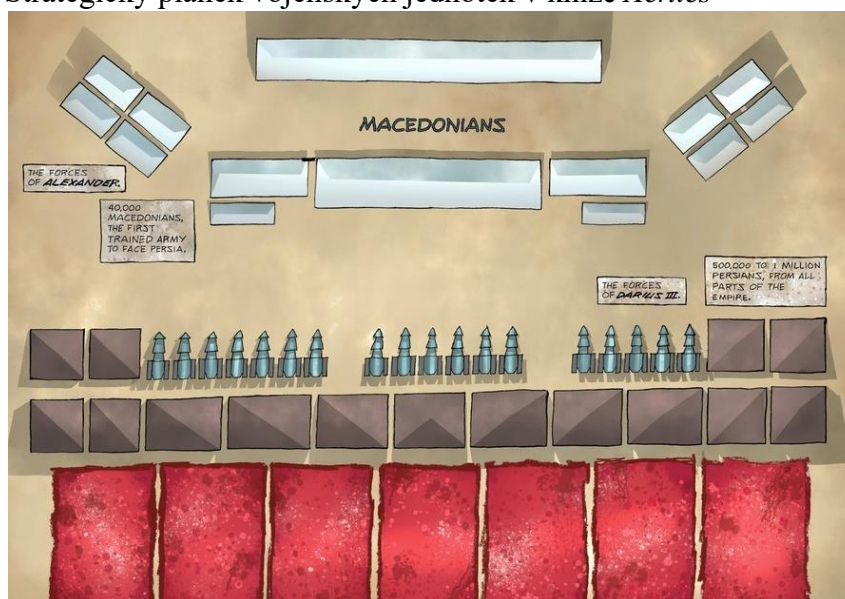
57) Strategie proti Peršanům v knize Xerxes

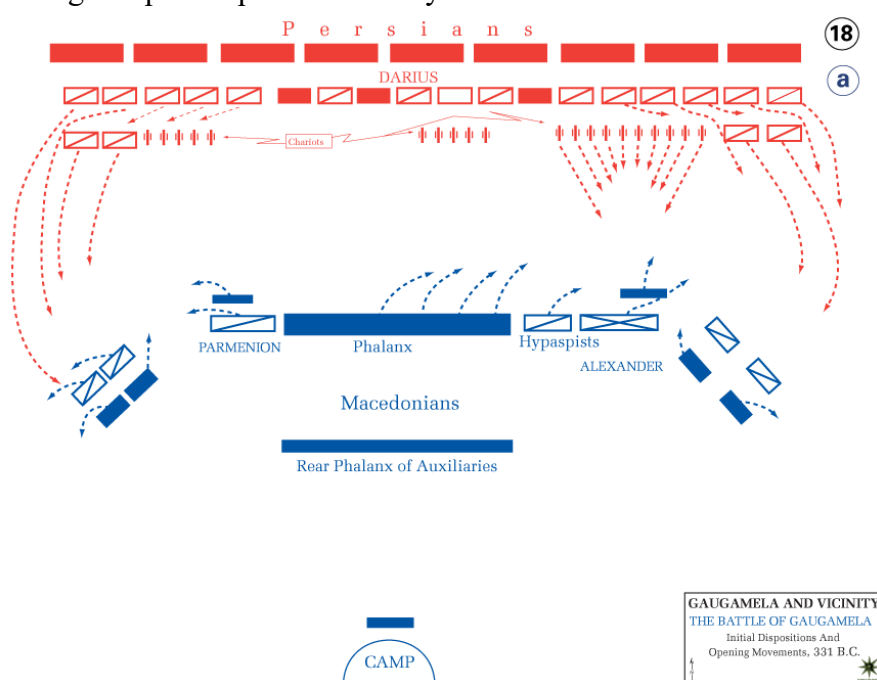
58) Xerxés I. a Esther v knize Xerxes

59) Strategický plánec vojenských jednotek v knize *Xerxes*

60) Strategická plánec podle US Army

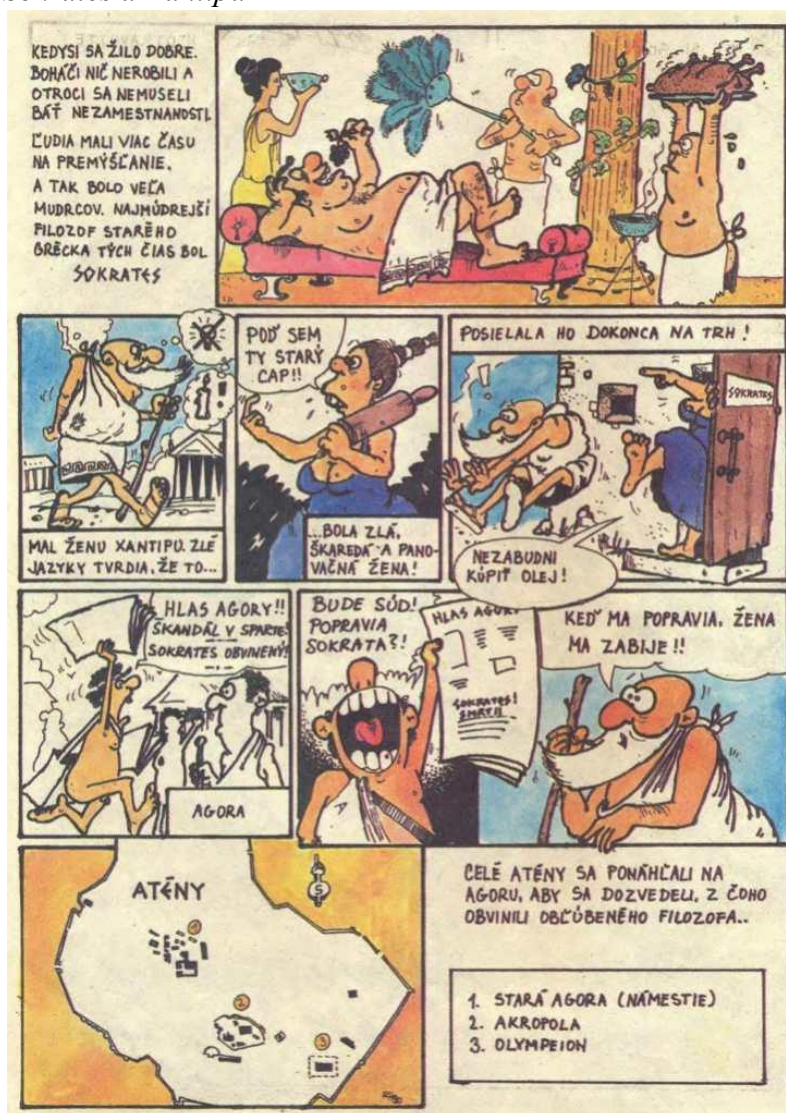
61) Námluvy Pelopovy ze *Sportovních povídek*

62) Spartakus – podvalový strip

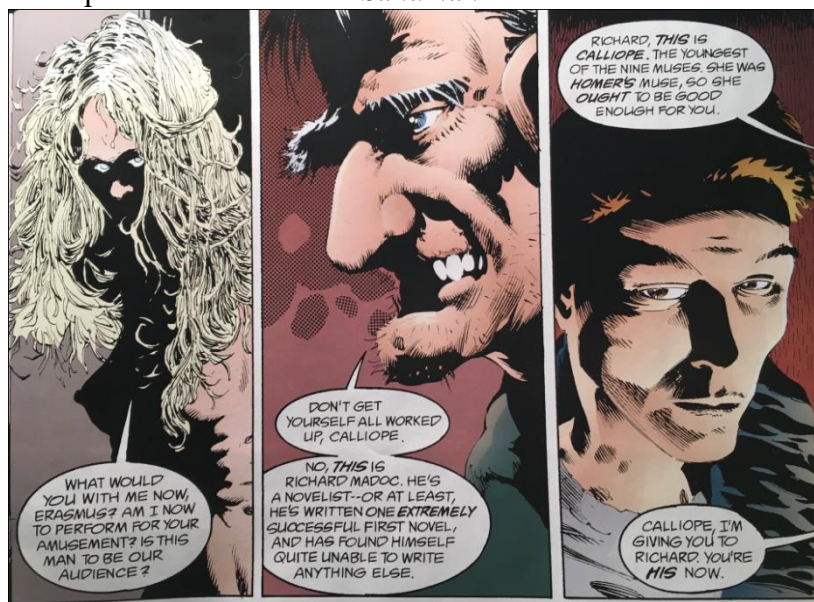
63) Sokratés a Xantipa

64) Hekaté z komiksové série *Sandman*

65) Kalliope z komiksové série *Sandman*

66) Perseus v komiksu *Gorgony*

Zdroje obrázkových příloh

- 1) a) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 42.
b) KYBALOVÁ, Ludmila. *Starověk*, 1998. 220 s. Dějiny odívání, s. 88.
- 2) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 42.
- 3) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 61.
- 4) Local Adventurer, *Delphi Greece – a day trip from Athens*. [cit. 2019-11-03] Dostupné z: <<https://localadventurer.com/delphi-greece-map>>.
- 5) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 67.
- 6) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 149.
- 7) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 133-134.
- 8) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 198.
- 9) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 105.
- 10) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 140.
- 11) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 72.
- 12) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 152.
- 13) PAPADATOS, Alecos a spol. *Democracy*. 2015, s. 93.
- 14) University of Cambridge, 2019 [online]. Harmodios and Aristogeiton, the tyrant slayers. [cit. 2019-11-03] Dostupné z: <<https://museum.classics.cam.ac.uk/collections/casts/harmodios-and-aristogeiton-tyrant-slayers>>.
- 15) FUČÍKOVÁ, Renáta. *Historie Evropy*. 2011, s. 21.
- 16) a) FUČÍKOVÁ, Renáta. *Historie Evropy*. 2011, s. 20.
b) KYBALOVÁ, Ludmila. *Starověk*, 1998. 220 s. Dějiny odívání, s. 75.
- 17) FUČÍKOVÁ, Renáta. *Historie Evropy*. 2011, s. 31.
- 18) FUČÍKOVÁ, Renáta. *Historie Evropy*. 2011, s. 60.
- 19) FUČÍKOVÁ, Renáta. *Historie Evropy*. 2011, s. 61.
- 20) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 327.
- 21) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 206.
- 22) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 207.
- 23) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 209.
- 24) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 219.
- 25) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 227.
- 26) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 240.
- 27) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa I*. 2003, s. 307.
- 28) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 156.

- 29) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 171.
- 30) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 180.
- 31) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 245.
- 32) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 282.
- 33) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 282.
- 34) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 178.
- 35) GONICK, Larry. *Komiksová historie světa II*. 2004, s. 279.
- 36) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 10.
- 37) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 13.
- 38) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 16.
- 39) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 18.
- 40) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 22.
- 41) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 38.
- 42) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 52.
- 43) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 19.
- 44) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 33.
- 45) Van, Lente Fred., and Ryan Dunlavey. *Action Philosophers!* 2009. s. 13.
- 46) DEARY, Terry. *Úžasní Řekové*. 1999, s. 17.
- 47) DEARY, Terry. *Úžasní Řekové*. 1999, s. 52.
- 48) DEARY, Terry. *Prohnili Římané*. 1999, s. 71.
- 49) DEARY, Terry. *Ještě prohnilejší Římané*. 2004, s. 39-40.
- 50) DEARY, Terry. *Ještě prohnilejší Římané*. 2004, s. 127.
- 51) DEARY, Terry. *Raubířské revoluce: speciál*. 2004, s. 18.
- 52) SAUNDERS, Nicholas J. *Gladiátoři a Koloseum*. 2011, s. 18.
- 53) SAUNDERS, Nicholas J. *Gladiátoři a Koloseum*. 2011, s. 14.
- 54) MILLER, Frank. *300*. 2001, s. 22.
- 55) MILLER, Frank. *300*. 2001, s. 47.
- 56) MILLER, Frank. *Xerxes. Chapter I*. 2019, s. 7.
- 57) MILLER, Frank. *Xerxes. Chapter I*. 2019, s. 10.
- 58) MILLER, Frank. *Xerxes. Chapter III*. 2019, s. 15.
- 59) MILLER, Frank. *Xerxes. Chapter V*. 2019, s. 9.
- 60) Ancient History Encyclopedia, 2009 [online]. Map of the Battle of Gaugamela, publikováno 26.04.2012. [cit. 2019-11-03]. Dostupné z:
< <https://www.ancient.eu/image/150/map-of-the-battle-of-gaugamela---setup/>>.
- 61) Daildeca.cz, databáze dětských ilustrátorů. *Jiří Winter-Nepřakta*. [cit. 2019-11-03]
Dostupné z: <<http://www.daildeca.cz/ks16.html>>.

- 62) LÁDEK, Josef a PAVELKA, Robert. *Encyklopedie komiksu 2 v Československu 1945-1989*. 2010, s. 85.
- 63) Staré dětské časopisy. *Dvě čísla časopisu K.O.MIX – 1. ročník – 1990*. Publikováno 26.10.2017. [cit. 2019-11-03] Dostupné z:
<<http://www.detske-casopisy.cz/dve-cisla-casopisu-k-o-mix-1-rocnik-1990>>.
- 64) GAIMAN, Neil. *Sandman: Preludes & Nocturnes*. DC Comics 2018, s. 60.
- 65) GAIMAN, Neil. *Sandman: Dream Country*. DC Comics 2018, s. 10.
- 66) *Velká kniha komiksů z časopisů Větrník a Pionýr*. 2002, s. 95.

Seznam vybraných komiksů s mytologickou tematikou

- *Age of Bronze – A thousand ships* – Eric Shanower (2001)
- *Age of Bronze – Behind the Scenes* (2002) – an insight into Shanower's research
- *Age of Bronze – Betrayal Part I.* – The story of the Trojan war – Eric Shanower (2008)
- *Age of Bronze – Betrayal Part II.* – The story of the Trojan war – Eric Shanower (2013)
- *Age of Bronze – Sacrifice* – The story of trojan war – Eric Shanower (2004)
- *Age of Bronze – Special* (1999) – Eric Shanower
- AUGUSTA, Pavel; HONZÁK, František, FILCÍK, Gabriel. *Odysseova dobrodružství v Trójské válce*. Praha: Albatros, 1989.
- AUGUSTA, Pavel; HONZÁK, František, FILCÍK, Gabriel. *Odysseova dobrodružství při návratu domů*. Praha: Albatros, 1991.
- *Classics Illustrated* – Greek series
 - 77 (Nov. 1950) – „*The Illiad*“, Homer and Harely Griffiths
 - 81 (March 1951) – *The Odyssey*
 - 35 (March 1947) – *The last days of Pompeii*
 - 68 (Feb. 1950) – *Julius Caesar*
 - (Jan 1956) – *Caesar Conquests*
 - (March 1961) – *Cleopatra*
 - 170 – *Aeneid*
- DEARY, Terry. *Hitparáda gréckých bájí*. 1. vyd. V Prahe: Egmont, 2008. 189 s. Děsivá literatura.
- DEARY, Terry. *Řecké báje*. Překlad Ivana Mičínová. 2. vyd. V Praze: Egmont, 2008. 189 s. Děsivá literatura.
- *Dobrodružství Theseova* – Lukáš Fibrich + Rudolf Baudis (č. 2/ 1992-93).
- DUDEK, Oldřich a BAUDIS, Rudolf. *Golem a další komiksy*. První samostatné souborné vydání. Žalkovice: Josef Vybíral, [2017], ©2017. 191 stran.
- *Epicurus, the sage* – William Messner-Loebs & Sam Kieth (Piranha Press)
 - 1 – „*Visiting Hades*“ (1989)
 - 2 – „*The many loves of Zeus*“ (1991)
- FOLEY, Ryan. *Perseus: volání osudu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 84 s.

- FOLEY, Ryan. *Pověst o Héraklovi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2014. 84 s.
- FOLEY, Ryan. *Zeus a dobytí Olympu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. 80 s.
- HONZÁK, František a AUGUSTA, Pavel. *Théseus: kreslený seriál*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1991. 36 s.
- KAMIL, J. B. *Dobrodružství s Héraklem*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1984. [32] s. Ilustrované sešity / Panorama; 99.
- KOSTKA, Petr. *Proč se říká...?: Achillova pata, políbila mě múza, jablko sváru... a další antická úsloví*. Praha: Fragment, 2016. 60 stran.
- Marvel Comics – *Illiad and the Odyssey* (2008 – 2009) – Roy Thomas & Homer & Greg Tocchini.
- PITRO, Martin. *Staré řecké báje a pověsti*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2015. 45 s. Obrázkové čtení.
- SCHWIEGER, Frank. *Já, Zeus, a banda z Olympu: bohové a hrdinové vyprávějí řecké pověsti*. Překlad Leona Holubová. 1. vydání. Brno: Edika, 2018. 256 stran.
- *The Illiad* (Marvel Illustrated) – Roy Thomas & Homer & miguel Angel Sepulveda; Marvel, 2009, 200 s.
- *The Trojan War* (Marvel Classics) – Roy Thomas & Maguel Sepulveda; Marvel 2010, 120 s.

Periodika

- Kolotoč úsměvného čtení – *Odyseova dobrodružství* – Jiří Kalousek (1972).
- Kometa – mytologický cyklus „*O bozích a lidech*“ (Radimil Švancar, Bohumír Gemrot) – č. 4-10 / 1989-1990.
- PROKOP, František. *Trojská válka*. V tomto souboru 1. vyd. Žalkovice: Josef Vybíral, 2014. 39 s.
- Šibal – Koloman Leššo:
 - *Theseus* (č. 4/1990)
 - *Perseus* (č. 3/1991)
 - *Prométeus* (č. 4/1991)
 - *Európa* (č. 6/1991)
 - *Kadmos* (č. 7/1991)
 - *Daidalos* (č. 10/1991)